

Visit

Dwarkadheeshvastu.com

For

FREE

Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers

All Music is also available in CD format. CD Cover can also be print with your Firm Name

We also provide this whole Music and Data in PENDRIVE and EXTERNAL HARD DISK.

Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

* * * *

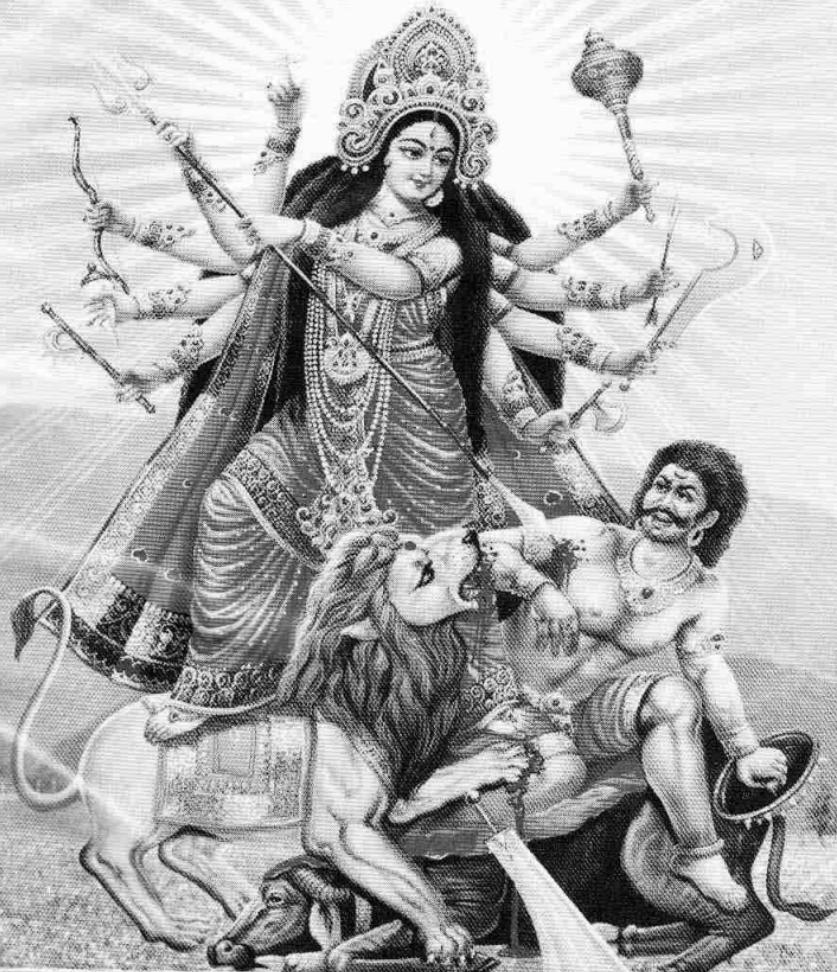
SREE MAD DEVI BHAGWAT

MAHAPURAN

(Nepali)

* * * *

देवी दुर्गा

दुर्गा साहित्य भण्डार, नेपाली खपड़ा, वाराणसी

विषय - सूची

माहात्म्य

अध्याय	विषय	पृष्ठांकः	अध्याय	विषय	पृष्ठांकः
१	श्रुतिफल	१	७	जन्मेजयको सर्पयज्ञ	११८
२	नवाहश्रवणफल	१४	८	कद्रू, विनता र गरुडको कथा	१२१
३	शक्तिमहिमा	१८	९	आस्तिकको जन्म र नाग-रक्षा	१२४
४	देवी कृपा	२२			
५	नवाह-विधि	२७			
प्रथम स्कन्ध					
६	प्रथमस्कन्धको कथासार	३५	३	सृष्टि-सम्बन्धी वर्णन	१२९
७	युगहरू र पुराण-संख्या	३७	४	सत्यत्रतको कथा	१३७
८	महामाया-वर्णन र		५	विष्णुको सत्त्विक वज्ञ	१४१
९	व्यासको पुत्रेच्छा	४२	६	सुदर्शनको कथा	१४४
१०	हयानन अवतारको कथा	४६		नवरात्र-विधान र कुमारी पूजा	१४९
११	मधु-कैटभक्तो तपस्या र उद्घार	५०	१	श्रीराम-महिमा वर्णन	१५४
१२	घृताचीको आगमन र				
१३	व्यासको चिन्ता	५४	२		
१४	उर्वशी र पुरुरवा, इत्ला र				
१५	बुध, तारा र चन्द्रमाको आख्यान	५५	३		
१६	पुरुरवा र उर्वशीको आख्यान	५९	४		
१७	चन्द्रवंशी राजा र परशुरामको				
१८	आख्यान	६२	५		
१९	विश्वामित्रको आख्यान	६६	६		
२०	राजा ययातिको कथा	६९	७		
२१	शकुन्तलोपाख्यान	७३	८		
२२	शुकदेवको जन्मकथा	७९	९		
द्वितीय स्कन्ध					
२३	व्यासको जन्मकथा	८७	१		
२४	शन्तनु र गङ्गाको कथा	९०	२		
२५	कौरव र पाण्डवको उत्पत्ति-वर्णन	९६	३		
२६	परीक्षित राजाको आख्यान	१११	४		
२७	रुहुको कथा	११४	५		
२८	कश्यप र तक्षकको कथा	११६			
तृतीय स्कन्ध					
२९					
३०					
३१					
३२					
चतुर्थ स्कन्ध					
३३					
३४					
३५					
३६					
पञ्चम स्कन्ध					
३७					
३८					
३९					
४०					
४१					
४२					
४३					
४४					
४५					
४६					
४७					
४८					
४९					
५०					
५१					
५२					
५३					
५४					
५५					
५६					
५७					
५८					
५९					
६०					
६१					
६२					
६३					
६४					
६५					
६६					
६७					
६८					
६९					
७०					
७१					
७२					
७३					
७४					
७५					
७६					
७७					
७८					
७९					
८०					
८१					
८२					
८३					
८४					
८५					
८६					
८७					
८८					
८९					
९०					
९१					
९२					
९३					
९४					
९५					
९६					
९७					
९८					
९९					
१००					
१०१					
१०२					
१०३					
१०४					
१०५					
१०६					
१०७					
१०८					
१०९					
११०					
१११					
११२					
११३					
११४					
११५					
११६					
११७					
११८					
११९					
१२०					
१२१					
१२२					
१२३					
१२४					
१२५					
१२६					
१२७					
१२८					
१२९					
१३०					
१३१					
१३२					
१३३					
१३४					
१३५					
१३६					
१३७					
१३८					
१३९					
१४०					
१४१					
१४२					
१४३					
१४४					
१४५					
१४६					
१४७					
१४८					
१४९					
१५०					
१५१					
१५२					
१५३					
१५४					
१५५					
१५६					
१५७					
१५८					
१५९					
१६०					
१६१					
१६२					
१६३					
१६४					
१६५					
१६६					
१६७					
१६८					
१६९					
१७०					
१७१					
१७२					
१७३					
१७४					
१७५					
१७६					
१७७					
१७८					
१७९					
१८०					
१८१					
१८२					
१८३					
१८४					
१८५					
१८६					
१८७					
१८८					
१८९					
१९०					
१९१					
१९२					
१९३					
१९४					
१९५					
१९६					
१९७					
१९८					
१९९					
२००					
२०१					
२०२					
२०३					
२०४					
२०५					
२०६					
२०७					
२०८					
२०९					
२१०					
२११					
२१२					
२१३					
२१४					
२१५					
२१६					
२१७					
२१८					
२१९					
२२०					
२२१					
२२२					
२२३					
२२४					
२२५					
२२६					
२२७					
२२८					
२२९					
२३०					
२३१					
२३२					
२३३					
२३४					
२३५					
२३६					
२३७					
२३८					
२३९					
२४०					
२४१					
२४२					
२४३					
२४४					
२४५					
२४६					
२४७					
२४८					
२४९					
२५०					
२५१					
२५२					
२५३					
२५४					
२५५					
२५६					
२५७					
२५८					
२५९					
२६०					
२६१					
२६२					
२६३					
२६४					
२६५					
२६६					
२६७					
२६८					
२६९					
२७०					
२७१					
२७२					
२७३					
२७४					
२७५					
२७६					
२७७					
२७८					
२७९					
२८०					
२८१					
२८२					
२८३					
२८४					
२८५					
२८६					
२८७					
२८८					
२८९					
२९०					
२९१					
२९२					
२९३					
२९४					
२९५					
२९६					
२९७					
२९८					
२९९					
३००					
३०१					
३०२					
३०३					
३०४					
३०५					
३०६					
३०७					
३०८					

अध्याय	विषय	पृष्ठांकः	अध्याय	विषय	पृष्ठांकः
६	चण्ड-मुण्ड वध	२८५	६	नरक-वर्णन	४७२
७	रक्तबीज-संग्राम	२९२	७	शक्तिलाई अर्पण गर्ने नैवेद्य	४७५
८	रक्तबीज-संहार	२९७		नवम स्कन्ध	
९	निशम्प-वध	३००	१	राधादि पञ्च प्रकृति-वर्णन	४७९
१०	शुम्प-वध	३०३	२	देवीका अनेक विभूति-हरूको वर्णन	४८१
११	सुरथ राजा र समाधि वैश्यको कथा	३०७	३	सरस्वतीको आराधना	४८३
१२	ब्रह्मा-विष्णु विवाद	३१२	४	सरस्वती, लक्ष्मी र गङ्गाको झाङडा	४८५
	षष्ठ स्कन्ध		५	कलियुगाको वर्णन	४८७
१	वृत्रासुरको उपाख्यान	३२०	६	भूमि-महिमा	४९१
२	राजा नहुषको उपाख्यान	३४७	७	गङ्गोत्तिनि-कथा	४९२
३	कर्मको प्रधानता	३५६	८	तुलसीको आख्यान	४९५
४	तीर्थ-महिमा	३६२	९	सावित्री-महिमा	४९८
५	विश्वामित्र-वशिष्ठ विवाद	३६५	१०	सावित्री-स्तुति	५०२
६	निमि र वशिष्ठको कथा	३७१	११	महालक्ष्मी-आख्यान	५०३
७	राजा हैह्यको आख्यान	३७५	१२	स्वाहा, स्वधा र दक्षिणाको प्रार्थना	५०५
८	हैह्यको वंश-वर्णन	३७७	१३	चण्डी, षष्ठी, राधा, सुरभी र मनसा देवीको प्रार्थना	५०६
९	एकावलीको कथा	३८१		दशम स्कन्ध	
१०	नारद-मोह	३८६		विन्ध्यादलको आख्यान	५१०
	सप्तम स्कन्ध			मनुहरूको कथा र देवीका अवतार	५१८
१	च्यवन ऋषि र सुकन्त्याको वृत्तान्त	३९६	१	ब्रामरी शक्तिको आख्यान	५१८
२	राजा त्रिशंकुको कथा	४०५	२	एकादश स्कन्ध	
३	सत्य हरिशचन्द्रको कथा	४१०	३	सदाचारको शिक्षा	५२३
४	देवी शताक्षीद्वारा दुर्गम-वध	४४०	४	रुद्राक्ष-महिमा	५२५
५	सती देवीको आख्यान र हलाहल-वध	४४५	५	भस्म-महिमा	५२९
६	देवीको विश्वरूप दर्शन र तारकासुरको आख्यान	४५०	६	तिलक-महिमा	५३४
	अष्टम स्कन्ध		७	सन्ध्योपासन नियम	५३५
१	राजा जनमेजयको इच्छा	४५६	८	गायत्री-पुरश्चरण	५३७
२	प्रियव्रत भूपालको वर्णन	४५९		द्वादश स्कन्ध	
३	भूगोलको विस्तार	४६१	१	गायत्री महिमा	५३९
४	खगोलको आख्यान	४६७	२	गौतमको श्राप र शक्ति-महिमा	५४२
५	पाताल-वर्णन	४६९	३	मणिद्वीप वर्णन	५४८

अथ भगवतीस्तोत्रम्

गुप्ती नाम धरीसकी नगरमा पस्न्या बखत्मा पनि ।
 कस्ता रीत्सित कष्ट भोग् गरी यहाँ उत्तीर्ण हुँला भनी ॥
 चिन्ता धेर हुँदा युधिष्ठिरजिको मन्मा लहड् यो गयो ।
 सम्झी झट्ट तहाँ जगत् जनननिको स्तव् गर्न लाग्नुभयो ॥१॥
 मालिक चौथै भुवन् कि जो भगतका खातिर् व्रजैमा गई ।
 लीला गर्नुभयो यशोमतिजिका कोखबाट पैदा भई ॥
 नन्देका कुललाई उज्ज्वल गरी भक्ते उपर् प्रेम धरी ।
 कंसैको पनि गर्वनाश् हुन गयो जस्का प्रभावले गरी ॥२॥
 कंसैले गई मार्नको मन गरी हात्मा उठायो जसै ।
 विद्युत्का सरि रूप् धरी गगनमा उड्नुभयो झट् तसै ॥
 माला दिव्य र दिव्य वस्त्र जसका खड्गै छ हात्मा पनि ।
 प्रख्यात् छन् तिनलोकमा भगवती बैन्ही हरीकी भनी ॥३॥
 दुःखित् भै जगदम्बिका-चरणको ध्यान् गर्दछन् जो यहाँ ।
 पापको नाश भएर भक्तहरु ती पुग्छन् परंपदमहाँ ॥
 गाई धापविषे गिरिन् यदि भन्या सज्जन् जउन् रीत् गरी ।
 झिक्छन् सो रितले त भक्त दुःखमा पर्दा उतार्छिन् धरी ॥४॥
 प्रभाव् यस्तो जानी जगतजननीका चरणमा ।
 मनैले शिर् राखी कुरुपति पञ्चा झट् शरणमा ॥
 स्तुती गन्या मन् भै कन अधिक काँतर् स्वर गरी ।
 स्तवन् गर्छन् शास्त्रै विधिसित नयनभर् जल धरी ॥५॥
 हे दुर्गे, सबलाई वर् पनि दिन्या कौमार् स्वरूपकी भई ।
 तेज् तिग्रो पनि बालसूर्य सरिको मुख पूर्ण चन्द्रै झई ॥
 चारै बाहु चतुर्मुखै अति कठोर् श्रोणी पयोधर् पनि ।
 धारण् गर्नु हुन्या म पर्दछु शरण् मंगल् दिनुहोस् भनी ॥६॥

मयूरका रङ्गस्ता अति असल बाला छ करमा ।
 अधिक् खुल्न्या नूपुर मणि जडित पाऊ उपरमा ॥
 प्रभाव् लक्ष्मी का झें गरिकन त पुग्न्या गगनमा ।
 दया तिप्रो पाऊ भनिकन म पर्छू शरणमा ॥७॥
 चार् बाहू बिचमा छ पात्र र कमल् घटा र चक्रे धनु ।
 लम्बा हातविषे छ पाश् अति असल् शोभायमान् क्या भनू ॥
 कुण्डल् कानविषे खजित् छ सुनका हीराहरू लाल् जडी ।
 शोभा गर्नुहुन्या जगत्जनिको माँग्छू दया यो घरि ॥८॥
 कपालमा केश् बन्धन् मुकुट पनि धर्न्या अति असल् ।
 शशी लज्जित् गर्न्या मुखकमलको सुन्दर सकल् ॥
 अती लामू चुल्ठो सरपसरि झुल्दा जघनमा ।
 लगायाको सिक्री झुनुन-झुनु गर्न्या गगनमा ॥९॥
 अगाडी सागरको मंथन गरदा वासुकी सरी ।
 लपेटन्या मन्दर् झें जघन सुनकी सिक्रि कबरी ॥
 बडो शोभा गर्न्या झलमल भई त्यै जघनमा ।
 हजूरको हे दुर्गे ! स्वरूप पनि ध्यान् गर्छु मनमा ॥१०॥
 ध्वजा धर्न्या सुन्दर् मयुर पनि जस्का उपरमा ।
 कुमारी रूप धारी रहिकन सबै स्वर्ग भरिमा ॥
 प्रवित्रै गर्छिन् जो पुजन गरदा देवगणमा ।
 कृपा मांग्छु मातर् म पनि परि तिप्रो शरणमा ॥११॥
 त्रिलोकको रोग् जस्तो असुर महिषासुर हुन गयो ।
 दया तीन् लोकमाथी धरिकन त मारीदिनु भयो ॥
 उसै माफिक् मेरा उपर पनि दुर्गे ! धरि दया ।
 सहजमा दुख् छुट्ला यदि मकन मंगल् दिनुभया ॥१२॥
 जया भन्नन् सबैले विजय पनि नाम् हो हजुरको ।
 भगत्का निम्तीमा क्षय गरिदिन्या सबै असुरको ॥
 अधिक् दुःख् पर्नाले घरि-घरि म पर्छू चरणमा ।
 कृपा राखी अम्बे मकन लिनुहोला शरणमा ॥१३॥

वास् गर्नु पनि हुँच विन्ध्यगिरिमा काली भनी नाम् धरी ।
 जो गर्छन् बलिदान् मनुष्यहरुले शास्त्रै विद्यान् ले गरी ॥
 फेरि श्रीजगदम्बिका चरणको ध्यान् गर्दछन् जो यहाँ ।
 संसारको सुख भोग् गरेर पछि फेर् पुग्छन् परंपदमहाँ ॥ १४ ॥
 प्रातः कालमहाँ उठी हजुरको जो जन् स्मरण् गर्दछन् ।
 फेरि दुःख हुँदा चरण्कमलमा जस्ते त मन् धर्दछन् ॥
 तिन्माथी करुणा गरी हजुरले संसारका सुख जति ।
 पूर्णे गर्दिनुहुँच पुत्र धनले खूशी रहन्छन् अति ॥ १५ ॥
 जंगल्मा परदा समुद्र तरदा चोरले लगार्दा पनि ।
 आपद् भारि हुँदा सबै हजुरका नाम्ले त टर्छन् भनी ॥
 दुर्गा नाम भजी चरण् कमलको ध्यान् गर्छ मन्ले जउन् ।
 केही दुःख नपाई जन्मभरि खुब् ऐश्वर्य भोगला तउन् ॥ १६ ॥
 शोभा कान्ति मती धृती पनि हजुर् विद्या र सिद्धि जति ।
 संध्या रात्रि दया क्षमा जगतका कान्ती हुन्या फेर् अति ॥
 हे मातर् जगदम्बिके ! यि जति छन् तिम्रै विभूती भनी ।
 जानी ज्ञानीहरू चरण्कमलमा धर्छन् सदा शिर् पनि ॥ १७ ॥
 बन्धन्मा परदा र मोह परदा, धन् पुत्र नाश्मा पनि ।
 रोगको जोर हुँदा दुलो भय हुँदा कल्याण् मिलोस् लौ भनी ॥
 जस्ते पूजन गर्छ भक्ति रस्ते तन्मन् हजुरमा धरी ।
 उस्माथी करुणा गरी सुख दिन्या सब् दुख मनैको हरी ॥ १८ ॥
 राज्यै नाश भएर दुःखित भई विहळ् भयाको म छू ।
 सङ्कट् नाश हुन्या उपाय अरु क्यै देख्दीनाँ ऐले कछु ॥
 केवल् श्री जगदम्बिके ! हजुरको ऐले शरण्मा परी ।
 साष्टाङ्गै पनि गर्छु लौ घरि-घरि भर् सब् हजुरको गरी ॥ १९ ॥
 रक्षा गर्नुहवस् पञ्चाँ विपतमा दास् हुँ हजुरको पनि ।
 भक्तै हुँ म त भक्तवत्सल हजुर् आयो शरण्मा भनी ॥
 दर्शन् बक्सनुहोस् कमलनयनले हर्नुहवस् हामीलाई ।
 त्राहि-त्राहि म भन्नु हे भगवती ! यो गुप्तवास् जानलाई ॥ २० ॥

युधिष्ठिरको यस्तो स्तुति सुनि बहुत् खुश् हुन गई ।
 तिनै लोककी माई भगवति तहीं पर्कट भई ॥
 हुकुम् गर्छिन् फेरि सुन वचन मेरी कुरुपति ।
 सहज् सङ्कट् छुट्ला अब उपर पला जति-जति ॥ २१ ॥
 कृपाले मेरा फेर् पृथिवि भरिका दुश्मन जति ।
 जिती राज् गर्नेछौ नगर मनको शोक् अब रती ॥
 सबै भाई सङ्गमा लिइकन तिमी खूशी मनले ।
 विराट्का सङ् बस्ता कछु खबर जान्वैन जनले ॥ २२ ॥
 सबै मेरो तिस्ले स्तुति पनि गच्छौ जौन अहिले ।
 जउन् जन् पाठ् गर्ला विपद् परदाखेरि कहिले ॥
 दया राखी उस्का सकल मनको ताप् म हरुँला ।
 विपद्को नाश् पारी धन र जनले पूर्ण गरुँला ॥ २३ ॥
 प्रातः काल्पा सबैरै उठिकन दिन - दिन् स्तोत्र यो पाठ जस्ले ।
 गर्ला सुन्ला सुनाउला खुशिसित म उपर भक्ति भै प्रेमरस्ले ॥
 तेस्लाई वर् म दिन्छु सकल जगत्को भोग ऐश्वर्य गर्ला ।
 फेरि मेरा कृपाले गरिकन रणमा शत्रुको सेखि हर्ला ॥ २४ ॥
 राजन् ! भन्छू म ऐले तिमीहरू जति छौ मत्स्यदेशमा त जाऊ ।
 जान्ने छैनन् कसैले सहजसंग त्यहाँ वर्ष दिन् यो बिताऊ ॥
 भन्या रक्षा सबैको गरि कन वरदान् धर्मराज्ज्लाई दीई ।
 पाल्नुभो धाममा फेर् जगत्कि जननी अन्तरे ध्यान लीई ॥ २५ ॥
 अन्तर्धर्यन भइन् जसै भगवती राजा खुशीले गरी ।
 पाशा रत्नसमानका र थरकी काखीविषे झट् धरी ॥
 ब्राह्मण् झौं मुरती लिई कुरुपती सब्का अगाडीमहाँ ।
 मत्ता हाति सरी गमन् पनि गरी पौँच्या विराट् छन् जहाँ ॥ २६ ॥

॥ इति भगवती-स्तोत्रं समाप्तम् ॥

श्रीमद्देवीभागवत महापुराण

माहात्म्य

पहिलो अध्याय—श्रुतिफल

गर्थे यज्ञहरू अनेक दिनहूँ * त्यो नैमिषारण्यमा
चल्ले वर्ष अनेक योग्य रितले * थाले कुनै कालमा ।
दुल्दै आइपुगे यसै बखतमा * श्री सूत पौराणिक
राखे आसनमा र पूजन गरी * सोद्धा भए शौनक ॥ १ ॥

जानूहुन्छ हजूरले स्थिति सबै * एकेक ब्रैलोक्यको
भनूहुन्छ सदा उपाय सजिलो * जीवादि उद्धारको ।
हामीलाइ सुनाउनोस् अब कुनै * कल्याण गर्ने कथा
जस्ले पाप सखाप पारि मनको * सारा हरोस् दुर्व्यथा ॥ २ ॥

उत्पत्ति—स्थितिको दुलो प्रलयको * मुक्ती तथा ज्ञानको
चर्चा गर्नुभयो सबै सुनिसक्याँ * शम्भु, विधी, विष्णुको ।
गर्नेछन् कलिकालमा थरि—थरी * जीवादिले पाप जो
त्यस्को नाश गरीदिने शुभ कथा * इच्छा भयो सुनको ॥ ३ ॥

चर्चा गर्नुहवस् प्रसन्न मनले * क्यै ज्ञानको तत्त्वको
जानूहुन्छ हजूरले सब कथा * एकेक ब्रह्माण्डको ।
सुन्छाँ हामि नवीन उत्तम कुनै * शिक्षा दिने ज्ञानको
यस्तो प्रश्न सुनेर शौनकजिको * भन्दा भए सूत यो ॥ ४ ॥

ज्ञानी शौनक ! अन्य विज्ञजन हो ! * गर्नूभयो प्रसन जो
 भन्छु सुनुहवस् प्रसन मनले * कल्याण गर्ने छ त्यो ।
 इच्छा गर्नुभयो म सुन्दछु भनी * जुन् तत्त्व जाने कथा
 जस्ले सुन्दछ त्यो प्रसन मनले * जानेछ सारा व्यथा ॥ ५ ॥
 गर्जन्छन् तबसम्म शास्त्र व्रत वा * सद्धर्म तीर्थाटन
 सुन्दैनन् जबसम्म भागवतको * विस्तारले वर्णन ।
 घोच्छा बेसरि पाप—रूप तनमा * बिझेछ काँडा जब
 झिक्ने त्यस्कन जो छ भागवत यो * सुन्दा र भन्दा सब ॥ ६ ॥
 देवीभावगत स्वरूप नभमा * श्री सूर्य नारायण
 झल्कन्छन् तबसम्म पाप तनमा * देखिन्छ हे सज्जन ॥
 देवी—भागवत प्रधान रचना * जस्ले गरेथे सुन
 भन्छन् तिन्कन विष्णु—अंश सबले * हो नाम द्वैपायन ॥ ७ ॥
 टोकी तक्षकले अकाल गतिले * राजा परीक्षित मरे
 श्री जन्मेजयले नवाह विधिले * सुन्दा ति पारी तरे ।
 ज्ञानी व्यासजिको प्रसन मनले * गर्दा भए पूजन
 देवीको महिमा नवाह विधिले * पूरा सुने वर्णन ॥ ८ ॥
 देह त्याग गरी परम्पद पुगे * राजा परीक्षित जब
 शक्तीकै महिमा सुनी अरु पनी * पारी तरे मानव ।
 श्री जन्मेजय पितृको शुभ गती * देखेर हर्षित भए
 पूजा व्यासजिको प्रसन मनले * सानन्द गर्दै गए ॥ ९ ॥
 जो अद्वार पुराण छन् पृथिविमा * जीवादि उद्धारक
 देवीभागवत प्रधान सबमा * हो धर्मको रक्षक ।
 देवीको महिमा अलभ्य भवमा * मानिन्छ झन् उत्तम
 जस्ले सुन्दछ भक्तिसाथ उसको * निःशेष हुन्छन् तम ॥ १० ॥

पूरा श्लोक कि अर्थ मात्र दिनहूँ * सुनेछ जो भक्तिले
 उस्लाई सुख—शान्ति भक्ति सहजै * मिलेछ आनन्दले ।
 जस्तो मिल्दछ पुण्य दान धनले * वा श्रेष्ठ क्वै यज्ञले
 जस्तो तीर्थ डुलेर वा व्रत बसी * मिलेछ ज्ञानादिले ॥११॥
 त्यो मिल्ने छ उपाय एक सजिलो * वर्णन् छ शास्त्रादिमा
 त्यस्को वर्णन गर्दछू अब सबै * राखीलिनू चित्तमा ।
 व्रेता द्वापर सत्य आदि युगमा * सत्कर्म जो गर्दथे
 त्यस्को उत्तम धर्मरूप फल जो * एकेक भेट्टाउँथे ॥१२॥
 देवीभावगत प्रधान दिनहूँ * श्रद्धा र भक्ती गरी
 सिद्धि प्राप्त हुनेछ घोर कलिमा * सुन्दै गए राम्ररी ।
 गर्नेछन् अपराध घोर कलिमा * सद्धर्म त्यागी जन
 तिन्कै निमित गरे यथाक्रम सबै * श्री व्यासले वर्णन ॥१३॥
 हुन्छन् व्यक्ति अजम्मरी पिइ सुधा * क्वै एक मात्रै नर
 तर्हन् वंशसहित सुधा—रस पिई * श्री शक्तिको सादर ।
 मैहा वार तिथी र वर्ष दिनको * छैनन् कुनै बन्धन
 देवीको महिमा कुनै दिन सुनोस् * श्रद्धा गरी सज्जन ॥१४॥
 मैहा चैत्र असार ज्येष्ठ अथवा * त्यो भाद्र वा माघमा
 जस्ले सुन्छ नवाह वेद—विधिले * त्यो बस्छ गै स्वर्गमा ।
 यस्को के फल प्राप्त हुन्छ भनि यो * श्री शारदा शेषले
 सक्तैनन् जब गर्न वर्णन भने * सक्नेछकुन्व्यक्तिले ॥१५॥
 परधन परदारामा सदा चित्त धर्म
 श्रुति स्मृति द्विजको जो द्रोह नित्यै छ गर्ने ।
 घरि घरि गरि निन्दा हिँछ द्रोही बनेर
 गरिकन दृढ भक्ती जान्छ पारी तरेर ॥१६॥

लोभी र निन्दक हठी गुणहीन जो छन्
 हुच्छन् नवाह सुनि मुक्त अवश्य तर्छन् ।
 जुन् तीर्थ दान तपले फल प्राप्त हुन्
 जुन् यज्ञले पनि कसै गरि मुक्ति दिन ॥ १७ ॥
 जुन् शक्तिको छ महिमा भवमा अपार
 त्यस्को गरे श्रवण निश्चय तर्छ पार ।
 काशी प्रयाग मथुरा डुल तीर्थ धेर
 गङ्गा र नैमिष गया सबमा पुगेर ॥ १८ ॥
 त्यस्ले गरोस् थरि—थरी धन—वस्त्र दान
 मिल्दैन सिद्धि, नगरी दृढ भक्ति ज्ञान ।
 सुनेछ शक्ति—महिमा र नवाह जस्ले
 त्यो हुच्छ पूर्ण धन—धात्य र सन्ततीले ॥ १९ ॥
 लम्कच्छ पाउँ भनि चार पदार्थ मान
 त्यस्लाइ मिल्दछ नवाह गरेर ज्ञान ।
 यो देविभावगत नित्य गरेर गान
 गर्दै रहोस् जननिको मन—भित्र ध्यान ॥ २० ॥
 भोगनेछ शान्ति सुख वैभव पाइ मान
 त्यस्लाइ हुन कहिल्यै दुख दैन्य जान ।
 यो देखि—भावगतको महिमा अपार
 हुच्छन् सुनेर बुझि उत्तम भक्ति—सार ॥ २१ ॥
 मैहा आश्वनको र चैत्र—नवमी * वा अष्टमीको दिन
 राघु उत्तम स्वर्ण वा रजतको * देदीप्य सिंहासन ।
 सुनू उत्तम देविभागवतको * गर्दै रही पूजन
 त्यै सिंहासन दान गर्नु खुशिले * डाकीपठित्ब्राह्मण ॥ २२ ॥

पूरा नौ दिन गर्नुपर्छ व्रत यो * आराधना शक्तिको
 त्यो त्यागी तन, बस्छ पार्षद बनी * हो बात यो शास्त्रको ।
 छन् रोगादि अनेक यै शरिमा * ती भूत प्रेतादिक
 तिन्को क्यै भय हुन शक्ति—महिमा * नै ठानु संरक्षक ॥२३॥
 देवी—भावगत प्रधान जन जो * पढ्ला कि वा सुन्दछ
 त्यस्को निम्ति हुँदैन दुर्लभ कुनै * आनन्दमा पर्दछ ।
 भेट्ला चार पदार्थ त्यो पुरुषले * गै स्वर्गमा बस्तछ
 होला जन्म लिएर त्यो नरपती * यै शास्त्रले भन्दछ ॥२४॥
 बन्ध्यालाइ सुपुत्र मिल्दछ, धनी * होला दरिद्री जन
 सारा कष्ट भई निवारण, सुखी * होला त्यही सज्जन ।
 पूजा जुन् घरमा गरिन्छ विधिले * राखेर यो पुस्तक
 तिन्को वर्णन छैन, श्रेष्ठ फलको * हुन्छन् तिनैलायक ॥२५॥
 लाग्यो दोष मणी स्यमन्तक लिने * श्री कृष्णालाइ जब
 खोज्दा जङ्गलमा हराउन गए * संयोगले माधव ।
 चिन्तामा वसुदेव बेसरि परे * देवर्षि आए अनि
 शिक्षा पाइ गरे नवाह विधिले * हे दवि दुर्गे ! धनी ॥२६॥
 पालूभो अनि कृष्ण द्वारवतिमा * सानन्द पत्नी लिई
 देवीलाइ गरे प्रणाम दुइले * अत्यन्त हर्षित भई ।
 हुन्छन् विप्र भए अवश्य पुरमा * निककै ठुला पण्डित
 होला क्षत्रिय वीर, भूपति भए * गर्ने सबैको हित ॥२७॥
 होला वैश्य भए सबै तरहले * दानी धनी उत्तम
 होला शूद्र भए स्वर्धम—पथमा * चल्ले गरी संयम ।
 देवीको महिमा प्रधान सबमा * गर्ने सदा पालन
 हुन्छन् धार्मिक वृत्ति—पालक तिनै * सत्यात्र औ सज्जन ॥२८॥

दोस्तो अध्याय—नवाहश्रवणफल

सोधेथे जब विज्ञ शौनकजिले * हे सूत पौराणिक !
 आफै ईश्वर कृष्ण व्यापक थिए * संसारका रक्षक ।
 कस्तो कारण के परेर कसरी * पाए कहाँ त्यो मणि
 लाग्यो दोष भनी लिने कसरि त्यो * कुनू हेतुले ती पनि ॥१॥
 आफै खोज्युपन्यो मणि किन गई * कस्तो पन्यो कारण ?
 भेड्याए वसुदेवले सुत त्यहाँ * गर्नूहवस् वर्णन ।
 यस्तो शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * सोधीलिएथे जब
 लागे भन्न बुझाइ सूत ऋषिले * विस्तार गर्दै सब ॥ २ ॥
 भक्तीको महिमा अनन्त छ सबै * को सकछ जानीलिन
 भन्नेछू म बुझाइ देवि—महिमा * जाने—बुझेको सुन ।
 ती सत्राजित नाम द्वारवतिमा * क्वै भोजवंशी थिए
 तिन्ले श्रीरविको गरे तप जसै * तीदेखि खूशी भए ॥ ३ ॥
 तिन्लाई रविले स्यमन्तक मणि * दीनभयो पैहन
 पूजा त्यो मणिको गरे दिनदिनै * राखीर सिंहासन ।
 भाई एक थिए 'प्रसेन' मणि त्यै * पैहेर कोही दिन
 पौचै खेल शिकार घोर वनमा * थाहै नपाईकन ॥ ४ ॥
 आयो सिंह र झाम्टी हय—सहितू * तिन्लाइ मान्यो जब
 मारी सिंह त्यहाँ लिए मणि छिटै * श्री जाम्बवान्‌ले तब ।
 पौचैथे ति गुफाविषे मणि लिई * आनन्द मानीकन
 सानू बालकलाइ त्यै मणि दिए * खेलू भनी दिनदिन ॥ ५ ॥
 फकनन् घरमा प्रसेन र गरे * शंका र चर्चा पनि
 भाई मारि मणि लिए वनविषे * ती कृष्णले नै भनी ।
 माँगेथे पहिल्यै र दिनै म भनी * मैले भनेथैं जब
 खोसेहुन् वन गै अवश्य बुझियो * हो चाल तिन्कै सब ॥ ६ ॥

द्वृठो लाग्न गयो कलंक भनि यो * जानूभयो कृष्णले
 केही मित्र लिएर साथ वनमा * जानूभयो वेगले ।
 देखी अश्व तथा प्रसेन वनमा * मुर्दा ढलेका जब
 दूलो सिंह थियो त्यहीं मृतक त्यो * देखेर जाने सब ॥ ७ ॥
 भालूका पद—चिह्नलाइ क्रमले * पैत्याउँदै ती गए
 देखे घोर गुफा अली पर र्हई * त्यै ठाउँमा रोकिए ।
 रोकेथे सब मित्रलाइ त्यहिँ नै * फर्कन्छु चाँडै भनी
 एकलै त्यो गहिरो गुफाबिच पसे * केही नजाने बनी ॥ ८ ॥
 यौटा बालक खेल्दथ्यो मणि लिई * देखेर गोविन्दले
 यौटा व्यक्ति नयाँ त्यहीं नगिचमा * देख्दी र्हई धायिले ।
 चिच्छ्याई अनि जाम्बवान रिसले * आई छिटै झम्टिए
 कुशताकुशित पन्यो परस्पर दुवै * मार्छू भनी तम्सिए ॥ ९ ॥
 निस्केनन् अझ कृष्ण पन्थ दिन भो * भन्थे गुफा बाहिर
 फर्के दुःखित भै गए जति सबै * प्रत्येक आफ्ना घर ।
 त्यो सुन्दा वसुदेव व्याकुल भए * चिन्ता नराम्रो गरी
 गर्थे तर्क अनेक घोर मनमा * दुःखी र्हई बेसरी ॥ १० ॥
 फिर्दै आइपुगे उसै बखतमा * ज्ञानी मुनी नारद
 सोधे ती वसुदेवलाइ भन के * आईपन्यो आपद ।
 छोरो जङ्गलमा कतातिर गयो * आएन ऐहे किन?
 के गर्दा घर फर्कला सुत छिटै * वा लाग्छकेहीदिन ॥ ११ ॥
 ज्ञानी नारदले विचार मनमा * क्यै बेर गर्दा भए
 आफू निर्णयमा पुगेपछि स्वयम् * विस्तार गर्दै गए ।
 देवीको महिमा नवाह विधिले * सुनूहवस सादर
 इच्छा पूर्ण हुनेछ, कृष्ण सहजै * सानन्द फिर्नन् घर ॥ १२ ॥

देवी—भागवत प्रधान छ स्वयम् * श्री—शक्तिको कारण
 देवीके महिमा सुनौं अनि भनौं * आनन्दले वर्णन।
 फिर्न् पुत्र तपाइँका अनि छिटै * यस्तो सुनाए जब
 बिन्ती श्री वसुदेवले विनयले * फेरी गरेथे तब॥१३॥
 जानी नारदजी ! नवाह विधिले * आफै बसी भनुहोस्
 थाहा छैन मलाइ यो विषयमा * केही पनी, जानुहोस्।
 आयो व्यर्थ विपत्ति व्याकुल तथा * छू दीन वा हीन छु
 आऊन् कृष्ण छिटै फिरेर घरमा * यौटा यही जान्दछु॥१४॥
 यस्ता बात सुनीसकेर मुनिले * लौ हुन्छ भन्दा भए
 जानी नारदले नवाह विधिले * सानन्द भन्दै गए।
 देवी—मन्त्र नवाक्षरी जप गरे * फेरी गरे पूजन
 भक्तीले वसुदेवले सुनिसके * त्यो पाठ पारायण॥१५॥
 पूजा पुस्तकको गरी हवन त्यो * पूरा विधानले गरी
 जानी नारदको पनी गरिलिए * पूजा सबै राम्ररी।
 शक्तीको पनि प्रार्थना स्तुति गरे * हे जीव—संरक्षिणी
 मेरा कष्ट सबै निवारण गरी * श्रीकृष्णआऊन्भनी॥१६॥
 त्यै वेला वसुदेवले गरिसके * पूजा समाप्ती यता
 भिडथे कृष्ण र जाम्बवान घरमा * मार्छू म भन्दै उता।
 त्यागी नीद र खान—पान घरका * विश्राम बिर्सीकिन
 एककाईस बिते जसै दिन तथा * गर्थे दुवै गर्जन॥१७॥
 पूजा पूर्ण भयो नवाह विधिले * भैगो समाप्ती यता
 शक्तीहीन ति जाम्बवान् हुन गए * लङ्गै नसक्ने उता।
 मुइकी वज्र—समानको प्रभुजिको * तिन्लाइ लाग्यो जब
 आयो चेत फिरेर भित्र मनमा * यी हुन् उनै राघव॥१८॥

जोरी हात दुवै भने विनयले * हे राम ! सीतापति !
 रक्षा गर्नुभयो समस्त भवको * मारेर लङ्घापति ।
 ऐहे जुन् अवतार धारण गरी * पाएँ यहाँ दर्शन
 साहै नै म भएँ कृतार्थ पनि छू * हो भाग्यकोयोदिन ॥१९॥
 ऐहे जो प्रभुको अनादर भयो * संग्राम गर्दा यहाँ
 त्यस्को निम्ति क्षमा रहोस् हजुरको * पर्छू म पाऊमहाँ ।
 के सेवा म गर्लँ प्रभो ! चरणको, * के वस्तु राखीकन
 आज्ञा गर्नुहवस् स्वयम् हजुरले * गर्छू म त्यो पालन ॥२०॥
 त्यस्तो बिति सुनीसकेर प्रभुले * ती जाम्बवान् वीरको
 सारा भनुभयो प्रसङ्ग मणिको * जुन् दोष लाग्दो भयो ।
 आएँ मित्रहरू लिएर वनमा * छन् ती सबै बाहिर
 देउ झट्ट तिमी स्यमन्तक मणी * फक्केर जान्छू घर ॥२१॥
 इच्छा श्री हरिको बुझेर खुशिले * अर्पेर पैहे मणि
 छोरी जाम्बवती समर्पण गरे * स्वीकार होस् लौ भनी ।
 पूजा होम सकेर वेद-विधिले * साङ्गे गरेथे यता
 आए जाम्बवती तथा मणि लिई * गोविन्द सामू उता ॥२२॥
 देखे पलिसहित उपस्थित हुने * श्री कृष्णलाई जब
 थाले नाच्न भई प्रसन्न हरिका * प्यारा सखा यादव ।
 हर्षेथे वसुदेव देवकि दुवै * श्री कृष्ण आए भनी
 आशीर्वाद दिए प्रसन्न मनले * धेरै दयालू बनी ॥२३॥
 सम्झेथे महिमा जगज्जननिको * हुन् आद्यशक्ती भनी
 बारम्बार गरे प्रणाम पदमा * केही नजाने बनी ।
 भेटी श्री हरिलाई नारद हिँडे * बीणा बजाईकन
 आफ्नू आश्रममा पुगी घरि-घरी * भन्ये ति नारायण ॥२४॥

शक्तीको महिमा अपार सबले * प्रत्यक्ष देखे जब
 सुन्थे ती वसुदेव देवि—महिमा * राखी निकै यादव।
 पाए पुत्र समस्त आपद टरी * मन्मा भयो हर्ष र
 सुन्थे ती महिमा उनै जननिको * सम्पूर्ण वर्षे—भर॥२५॥
 जो सुनेछ र पाठ गर्दछ भने * पूजा गरी पुस्तक
 त्यस्लाई भव—सिन्धु तर्न सजिलो * पर्नेछ हे शौनक।।
 झूठो मेटिदिने कलङ्क हरिको * जो भुक्ति—मुक्ती दिने
 या कालो कलिमा उपाय अरु क्यै * पाइन मुक्ती हुने॥२६॥

तेस्रो अध्याय—शक्तिमहिमा

भन्थे दिव्य कथा पुराणहरुको * श्री सूत पौराणिक
 शक्तीको महिमा छ विश्व—भरिमा * सुन्दै रह शौनक।।
 बद्रीनाथ प्रयाग नैमिष अनी * काशी कुरुक्षेत्रमा
 डुल्थे तीर्थहरु अगस्त्य मुनिजी * भो पूर्ण क्यै वर्षमा॥१॥
 भटे स्कन्दकुमार—लाइ मुनिले * तीर्थादिमा क्वै दिन
 उन्ले सुन्छु भने कथा शुभ, जती * सारा गरे वर्णन।
 लागे भन कुमार शक्ति—महिमा * गर्दे तुलो आदर
 हो संक्षेप समस्त भन म पनी * के सक्तछु भन र ॥२॥
 छन् विख्यात सरस्वती भगवती— * को रूपले विश्वमा
 देवीभागवत प्रधान तिनमा * मानिञ्च संसारमा।
 जस्ले पढ्छ स्वयम् कि सुन्दछ भने * हो भुक्ति मुक्ती दिने
 पूजा पुस्तकको गरे पनि सधैँ * हुन् स्वर्ग भेड्हाउने॥३॥
 हुन् श्राद्धदेव मनु भास्करका कुमार
 सन्तान—हीन ति थिए दुखमा अपार।
 पुत्रेष्ठि गर्दछु भनेर वसिष्ठलाई
 डाकी भने विनयले बहुतै रमाई ॥४॥

माने विचार गुरुले पनि भूपतीको
 डाकेर विप्रकन यज्ञ शुरू गरे त्यो ।
 श्रद्धा थिइन् ति मनुकी प्रिय पत्नि एक
 तिन्ले भनिन् गइ स्वयम् निज—बात उदेक ॥५॥
 होताहरू ! सुन कुरा जति भन्छु मैले
 छोरी हुने मखविषे गर होम ऐहे ।
 उल्टो गन्यौ यदि भने मख नष्ट होला
 त्यस्ले कुनै अशुभको फल व्यर्थ देला ॥६॥

होताले त्यहि भावमा गरिदिए * त्यो यज्ञमा आहुति
 श्रद्धालाइ हुनिन् उचित समयमा * छोरी ति राम्री अति ।
 उल्टो कार्य भएछ के गरि भनी * आशर्चर्य माने पनि
 तिन्को नाडँ ‘इला’ भनेर मनुले * राखे दयालू बनी॥७॥
 होला पुत्र भनी अवश्य मख यो * मैले गराएँ, तर
 उल्टो भो कसरी बताउनुहवस् * के हेतुले आखिर ।
 इच्छा पूर्ण भएन यो किन गुरो? * सन्ताप ठूलो भयो
 केही गर्नुहवस् उपाय सजिलो * शक्ती छ यो नाथको ॥८॥
 तिन्को बिन्ति सुनेर चिन्तित भई * क्यै बेर सोचीकन
 बोलेथे गुरुजी—मनू! बुझ कुनै * यस्मा पन्यो कारण ।
 छोरी भै कसरी भनेर मनमा * चिन्ता नलेऊ अब
 छोरो शीघ्र बनाइदिन्छु तपले * सन्तुष्ट हौला तब॥९॥
 यस्ता बात भनी गरे शिवजिको * आराधना औ स्तुति
 छोरी पुत्र बनोस् म पाउं वर यै * बिन्ती छ मेरो अति ।
 इच्छाले शिवको बने सुत तिनै, * सुद्धुम नाऊँ रह्यो
 सारा हर्ष भएर उत्सव गरे * त्यो पुत्र बढौ गयो॥१०॥

खेल्छु जङ्गलमा शिकार म भनी * साथी लई साथमा
 इल्दै ती बनमा निकै पर पुगे * हर्षित हुँदै चित्तमा ।
 यौटा जङ्गलमा पुगेर सहसा * सुद्युम्न नारी भए
 नारी मित्रहरू पनी हुन गए * आश्चर्यमा ती परे ॥११॥
 घोडामा चढि मित्र जो सँगसँगै * बन्मा गएका थिए
 घोडी—रूप भए र अश्व पनि झन् * ती छक्क पर्दा भए ।
 निकै बेर गरे विचार मनमा * डुल्दै रहे तापनि
 गर्थे आपुसमा मुखामुख गरी * चर्चा, गराँ के भनी ॥१२॥
 लागे भन कुमार हेरि मुखमा * हाँसेर सोही कथा
 सुन्नाले पनि यो हुनेछ मनको * शान्ती, गई दुर्व्यथा ।
 गौरी—शङ्करको विहार बनमा * चल्दै थियो क्वै दिन
 आएथे ऋषिवृन्द सोहि दिनमा * गछाँ भनी दर्शन ॥१३॥
 देखेथे जब त्यो स्थिती शिवजिको * ती पार्वतीको पनि
 फर्केथे परबाट लज्जित भई * जो—जो गएथे मुनि ।
 फर्केका सब ती ऋषी मुनिहरू * देखिन् जसै गौरिले
 लागिन् वस्त्रहरू सिहार्न सहसा * अत्यन्त नै लाजले ॥१४॥
 गौरीको बुझि भाव, श्राप शिवले * यस्तो दिएथे अनि
 आयो फेरि यहाँ भने पुरुष क्वै * बनेछ नारी भनी ।
 यस्तो श्राप हुँदा कुनै पनि त्यहाँ * पुग्दैनथे स्त्री हुन
 केही थाह नपाइ स्त्री हुन पुगे * सुद्युम्न त्यै कारण ॥१५॥
 मानी लाज तिनी डुले बनवनै * त्यागेर आफ्नू घर
 भेटेथे बुधले कुनै दिन उनै * स्त्री सुन्दरी आखिर ।
 देखी रूपवती ति मोहित भए— * थे कामले पीडित
 हेरिन् सुन्दरिले पनी बुधतिरै * मन्मा भई मोहित ॥१६॥

भावैले तिनिले भनिन् हृदयले * स्वीकार गर्छु जब
 आफ्ना साथ लगी ढुलो महलमा * राख्दा भएथे तब ।
 धेरै काल बित्यो अनी पुरुखा * छोरा उहीं जन्मिए
 पैहेको स्थिति सम्झि घोर, मनमा * सुद्युम्नलज्जितथिए ॥१७॥
 पाँची आश्रममा तुरुन्त गुरुको * पाऊ परी सादर
 पाऊँ मुक्ति गुरो ! परेँ विपतमा * उद्धार चाँडो गर ।
 तिन्को भाव बुझी गरे गुरुजिले * श्री शम्भुको प्रार्थना
 ढुलो आपतमा परेछ अहिले * गर्नोसुपुराकामना ॥१८॥
 यस्को गर्नुहवस् निवारण प्रभो! * यो कष्टको जीवन
 बारम्बार प्रणाम गर्छु पदमा * दुःखी छ साहै मन ।
 आज्ञा भो शिवले रहोस् वचन लौ * तिन्मो र मेरो पनि
 मैहा एक हुनेछ यो पुरुष औ * स्त्रीएकमैहाअनि ॥१९॥
 शम्भूको वरले भएन मनमा * सन्तुष्टि त्यै कारण
 लागे गर्न ति प्रार्थना भगवती * श्री पार्वतीको सुन ।
 दुर्गा दुर्गति—हारिणी भगवती * हे शक्ति ! कात्यायनी
 मेरो शिष्य रहोस् सदा पुरुष नै * यारो छ मेरो भनी ॥२०॥
 मेरो बिन्ति सुनी भनिन् जननिले * मैले भनेको सुन
 मेरै रूप छ देविभागवतमा * त्यो सुन्नलाई भन ।
 यस्को श्राप निवारणार्थ कुटिमा * लैजाउ आफ्नू अनि
 मेरै श्रेष्ठ कथा सुनाउ तिमि नै * कर्तव्य हो यो भनी ॥२१॥
 जाला श्राप टरी अनी पुरुष नै * बनेछ सुद्युम्न यो
 राजा श्रेष्ठ भई ढुलो सुख—सहित * साम्राज्य भोग्नेछ यो ।
 शिक्षा पार्वतिको सुनेर गुरुले * आनन्द मानीकन
 ल्याएथे सँगमा सहर्ष कुटिमा * दिन्छू भनी जीवन ॥२२॥

आयो आश्विन मास कृष्णपछिको * नौरात्र त्यो शुक्लको
 पूजा शास्त्र—विधानले गरिदिए * रक्षार्थ सुद्युम्नको ।
 शक्तीको गुरुले नवाह क्रमले * आफै सुनाए जब
 श्री सुद्युम्न भए सधैँ पुरुष नै * स्त्रीरूप त्यागी तब ॥२३॥
 पाई उत्तम रूप, खूब बलियो * राजा प्रतापी बन्यो
 रैती राजि गरी सबै सुजनको * संकष्ट उस्ले हच्यो ।
 उस्का शत्रु सबै हराउन गए * साम्राज्य भैगो स्थिर
 देवी—धाम पुग्यो तजेर त्यहिँ नै * जुन् देह हो नश्वर ॥२४॥
 दुर्गा जगज्जननिको महिमा अपार
 जो पद्धति सुन्छ दिनहूँ पदमा नुहेर ।
 अप्राप्य जो छ भवमा सब वस्तु मिल्छन्
 भोगी यहाँ सुख दुलो, भव—पारि तर्छन् ॥२५॥

चौथो अध्याय—देवी—कृपा

भन्छन् स्कन्दकुमार शक्ति—महिमा * क्वै एक अर्को पनि
 पैहे जुन् महिमा सुन्यौ सकल त्यो * संक्षेप नै हो भनी ।
 सारा वर्णन गर्न दिव्य महिमा * आँटे पनी सक्तिनै
 यौटा अद्भुत भन्दछू शुभ कथा * आनन्द मानी सुन ॥१॥
 पैहे क्वै ऋतवाक् भनी मुनि थिए * ज्ञानी कुनै कालमा
 यौटा पुत्र भयो सुविज्ञ मुनिको * गण्डान्तको योगमा ।
 भन्छन् पाउ चतुर्थ हुन्छ घटिया * नक्षत्र हो रेवती
 सोही योग परी भयो सुत भने * होला दुलो दुर्मति ॥२॥
 छोराको मुनिले समस्त विधिले * संस्कार सारा गरे
 आपत्ति त्यहिँबाट विज्ञ मुनिका * माथी अनेकौँ परे ।
 लागी रोग अनेक शोक मनमा * बिस्तार बढौ गए
 सामग्री घरका तथा धन पनी * एकेक भै नाशिए ॥३॥

उस्को बुद्धि फिरेन, देखि गति त्यो * चिन्तित् रहन्थे मुनि
 त्यस्लाई जति भन्दथे हित कुरा * मान्दैनथ्यो त्यो खुनी।
 दिन्थ्यो कष्ट गरी विवाद घरमा * चल्दै थियो दिन्दिन
 भन्थ्यो नित्य गरी दुलो कलह त्यो * देओ मलाई धन॥४॥
 पली एक हरेर कोहि मुनिकी * ल्यायो घरैमा अनि
 थाल्यो गर्न दुला उपद्रव डरी * राम्रा नराम्रा पनि।
 चिन्ताग्रस्त भए मुनी, सुत भयो * यस्तो नजाती किन?
 यस्तो पुत्र हुनू बरू नहनु नै * राम्रो थियो दिन्दिन॥५॥
 बाँझो नै रहनू, कुपुत्र नहनू, * मर्नू निको ठान्दछु
 गिर्नन् पितृहरू छिटै नरकमा * दुष्कर्मले काम्दछु।
 बाचुञ्जेल मलाइ कष्ट बहुतै * देला लिई दुर्मति
 मेरो के गरि हुन्छ उत्तम गती * सप्रन्छ कैहे मति॥६॥
 शान्ती मिल सकेन—बोल्दछ छुचा * माता पिता हुन् भनी
 यस्को निम्ति गर्हुँ उपाय अब के * जान्दीनँ केही पनि।
 जस्को हुन्छ सुपुत्र एक घरमा * हुन् धन्य ती दम्पती
 भोग्छन् पितृ त स्वर्गका सुखहरू * तिन्का कती हो कति॥७॥
 वंशै नाशतछ पूर्ण मूर्ख सुतले, * बिग्रन्छ कीर्ती पनि
 भोग्छन् कष्ट रुँदै पिता र जननी * अत्यन्त दुःखी बनी।
 यस्तै तर्क गरी अनेक ति मुनी * चिन्तित् थिए बेसरी
 के गर्दा हित हुन्छ यो बखतमा * जान्दीनँ क्यै हे हरि॥८॥
 पाँचै आश्रममा ति गर्ग मुनिको * त्यस्तै स्थितीमा जब
 बोले—पुत्र भयो कुबुद्धि कसरी? * दुःखी तुल्यायी सब।
 मेरो दोष छ की अरू पनि कुनै * ती पलिको दोषले
 यस्तो पुत्र भयो मुने! मकन यो * दुःखी म छू शोकले॥९॥

तिन्को ब्रात सुनी बुझी सब कुरा * क्यै बेर सोचीकन
 भन्छन् गर्ग मुनी म दोष ऋतवाक् ! * तिम्रो त क्यै देखितनँ ।
 यस्तो हुन्छ यदा—कदा कहिँ कहीँ— * दुःखी भएका कति !
 यस्तो बन्दछ अन्त्यको चरण त्यो * गण्डान्त हो रेवती॥१०॥
 सोही योग परेर जन्मन गई * छोरो भयो दुर्मति
 सारा जान अनित्य भोग सुखको * संसारका छन् जति ।
 भक्ति श्री जगद्भिका जननिको * गर्दै रहू हे मुने!
 उन्कै चाकरिले सबै तरहको * कल्याण देख्छू हुने॥११॥
 यौटा सत्य त्यही छ विश्व—भरिमा * भन्ने विचारीकन
 देखिन्छन् जति जे असत्य सब हुन् * मैले भनेको सुन ।
 देवीभागवत प्रधान सबमा * कल्याण गर्ने छ जो
 जाला कष्ट नवाह वेद—विधिले * सुनेछ जो शक्तिको॥१२॥
 यो शिक्षा मुनिको सुनी जब बुझे * नक्षत्रको हो छल
 रिस्ले श्राप दिए छिटै गिर तिमी * हे रेवती ! लौ तल ।
 पाई श्राप, गिरेर रेवति भयो * पर्वत ठुलो रैवत
 हेर्थे छक्क परेर उज्ज्वल भए * सारा दिशा पर्वत॥१३॥
 पत्नीलाइ भने यथार्थ जति जे * ऐहे बितेको सब
 सुन्दामा विधिले नवाह मुनिको * चिन्ता हरायो तब ।
 गिर्दा रेवति त्यो विशाल गिरिमा * आलोक जुन् देखियो
 सोही तेज बढी चतुर्दिक सबै * विस्तार भै फैलियो॥१४॥
 कन्या एक अनिन्द्य तेज—बिचमै * जन्मिन् स्वयम् रेवती
 राखेथे कुटिमा लगी प्रमुचले * सन्तोष मान्दै अति ।
 पाले उत्तम रीतिले दिनदिनै * ठूली भइन् ती जब
 चिन्ताग्रस्त भए विवाह—तिरिको, * मैले गर्लै के अब॥१५॥

निककै यत्त गरे, मिलेन वर क्वै * खोजेर थाके अनि
 अग्नीलाइ खुशी तुल्याइ तपले * यस्तो पन्यो लौ भनी ।
 त्यै वेला नभबाट मन्द स्वरमा * आकाशवाणी भयो
 राजा दुर्मद आउनन् अनि दिनू * छोरी घरैमा छ जो ॥ १६ ॥
 पैहे भूपति जो प्रियव्रत थिए * उन्कै ठुलो वंशमा
 जन्मे दुर्मद नाम पुत्र यिनि हुन् * पूरा थिए नीतिमा ।
 आए भूप तिनै उसै बखतमा * पर्दा कुनै कारण
 राखी आसनमा गरे प्रमुचले * स्वागत तथा पूजन ॥ १७ ॥
 सोधेथे समचार क्यै कुशलको * सन्तोष मान्दै अति
 बोलेथे मुनि हे नरेश ! गुणकी * खानी छ यो रेवती ।
 दिन्छू गर्नुहवस् विवाह, मनमा * शङ्का नराखी रती
 देखी रेवतिलाइ हर्षित भए * अत्यन्त ती भूपति ॥ १८ ॥
 वार्ता ती दुइ पक्षको जब मिल्यो * मञ्जूर गर्दा भए
 कन्या दुर्मद भूपतीकन स्वयम् * आनन्दले सुम्पिए ।
 कन्यालाइ बिदा दिँदा प्रमुचले * सोधे खुशी भैकन
 तिम्रो मङ्गल वा गर्ह हित म के * इच्छा छ आफ्नू भन ॥ १९ ॥
 बोलिन् ती ऋतवाकले अघि दिए * जुन् श्राप खस्ने तल
 फेरी स्वर्ग पठाउनोस तपको * देखाइ आफ्नू बल ।
 कन्याको सुनि बात ती प्रमुचले * त्यो श्राप मेटीदिए
 फेरी रेवतिलाइ योग—बलले * माथी पठाईदिए ॥ २० ॥
 सोधे दुर्मद ज्वाइलाइ मुनिले * इच्छा भएको भन
 पूरा गर्छु भने—जती म तपले * सोधै त्यसै कारण ।
 राजाले सुनि बात ती प्रमुचको * देखी तपी सद्गुणी
 बोले बात विनीत मन्द स्वरमा * भन्छू म सुन्नोस मुनि ॥ २१ ॥

श्रीस्वायम्भुव नामका मनुजिको * जर्मै तुले वंशमा
 आफै छू नृपती म दुर्मद भनी * विख्यात त्रैलोक्यमा ।
 पत्नी पाइ हजूरबाट खुशि छू * साध्वी सती रेवती
 यिन्को पुत्र हुनेछ रैवत मनू * शङ्का नमाने रती॥२२॥
 यस्को निम्ति नवाह वेद—विधिले * पर्नेछ सुनू अनि
 पाँचाँपल्ट हुनेछ पूर्ण मनको * सम्पूर्ण इच्छा पनि ।
 देवीको छ प्रभाव श्रेष्ठ सबमा * पाइन्छ चाँडै फल
 त्यो पाँचाँ मनुले हुनेछ कुलको * सत्कीर्ति झन् उज्ज्वल॥२३॥
 पाएथे वरदान इच्छित जसै * पत्नी लिई रेवती
 फर्केथे निज राज्यमा नरपती * आनन्द मान्दै अति ।
 आए दुर्मद भूपको महलमा * ज्ञानी मुनी लोमश
 पूजा भूपतिले गरे र मुनिले * धेरै दिए आशिष॥२४॥
 देवीको महिमा नवाह विधिले * सुन्छू भने भूपले
 लागे लोमश भन देवि—महिमा * सम्पूर्ण आनन्दले ।
 श्रद्धापूर्वक पाँचपल्ट नृपले * रानी—समेतै सुने
 तोडी बन्धन मोहका जगतका * ती भक्त ज्ञानी बने॥२५॥
 पूजा लोमशको गरे, हवनको * कार्यादि सारा गरी
 धेरै द्रव्य दिई गरे नृपतिले * पूणहुती राम्ररी ।
 केही काल बित्यो र गर्भिणि भइन् * साध्वी सती रेवती
 पाँचाँ रैवत नामको मनु हुने * छेरो भयो सद्मति॥२६॥
 फेरी भूपतिले नवाह विधिले * लाड्यै र सुन्थे जब
 शक्तीको महिमा भएर मनको * इच्छा पुगेथ्यो सब ।
 भन्थे सूत कथा र देवि—महिमा * श्रद्धा गरी राम्ररी
 सुन्थे शौनक आदि स्वच्छ मनले * समझी उनै ईश्वरी॥२७॥

राजन् ! स्कन्दकुमारबाट महिमा * श्री ईश्वरीको सुनी
ज्ञानी लोमशजी बिदा भइ हिँडे * जान्छु म ऐहे भनी ।
भन्थे सोहि कथा प्रसन्न मनले * श्री सूत पौराणिक
सुन्थे विज्ञ मुनी ऋषीश्वरहरू * साथै बसी शौनक ॥ २८ ॥

जगद्वात्री दुर्गे सकल जगतोद्धारिणि शिवे !
म तिम्रा पाऊमा परि विनय गर्छू प्रणयले !
जतीले पढ्छन् वा विधि—सहित पूजा हवन जो
सदा गर्छन्, इच्छा सकल बुझ पुग्नेछ मनको ॥ २९ ॥
साहै दुलो छ तिनको महिमा भनेको
पूरा म सक्तछु कहाँ बुझ छोटकरी हो ।
पढ्नेछ नित्य, कि त पुस्तक राख्छ घर्मा
त्यस्लाइ मिल्छ सुख शान्ति पुगेर धाम्मा ॥ ३० ॥

भन्थे दिव्य कथा पुराणहरू जो * श्री सूत पौराणिक
ज्ञानी विज्ञ मुनी ऋषीश्वरहरू * सुन्थे बसी शौनक ।
सोधे शौनकले जगज्जननिको * माहात्म्य जुन् भन्नुभो
हामीले सब त्यो यथामति सुन्धौँ * सन्ताप मन्को गया ॥ १ ॥
शक्तीको महिमा छ घोर कलिमा * निष्पाप पार्ने छ जो
सुन्धौँ हामिहरू नवाह कसरी * सुने विधी कौन हो?
भन्नूहुन्छ कथा जती हजुरले * सुन्धौँ सबैले, तर
तृप्ति प्राप्त हुँदैन, कारण छ के? * भन्नूहवस् सादर ॥ २ ॥
सुन्धौँ हामि सुनाउनोसु शुभ कथा * माहात्म्य ती शक्तिको
त्यस्ले नष्ट हुनेछ घोर कलिमा * दुर्भावना चित्तको ।
त्यस्तो शौनकले विनम्र स्वरमा * सोधीलिएथे जब
बोले सूत नवाहका विधिहरू * विस्तार गर्दै सब ॥ ३ ॥

सोध्नूपर्छ सुविज्ञ ज्योतिषिसिते * राम्रो महीना दिन
 राम्रो मार्ग भद्रौ कि कर्तिक तथा * आषाढ़ वा आश्विन ।
 हस्ता अश्विनि रोहिणी मृगशिरा * वा मूल की पुष्यमा
 सुनू उत्तम हो कथा—श्रवणमा * की अन्य नक्षत्रमा ॥ ४ ॥
 आफ्ना बन्धु र इष्ट—मित्र र हितू * डाकीलिनू मद्दत
 सोध्नू पण्डितलाइ के कति यहाँ * चाहिन्छ राम्रोसित ।
 निम्ता लेखि पठाउनू यदि भए * विश्वास मान्ने चर
 श्रद्धापूर्वक डाकनुपर्दछ सबै * आऊन् ति नारी—नर ॥ ५ ॥
 जो छन् भक्त गणेश, शम्भु, रविका * श्री विष्णुका शक्तिका
 सुन्नन् ती सबले बसेर महिमा * नाना थरी देविका ।
 ज्ञानी ब्राह्मण बाल वृद्ध र युवा * संन्यासि योगी जन
 मीठो अमृत झैँ कथा—रस पिऊन् * आए जती सज्जन ॥ ६ ॥
 जो सक्तैन बसेर सुन दिनहाँ * की छैन मौका भने
 केही बेर पनी सुनून् शुभ कथा * कल्याण आफ्नू हुने ।
 डाकेका जतिलाइ योग्य क्रमले * बस्ने र खाने पनि
 राम्रो गर्नु प्रबन्ध विज्ञ जनले * हो गर्नुपर्ने भनी ॥ ७ ॥
 रोजू स्थान गएर मण्डप सबै * सम्याउनू राम्ररी
 लिपू गोबर गाइको लिइ सबै * चौतर्फ राम्रो गरी ।
 गाइनू बाँस बिनेर पाँच कदली * वृक्षादि औ तोरण
 बेर्नूपर्छ ध्वजा सबैतिर बुमी * सोधेर जानेकन ॥ ८ ॥
 चल्दा वायु सबै ध्वजाहरु गरून् * एकेक ती फर्फर
 हेर्दा मण्डप त्यो सबैतिर रहोस् * लाग्ने खुशी सुन्दर ।
 पार्नू दक्षिणतर्फ हुन जनले * यस्तो विचारीकन
 वक्ताको मुख पूर्व पार्नु विधिले * राज्ञू सफा आसन ॥ ९ ॥

वर्ता आसन राख्नुपर्दछ त्यहीं * सुन्नेहरुको पनि
 भिन्ने स्त्रीहरुको तथा पुरुषको * बस्नन् ति भिन्ने भनी ।
 वक्ता निःस्पृह धीर उत्तम गुणी * जाने कथा पण्डित
 वाणी शुद्ध गरी भनोस् शुभ कथा * सम्झाइ राम्रोसित ॥ १० ॥
 यस्तै नै उपवाचकी पनि लिनू * ज्ञानी गुणी सज्जन
 थालूपर्दछ कथा, प्रबन्ध सब यो * राम्रो मिलाईकन ।
 क्रोधी लुब्ध हठी र कटि बहुतै * राख्ने अहम् चञ्चल
 वक्ता राख्नु हुँदैन, जे जति गन्यो * होला सबै निष्फल ॥ ११ ॥
 पेहे नै दिन गर्नु मुण्डन दुवै * वक्ता र कर्ता पनि
 गर्नु भोजन एक-छाक दिनहूँ * कर्तव्य यै हो भनी ।
 गर्नैपर्दछ नित्यकर्म क्रमले * एकेके जानेतक
 नित्य स्नान उठेर गर्नु दिनहूँ * शुद्ध्यर्थ आवश्यक ॥ १२ ॥
 पूजा दिक्पतिको नवग्रह तथा * ती योगिनीको पनि
 गर्नु पूजन मातृकादि सबको * पूर्वाङ्ग यै हो भनी ।
 गर्नु स्कन्द गणेश शम्भु हरिको * पूजा अघिल्लै दिन
 हर्छन् विघ्न समस्त देवगणले * तिन्को गरे पूजन ॥ १३ ॥
 पढ्दै मन्त्र नवार्ण योग्य विधिले * पूजा गरोस् शक्तिको
 पूजा पुस्तकको गरी, वर पनी * माँगीलिनू मुक्तिको ।
 गर्दै ब्राह्मण पाँचको वरणको * सामग्रि जिम्मा दिनू
 अर्को एक गणेश ब्राह्मण कुनै * छानेर राखीलिनू ॥ १४ ॥
 चण्डी-पाठ, नवार्ण मन्त्र जपमा * राख्नु बुझी सज्जन
 चारोटा अनि द्वारपाल सबको * रक्षार्थ राखीकन ।
 गायत्री-जपमा खटाउनु कुनै * ज्ञानी गुणी ब्राह्मण
 शक्तीको अनि गर्नु वेद-विधिले * राम्रो गरी पूजन ॥ १५ ॥

हे अम्बिके ! चरणमा छ झुकी प्रणाम
 हे ईश्वरी ! हजुरको छ अनेक नाम ।
 संसारको सब अनित्य छ बोझ भारी
 हो नाम तर्न सजिलो भव-सिन्धु-पारि ॥ १६ ॥
 हे अम्बिके ! भगवती—जननी ! प्रणाम
 गर्ढू नभी चरण नै बुझि मुक्ति—धाम ।
 कात्यायनी ! हजुरका पदमा नुहेर
 बिन्ती म गर्दछु शिवे ! पद पक्रिएर ॥ १७ ॥
 हे चण्डिके ! चरणमा परि वार—वार
 माँग्छू क्षमा गरिदिनोस् करुणा अपार ।
 जो गर्दछन् सकल तीर्थ डुलेर दान
 त्यो देखि मिल्दछ बढी पढि नित्य नाम ॥ १८ ॥
 गर्दा यै क्रमले र वेद-विधिले * श्री ईश्वरीको स्तुति
 हुन्छन् भक्त सुखी मिली वर पनी * सप्रन्त तिन्को मति ।
 माला चन्दन पुष्ट वस्त्रहरूले * गर्नु स्वयम् पूजन
 वेदव्यास — समान मानु जनले * ती श्रेष्ठ वक्ताकन ॥ १९ ॥
 श्रोतालाइ बसाल्नु आदर सहित * राम्रो दिई आसन
 सोही आसनमा बसेर जनले * सुन्नू कथा नौ दिन ।
 चिन्ता गर्नु वृथा छ वस्तु घरको * क्यै नाशियो की भनी
 त्याग्नू उत्तम हुन्छ वृत्ति मनको * सद्भक्त ज्ञानी बनी ॥ २० ॥
 ठान्नूपर्दछ पुत्र—दार—धन ती * हुन् मोहका बन्धन
 यौटी छन् जननी उनै भवगती * हुन् मुक्तिकी कारण ।
 थाल्लूपर्छ कथा बिहान पहिले, * विश्राम मध्याह्नमा
 फेरी थाल्लु र थाम्नु शेष दिनमै*यै हो नियम् शास्त्रमा ॥ २१ ॥

बाधा क्यै मल—मूत्र त्यागन बिचमा * पर्ला कि उद्नू भनी
 अल्पाहार हविष्य खानु फल वा * दुग्धादि चोखो भनी ।
 ब्रह्मा विष्णु महेशको थरि—थरी * निन्दा स्तुती गर्छ जो
 द्रोही ब्राह्मणको र देवि—महिमा * जान्दैन, त्यै मूर्ख्ह हो ॥ २२ ॥
 अकाको धन दारमा मन दिने * ब्रह्मस्व खेस्ने—छ जो
 त्यस्ले सुन्नु वृथा छ शक्ति—महिमा * देवस्व खाने छ जो ।
 पापी नास्तिक दुष्ट दुर्जन अहम् * माने र क्रोधी छ जो
 त्यस्ताको बुझ हुन्छ निष्फल कथा * सुनेछ जो देविको ॥ २३ ॥
 यस्ताको कहिल्यै नगर्नु जनले * सैवा तथा संगति
 आफ्नू कार्य बिगारि व्यर्थ अरुको * गर्छन् खती दुर्मति ।
 गाई, ब्राह्मण, देवता र गुरुको * माता पिता मान्यको
 राखी व्यर्थ घमण्ड आफ्नु मनमा * निन्दा—स्तुती गर्छ जो ॥ २४ ॥
 त्यस्ता दुर्जनको नमान्नु जनले * सल्लाह वा सम्पति
 त्यस्ताका नगिचै नबस्तु बुधले, * बिग्रन्छ आफ्नू स्थिति ।
 भोग्ने रोग भएर कुष्ट, क्षयले * छन् जो सदा पीडित
 निःसन्तान र दीन—हीन बहुतै * जो व्यक्ति छन् दुःखित ॥ २५ ॥
 मर्ने जन्म हुँदै शिशू, कि नहुने * उत्पन्न, वन्ध्या पनि
 तिन्ले दिव्य कथा सुनून जननिको * संकष्ट जाला भनी ।
 साङ्गे गर्नु कथा नवाह—विधिले * पुगला जसै नौ दिन
 हुन्छन् मुक्त अवश्य शुद्ध मनले * जो सुन्दछन् सज्जन ॥ २६ ॥
 कन्या पूजन गर्नुपर्छ दिनहाँ * एकैके वृद्धी गरी
 बाँइनू सम्पति वित्तशाठ्य नगरी * समझी उनै ईश्वरी ।
 जस्को नाम जपेर बन्धन सबै * काटिन्छ संसारको
 पार्छिन् कार्य अपूर्ण भक्त जनको * पूरा सबै दासको ॥ २७ ॥

सुनू नाम सहस्र पण्डित कुनै * राखेर बाँडनू धन
 त्यस्ले पाप हुनन् सखाप सहजै * दोषादिको मार्जन।
 चण्डीले कि नवार्ण मन्त्र क्रमले * पढौ दिनू आहुति
 यस्ले पूर्ण नवाह हुँच र छिटै * सप्रन्छ उस्को मति॥ २८॥
 शश्या दान दिनू र वस्त्र गहना * बाँडनू सकेको धन
 वक्तालाइ प्रसन्न पार्नु धनले * मीठो दिनू भोजन।
 कन्या, ब्राह्मण—दम्पती अरु पनी * छन् बन्धु जो बान्धव
 पैहे ख्वाउनु राम्ररी, पछि दिनू * श्रद्धाञ्जुसार् वैभव॥ २९॥
 साहै दीन दुखी दरिद्र अथवा * हीनाङ्ग, चाण्डाल जो
 देवीरूप बुझेर भोजन दिनू * कल्याणकर्ता छ त्यो।
 राख्नु पुस्तक रेशमी अनि नयाँ * बासा बनाईकन
 त्यै—माथी बलियो प्रशस्त सुनको * राखेर सिंहासन॥ ३०॥
 वक्तालाइ गरेर दान दिनु त्यो * साङ्गे गरेको दिन
 भोगी भोग यहाँ, गएपछि उहाँ * मिल्ला सुखी जीवन।
 देवीरूप पुराण शुद्ध मनले * सुन्दैन जो दुर्जन
 भोगी भोग यहाँ, पछी नरकमा * बस्नेछ धेरै दिन॥ ३१॥
 चर्चा चल्दछ देविको अनि त्यहाँ * जो विघ पार्ला जन
 निःसन्तान भई ठुलो नरकमा * जाकिन्छ त्यो दुर्जन।
 वक्ता पण्डितको र भावगतको * निन्दा वृथा गर्छ जो
 छेपारो र गधा भई नरकमा * भोग्नेछ संकष्ट त्यो॥ ३२॥
 निन्दा ब्राह्मणको गरे कुकुरको * ती जन्म लिन्छन् अनि
 भोग्छन् जन्म—अनेक कष्टहरु ती * दुष्कर्म हो यो भनी।
 अगलो आसनमा बसीकन कथा * सुनेछ जो दुर्जन
 भोगला दुःख अनेक काग भई त्यो * सन्तापको जीवन॥ ३३॥

जस्ले सुन्छ सुती अजिङ्गर भई * बस्ला गई कानन
 त्यो सूँगूर हुनेछ देवि—महिमा * सुन्दैन जो दुर्जन ।
 जस्ले गर्छ गई पुराण स्थलमा * मद्वत् सकेको जति
 त्यस्को मद्वत् गर्दछिन् भगवती * धेरै कती हो कति ॥ ३४ ॥
 दोसल्ला अनि द्रव्य वस्त्र गहना * सम्पूर्ण शाय्या पनि
 वक्तालाइ दिनेछ जो सुनि कथा * हो गर्नुपर्ने भनी ।
 भोगी भोग यहाँ अनेक थरिका * सम्पत्ति पत्नी सुत
 भोगला देह तजेर स्वर्गपुरिमा * सौख्यादिराम्रोसित ॥ ३५ ॥
 मानिन्छन् जसरी त्रिदेवहरुमा * हुन् मुख्य श्री शङ्कर
 त्यस्तै दिव्य कथा पुराणहरुमा * हो भागवत् सुन्दर ।
 गङ्गा छन् नदिमा पवित्र, पशुमा * हुन् नन्दिनी उत्तम
 त्यस्तै छन् कलिमा पुराण सबमा * यौटै छ यो उत्तम ॥ ३६ ॥
 देवीको महिमा नवाह क्रमले * सुनेछ नौपल्ट जो
 बाँची त्यो सय वर्ष स्वर्ग—सुखको * आनन्द भोग्नेछ त्यो ।
 वैरीको भय, रोग, कष्ट अथवा * क्वै भूपतीको डर
 देवीको महिमा पढे यदि सुने * जाकिन्त त्यस्मा नर ॥ ३७ ॥
 जो सुन्छ नित्य महिमा जगदीश्वरीको
 त्यस्लाइ लाभ बुझ द्रव्य र सन्ततीको ।
 भोगेर शान्ति सुख मिल्दछ जो यहाँको
 जानेछ स्वर्ग, त्यजि देह सुखी भई त्यो ॥ ३८ ॥
 जो भूत प्रेत अरु दैत्य र डाकिनी छन्
 अर्का ति राक्षस र रोगहरू जती छन् ।
 जो सुन्छ यो जननिको महिमा अपार
 जानेछ निर्भय भई भव—सिन्धु—पार ॥ ३९ ॥

ब्रह्मा र शम्भु, हरिले पनि जान गाहो
 पर्छन् गई शरणमा जब पर्छ साहो ।
 त्यस्ती जगज्जननिको महिमा नजानी
 मिल्दैन मुक्ति कहिल्यै पनि विज्ञ ज्ञानी ॥ ४० ॥
 माहात्म्य यो जननिको विधिले सुनेर
 गर्ला नवाह पछि नौ दिनको बुझेर ।
 त्यस्माथि हुन्छ करुणा उहि ईश्वरीको
 त्यागेर देह बुझ मुक्त भई गयो त्यो ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीमद्देवीभागवत-माहात्म्य समाप्त ॥

•

श्रीमद्देवीभागवत प्रथम स्कन्ध प्रारम्भ

प्रथम स्कन्धको कथासार—(१)

बस्थे यज्ञ गरी ऋषी मुनि तपी * ज्ञानी गुणी सज्जन
लागेथ्यो कलिको प्रभाव र गरे * तिन्ले बसी चिन्तन ।
ब्रह्माको सबले मिलीकन गरे * जो प्रार्थना औ स्तुति
ब्रह्मा पालुभयो, भने विनयले * आफ्नू सबै दुर्गति ॥ १ ॥
आज्ञामा विधिले उपाय सजिलो * भन्छू म यौटा सुन
दिन्छू चक्र म एक, जाउ सबले * त्यस्लाइ बोकीकन ।
खस्ला नेमि र गाडिनेछ भुमिमा * त्यो चक्र जुन् स्थानमा
बाधा यो कलिको हुँदैन कहिल्ये * बस्तू त्यही ठाउँमा ॥ २ ॥
ब्रह्मा पालुभयो प्रसन्न मनले * आफ्नू उही धाममा
बोकी चक्र हिँडे यता ऋषिहरू * उत्साहका साथमा ।
जाँदा क्वै दिन नेमि त्यो वनविषे * आफैं गिरी भासियो
गिर्दा नेमि प्रसिद्ध नाम हुनगो * त्यो नैमिषारण्यको ॥ ३ ॥
सोही जङ्गल—भित्र आश्रमहरू * रामा तयारी गरी
लागे बस्न त्यहीं सबै ऋषि मुनी * ज्ञानी गुणी रामरी ।
आए क्वै दिन व्यास-शिष्य ति गुणी * श्री सूत पौराणिक
तिन्को स्वागत दिव्य आसन दिई * गर्दा भए शौनक ॥ ४ ॥

लागे शौनक सोध्न आदर गरी * हे सूत पौराणिक!
 गर्धू बिन्ति हजूरले सुनिदिनोसु * हे धर्मका रक्षक! ।
 जुन् अड्डार पुराण व्यास कृति हो * पद्मूभयो त्यो सब
 सुन्छौं लक्षण पाँच—युक्त सब त्यो * हामीहरूले अब॥५॥
 गर्देनन् जन जो पुराणहरूको * चर्चा तथा सेवन
 रुन्छन् मूर्ख तिनै दुराचरणमा * पारी सुखी जीवन ।
 चर्चा वेद पुराण शास्त्रहरूको * जो गर्दछन् सज्जन
 जानी श्रेष्ठ पुराण वेद श्रुति हो * त्यै मुक्तिको साधन॥६॥
 गर्दा यज्ञ र तीर्थ दान विधिले * हो स्वर्ग जाने तर
 पुण्य क्षीण भई यही पृथिविमा * हो जन्मने आखिर ।
 मुक्ति प्राप्त हुने र ज्ञान—पथको * बाटो खुलाईदिने
 देवीको महिमा सुनाउनुहवसु * विस्तारले हे मुने॥७॥
 ती सारा मुनिले र शौनकजिले * बिन्ती गरेको सुनी
 लागे भन्न बुझाइ शक्ति—महिमा * श्री सूतले लौ भनी ।
 यस्तो प्रश्न सुनेर, धन्य अहिले * ठान्छू म आफूकन
 शक्तीको महिमा बसीकन सबै * सुनूहवसु सज्जन॥८॥
 हो यो तीन सये अठार क्रमले * अध्याय—संख्या अनि
 यस्को गर्न यथार्थ वर्णन स्वयं * सक्तीनै मैले पनि ।
 बाहै स्कन्ध हुने र श्लोकहरु छन् * अड्डार हज्जार जो
 यो हो संस्कृत आर्ष ग्रन्थ, यसमा * कीर्ती छ श्री शक्तिको॥९॥
 बाटो खुल्दछ भक्तिले श्रवणको * मुक्ती हुने ज्ञानको
 सोही कारण सुनु शक्ति—महिमा * कर्तव्य हो व्यक्तिको ।
 यस्को जुन् क्रम हो यथामति सबै * सुनूहवसु वर्णन
 आकाशादि प्रपञ्च सृष्टि पहिले * पृथ्वी सबै जीवन॥१०॥

वर्णन् मिल्दछ चन्द्र—सूर्य—कुलको * एकेक ती भूपको
 ती मन्वन्तरको र चौध मनुको * विस्तार प्रत्येकको ।
 चर्चा दानवको, चरित्र सुरको * छन् छक्क पार्ने जति
 सुन्दामा विधिले नवाह दिन नौ * बिग्रन्न कैहले मति॥११॥
 आचार व्यवहार वर्णहरुका * कर्तव्य धर्मादिको
 स्त्री, शूद्रादि र चार आश्रम अनी * तिन्का सबै कर्मको ।
 देवीको सुखधाम उत्तम सहित * जाज्वल्य त्यो वैभव
 श्रद्धा—भक्ति बढाइ तर्न सजिलो * पार्ने कथा छन् सब॥१२॥
 शक्तीकै महिमा र ग्रन्थ—रचना * श्री व्यासले गर्नुभो
 शिक्षा बक्सनुभो मलाइ र बुझ्ने * क्यै अंशमा ग्रन्थ यो ।
 मेरो भाग्य तुलो रहेछ अहिल्यै * भने भएँ यो कथा
 जस्ले सुन्दछ भक्तिले सुजन हो! * नाशिन्छ सारा व्यथा॥१३॥

युगहरू र पुराण — संख्या —(२)

त्रेता, सत्य, कली र द्वापर यिनै * हुन् चार घुम्ने युग
 मैहा वर्ष र रात्रि औ दिन ऋतु * घुम्दै रहन्छन् सब ।
 युन्दा यी युग एकपल्ट क्रमले * फेरो जसै पुग्दछ
 भन्छन् त्यस्कन चौघडी जनहरू * प्रख्यात यो नित्य छ॥१॥
 पूरा द्वापरमा बिते जब सबै * ती व्यास अद्वाइस
 होलान् व्यास पछी क्रमैसित यही * सावर्णि ती उन्तिस ।
 छन् यस्तै क्रमबद्ध काल मनुका * जो चौध ती आश्रम
 ब्राह्मी सृष्टि बिते छःपल्ट यसरी * साताँ छ यो उत्तम॥२॥
 जो जो द्वापर ती बिते अधि सबै * एकेक सताइस
 ती वैवस्वतको उपस्थिति छ यो * पालो छ अद्वाइस ।

पैहेका जति जे बिते युगपिछे * एकेक ती द्वापर
 तिन्को नाम बताउँछू सुन मुने! * अत्यन्त छन् सुन्दर॥३॥
 पैहो द्वापरमा भए विधि स्वयम् * नै व्यास संसारमा
 दोस्तो व्यास भए प्रजापति निकै * प्रख्यात त्रैलोक्यमा ।
 तेस्तो द्वापरमा प्रधान र गुणी * श्री शुक्रजी व्यास हुन्
 चौथो द्वापरमा बृहस्पति गुरु * ती व्यास प्रख्यात छन्॥४॥
 पाँचों हुन् सविता, उनी—पछि भए * छैटों ठुला भृत्यु ती
 सातों हुन् मघवा, वशिष्ठ गुरुजी, * आठों भए व्यास ती ।
 ज्ञानी शौनक! व्यास हुन् नवम ती * विख्यात सारस्वत
 ठूला व्यास भए दसों क्रतु—सहित * हुन् ती त्रिधामा बुझ॥५॥
 एधारों मुनि व्यास हुन् त्रिविषजी * बाहों भरद्वाज हुन्
 तेहों द्वापरमा ति ऋक्षजि भए * ती विश्वमा श्रेष्ठ हुन् ।
 चौधों द्वापरमा स्वयं हुन गए * मैत्रावरुणी गुणी
 सोहों व्यास भए धनञ्जय—पछि * सत्रों ति मेधातिथि॥६॥
 अड्डारों व्रति नाम व्यासजि भए * उन्नाइसों अत्रि हुन्
 बीसों द्वापरमा ति गौतम थिए * श्री व्यास प्रख्यात झन् ।
 हर्यात्मा अधिका प्रसिद्ध बहुतै * एककाइसों व्यास हुन्
 बाईसों युगका प्रवर्तक बने * बाजश्रवा व्यास झन्॥७॥
 तेर्ईसों मुनि व्यासजी हुन गए * विख्यात पुष्ट्यायण
 चौबीसों तृणबिन्दु व्यासजि भए * पच्चीसवाँ भार्गव ।
 छब्बीसों युगमा ति शक्ति सबमा * ज्ञानी थिए व्यास ती
 जातूकण्य भए प्रधान र गुणी * सत्ताइसों व्यासजी॥८॥
 ऐहे द्वापर जो उपस्थित छ यो * अड्डाइसों हो सुन
 हुन् ती सत्यवती—कुमार गुरुजी * श्रीकृष्ण द्वैपायन ।

श्री पाराशरका सुपुत्र र गुणी * प्रख्यात छन् लोकमा
 तिन्ले व्यास हुँदा पुराण—रचना * धेरै गरे विश्वमा॥९॥
 सुन्दै सोहि पुराण प्राणि सहजै * संसार पारी तरे
 मैले ती गुरुबाट नै सब सुनेँ * एकेके शङ्का हरे ।
 उन्तीसौँ पछि व्यासजी पृथिविमा * द्रौणी हुनेछन् अनि
 गर्नेछन् शुभ यज्ञ—कर्म तिनिले * कर्तव्य हो यो भनी॥१०॥
 जुन् यो द्वापरको छ उत्तम कथा * हो व्यासजीकै कृति
 देवीको महिमा म भन्दछु सबै * सुन्नहवस् सद्मति ।
 जस्ले सुन्छ तथा सुनाइ घरमै * राज्ञैछ यो पुस्तक
 त्यस्लाई सुख-शान्ति मिल्छ, दुख क्यै * पर्दैन हे शौनक! ॥११॥

सच्चित् स्वरूप मनकी बुझ हेतु जो छन्
 त्रैलोक्य रक्षिणि तिनै जगदीश्वरी हुन् ।

यस्मा छ वर्णन सबै महिमा उनैको
 उद्धार गर्न भनि तत्पर छन् सबैको ॥१२॥

श्री कल्याण—स्वरूपिणी भगवती * हुन् एकरूपा यिनी
 हुन् यी शुद्ध विकार—हीन जननी * वा शक्तिरूपा पनि ।
 गर्छिन् लक्ष्मि निवास सत्त्व रूपले * ब्रह्मन्! यिनै शक्तिमा
 राजन् ! रूप सरस्वती पनि त छन् * श्री शक्तिकै अंगमा॥१३॥
 कालीलाइ समस्त विज्ञ जनले * हुन् तामसी भन्दछन्
 गर्छिन् यी अवतार धारण पनी * भन्ने सबै जान्दछन् ।
 मार्छिन् यै अवतारले पृथिविका * पापीहरू युद्धमा
 यी शक्तीहरूलाइ सर्ग यहि हो * भन्नैन सबै शास्त्रमा॥१४॥
 सारा सृष्टि विनाश पालन सदा * औतारले गर्दछन्
 यिन्लाई प्रतिसर्ग विष्णु विधि औ * श्री शम्भुले भन्दछन् ।

जो हुन् सूर्य र चन्द्रवंशि नृप वा * दैत्यादिका वंशको
 भन्छन् 'वंश' पुराण शास्त्रहरुमा * पाइन्छ खोजेर त्यो ॥ १५ ॥
 गर्दा वर्णन वंश श्रेष्ठ मनुको * भन्छन् ति मन्वन्तर
 मान्छन् मानव वंशलाई सबले * वंशावली सुन्दर ।
 पढ्ने वेद थिएन कोहि र थियो * त्यो एक मात्रै जब
 पढ्नन् ब्राह्मण अल्पबुद्धि कसरी * भने विचारी तब ॥ १६ ॥
 उस्को चार विभाग पारिदिनुभो * बाँडेर श्री व्यासले
 जान्नन् ऋग्-यजु-साम्-अर्थर्व क्रमले * प्रत्येक सर्वज्ञले ।
 वेदाध्यायन गर्नलाई नहुने * स्त्री-शूद्रका निमित्तिले
 गर्नुभो रचना पुराणहरुको * एकेक श्री व्यासले ॥ १७ ॥
 उन्का शिष्य सुमन्तु, पैल, शुकजी * अर्का थिए जैमिनी
 शिक्षा ती सबलाई बक्सनुभयो * विस्तार होला भनी ।
 ज्ञाता शिष्य सबै पुराणहरुका * एकेक पढदा भए
 तिन्ले लोकहितार्थ विश्वभरिमा * विख्यात पाई गए ॥ १८ ॥
 मार्कण्डेय, वराह, भागवत भो * ब्रह्माण्ड, वायू शिव
 विष्णु, कूर्म र ब्रह्म वामन, गरुद * त्यो ब्रह्मवैर्त छ ।
 अर्को लिङ्ग र पद्म स्कन्द छ तुलो * अग्नी तथा नारद
 अद्वाराँ छ भविष्य उत्तम तथा * ब्रह्मन् ! बुझे यो सब ॥ १९ ॥
 सुन्दा नाम सबै पुराणहरुको * बोल्दा भए शौनक
 तिन्का श्लोक सबै सुनाउनुहवस * हे सूत पौराणिक !
 तिन्को प्रश्न सुनेर सूत खुशिले * बोले गरी निश्चय
 सारा श्लोक भविष्यका बुझिलिन् * चौधै हजार पाँच सय ॥ २० ॥
 जम्मा श्लोक समस्त भागवतमा * अद्वार हज्जार छन्
 जम्मा बाह हजार एक सय त्यो * ब्रह्माण्डका श्लोक हुन् ।

जम्मा ब्रह्म—विषे हजार दस नै * छन् श्लोक—गन्ती अनि
 त्यो वैर्वत—विषे पनी गनिलिनू * हुन् माथि जती भनी॥ २१॥
 अर्को वायुपुराण चौबिस हजार् * छन् श्लोक बर्ता सय
 पूरा वामनमा छ श्लोक दस नै * हज्जार त्यो निश्चय।
 जम्मा विष्णुपुराणमा बुझ मुने ! * तेईस हज्जार छ
 संख्या हुन् सब यी पुराणहरुका * खोजी गरे सत्य छ॥ २२॥
 पूरा सोह हजार मात्र छ सबै * विस्तारले अग्निमा
 जम्मा चौध हजार श्लोकहरु छन् * त्यो श्रेष्ठ वाराहमा।
 पूरा नारदमा छ श्लोक—गणना * पच्चीस हज्जारको
 त्यो हज्जार् पचपन्न पद्म कहिने * संख्या बुझे ग्रन्थको॥ २३॥
 उन्नाईस हजार छन् गरुडमा * सत्रै हजार् मत्स्यमा
 छन् एककासि हजार श्लोक बुझनू * विस्तारले स्कन्दमा।
 मार्कण्डेय पुराण नौ सय अनी * चौधै हजार् कूर्ममा
 पढने अग्निपुराण छन् ति कुइरे * धेरै थरी देशमा॥ २४॥
 छन् प्रख्यात सबै पुराण कहिल्यै * मानिन्न यिन्को क्षय
 जस्ले पद्धि कि सुन्छ शुद्ध मनले * हो पुण्य त्यो अक्षय।
 जानेको जति हो पुराणहरु को * संख्या सुनाएँ सब
 पूरा भन्न समर्थ छैन म पनी * संक्षेप नै हो सब॥ २५॥

साना तुला उप—पुराणहरु अनेक
 भन्छू नमान्नु मनमा सुनि त्यो उदेक ।
 वाशिष्ठि साम्ब अनि उत्तम कालिका हुन्
 यस्लाइ लोकभरिमा सब विज्ञ पद्धन् ॥ २६॥
 आदित्य, शैव अनि सूर्यपुराण जान
 औशान औ कपिल वारुण श्रेष्ठ मान ।

नृसिंह, शिव् अनि पराशर औ गणेश
हो देविभागवत नारद ! ज्ञन् विशेष ॥ २७ ॥

लेखे अन्तिम व्यासले तब सवा * लाखु श्लोक भा'को वर
राखे 'भारत' नाम विज्ञ मुनिले * पाँचौं श्रुती आखिर ।
यस्मा कौरवको र पाण्डु-सुतको * विस्तारले वर्णन
भीष्म, द्रोण थिए प्रधान सबमा * ती वीर दुर्योधन ॥ २८ ॥
अन्यायी कुरुले गरे थरि-थरी * अन्याय धैरै तर
सारा पाण्डवले सहीकन जिते * संग्राममा आखिर ।
भन्नूभो शुकदेवले शुभ कथा * प्रत्येक विस्तारले
उन्को पाठ परी सुनै अनि बुझैँ * मैले त्यही हेतुले ॥ २९ ॥

महामाया—वर्णन र व्यासको पुत्रेच्छा — (३)

संख्या श्लोक सबै पुराणहरूको * सुन्दै गएथे जब
ज्ञानी शौनकले विनम्र स्वरमा * सोधीलिएथे तब ।
छोरा हुन् शुकदेव व्यास मुनिका * ती जन्मिए के गरी?
पढ्थे घोर तपी भएर कसरी * उन्ले यहाँ बेसरी ॥ १ ॥
को हुन् श्रेष्ठ गुरु ? पढे गइ कहाँ * बइशास्त्र विस्तारले
सुन्छौ भन्नुहवस् मुने ! हजुरले * हामीहरू प्रेमले ।
यस्तो बिन्ति सुनेर शौनकजिको * श्री सूतजीले अनि
थाले भन बुझाइ शुद्ध मनले * कल्याण गर्ने भनी ॥ २ ॥

अघि जसरि भएथे व्यासका ती कुमार
सुन सकल कथा त्यो भन्दछू हे उदार !
अघि जसरि पढेथे शास्त्र तिन्ले समस्त
पछि कसरि भए ती ज्ञानमा ज्ञन् दुरुस्त ॥ ३ ॥

जन्मे जो अघि पुत्र सत्यवतिका * अद्वाइसौं व्यास ती
बस्थे आश्रममा नदी-तटविषे * आनन्द मान्दै अति ।

देखेथे त्यहिं वृक्ष—माथि दुइटा * साना भँगेरा थिए
 आहारा ति चुचाविषे वरिपरी * खोजेर जुन् ल्याउँथे॥ ४॥
 बच्चालाइ खुवाउँथे घर—घरी * आफ्नू चुचाले जब
 तिन्को मोहक त्यो चरित्र रुखमा * देखीलिएथे तब ।
 थाले गर्न विचार मोह भइ ती * आश्वर्य मान्दै अनि
 छोरो झैँ प्रियपत्र यो पृथिविमा * पाइन खोजे पनि॥ ५॥
 अज्ञानी पशुको पनी हृदयमा * यो प्रेम यस्तो हुनु
 ज्ञानी मानिस जातमा किन नहोस् * सन्तान निम्ती रुनु ।
 जस्को छैन कुनै सुपुत्र घरमा * पाउन राम्रो गति
 त्यस्को चित्त रहन शान्त सहसा * बिग्रन्छ त्यस्को मति॥ ६॥
 गर्नेछन् अवहेलना सुत—विना * याहाँ र वाहाँ अति
 भोगी कष्ट अनेक रौरव—विषे * भोगला दुलो दुर्गति ।
 वाणी रुद्ध भई छिटै मरणको * बेला भए तापनि
 छोरो छैन भने हुनेछ कसरी * उद्धार मेरो भनी॥ ७॥
 चिन्ताग्रस्त हुँदा सुपुत्र छ भने * भनेछ माया गरी
 हे बाबा ! अब सम्झनोस् मनमनै * संसार तार्ने हरि ।
 गर्ला पुत्र बसी नगीच तब पो * उद्धारको कामना
 मेरा पूर्ण हुनन् मनोरथ अनी * जानेछ दुर्भाविना॥ ८॥
 चल्दैनन् ति क्रियादि पुत्र नभई * हो बात यो शास्त्रको
 बन्ला प्रेत अवश्य, लुप्त भइ त्यो * सारा क्रिया व्यक्तिको ।
 जस्को जन्म बित्यो सुपुत्र नभई * वा वंश नै नाशियो
 त्यस्ले जन्म लिनू वृथा छ भवमा * सम्पत्ति कीर्ती गयो॥ ९॥
 यस्तै तर्क गरी म पुत्र कसरी * जन्माउँ ऐहे भनी
 क्यै निष्कर्ष—विना सुमेरु गिरिमा * श्री व्यास पौचे अनि ।

ब्रह्मा, विष्णु र शम्भु, अग्नि, रवि वा * कस्को तपस्या गरी
 मेरो पुत्र हुनेछ यो विषयमा * चिन्ता बढ्यो बेसरी॥१०॥
 वीणा श्रेष्ठ लिने कुमार वयका * जो ब्रह्मचारी थिए
 जानी नारदजी उसै बखतमा * सामू उपस्थित भए ।
 सोधे—व्यास ऋषे ! म देख्दछु निकै * उद्विग्न जस्तो किन?
 केको बढ्न गयो विकार मनमा * सारा मलाई भन॥११॥
 जानी नारदको कुरा सुनि, गरे * सत्कार पूजा जब
 मेरो पुग्छ छिटै मनोरथ भनी * सन्तोष माने तब ।
 यौटा पुत्र हुने उपाय कसरी * ऐहे गरुँ के मुनि?
 चिन्ताग्रस्त भएँ म यै विषयमा * उद्विग्न निकै बनी॥१२॥
 मैले गर्नु गर्नै विचार मनमा * भेटीनँ क्यै निश्चय
 मेरा निम्ति उपाय केहि सजिलो * भनोस् गरी निर्णय ।
 इच्छा पूर्ण हुने, गरुँ तप गई * कुनू देवताको कहाँ?
 छोरो प्राप्त हुनेछ के गरि मुने ? * भनोस् मलाई यहाँ॥१३॥
 त्यस्तो प्रश्न सुने जसै, मनमनै * सोची विचारीकन
 बोले नारदजी प्रसन्न मनले * हे व्यास ज्ञानी ! सुन ।
 सोध्नुभो जसरी मलाइ अहिले * सत्युत्रको खातिर
 भन्दू त्यो म भनी बुझाइ हितको * निम्ति गरी आदर॥१४॥
 पैहे क्वै दिन विष्णुले दृढ भई * बाँधेर पद्मासन
 गर्थे ध्यान उनै जगज्जननिको * आनन्द मानीकन ।
 ब्रह्माले बुझि त्यो विचार, नगिचै * पौँची भने केशव
 गर्नुहुन्छ हजूर ध्यान दृढ भै * कुनू देवको? माधव॥१५॥
 अर्को को छ कहाँ तिनै भुवनमा * प्रख्यात दूलो पनि
 शंका गर्दु अनेक यो विषयमा * हो चाल कुनू यो भनी ।

दिक्पालादि समस्त देवगणले * पाई हजुकैं बल
 गर्छन् शासन, पर्न कत्ति नदिई * ब्रह्माण्डमा खल्बल ॥ १६ ॥
 त्यस्ताले पनि गर्नु घेर तप यो * कुनू देवताको, किन?
 शङ्का पर्न गयो बुझाउनुहवस * यस्को सबै कारण ।
 ब्रह्माको सुनि प्रार्थना प्रभुजिले * गर्दै निकै चिन्तन
 आज्ञा गर्नुभयो बुझाइ तप त्यो * गर्ने सबै कारण ॥ १७ ॥
 जस्ले हामि त्रिदेवलाइ भवको * स्वामी तुल्याईदियो
 जस्को पाइ विशेष शक्ति अहिले * चल्दै छ संसार यो ।
 गर्छौं जुन् अधिकार पाइ क्रमले * यो विश्वको कल्पना
 गर्छौं सृष्टि स्वयं र नष्ट शिवले, * गर्दू म नै पालना ॥ १८ ॥
 उन्कै राजस शक्ति हौ तिमि अनी * दोस्रो म हूँ सात्त्विक
 तेस्ता तामस—रूप श्री शिवजि नै * हून् सृष्टि—संहरक ।
 आद्या शक्ति तथा त्रिलोकजननी * जीवादिकी ईश्वरी
 गर्दै छू तप ध्यान यो बखतमा * पाऊ उनैको परी ॥ १९ ॥
 यस्ती हुन्, यति गर्दछिन् यस घरी * जान्दैन कोही जन
 तिन्को दिव्य प्रतापको सुन तिमी * संक्षेपमा वर्णन ।
 यो संसार सबै महाप्रलयमा * भूमी डुबेको घरि
 एकलै नै गइ सुतछू म जलमा * ती शेष—शाय्या गरी ॥ २० ॥
 जागा आइ स्वयं तिनै जननिले * पार्छिन् मलाई अनि
 संसारी भइ काम गर्दछु सबै * हो कार्य आफ्नू भनी ।
 आएथे दुइ वीर सिन्धु—जलमै * योद्धा मधू—कैटभ
 रैले पाँच हजार वर्ष जलमै * लड्दै गएथै तब ॥ २१ ॥
 देवीकै बल प्राप्त भो अनि दुवै * ती श्रेष्ठ योद्धाकन
 मारेथै तिमि जान्दछौ सब म त्यो * विस्तारले भन्दिन ।

पैहे त्यो मणिद्वीपमा हुन गएँ * नारी—स्वरूपी जब
 भेटेथैं नररूप पाइ उनकै * शक्ती डुलेथैं सब॥ २२॥
 माछा, कच्छप—रूप धारण गरेँ * पैहे त्यसैकारण
 धेरै कष्टहरू खपेँ युगपिछे * उन्कै खटन् हो, सुन ।
 जे—जे गर्दछु कार्य जुन् बखतमा * ठूला र साना पनि
 हुन्छन् ती सब शक्तिकै खटनले * बुझ्नु भएका भनी॥ २३॥
 लक्ष्मीको सँग छाडि बस्न म वृथा * सन्ताप भोगी लिन
 मार्थैं दानव दुष्ट घोर रणमा * जाञ्चैं म आफै किन? ।
 गर्भू त्यो सब प्रेरणा जब उनै * गर्भिन् महाशक्तिले
 आद्याशक्ति—बिना म गर्दिनँ कुनै * कायादि त्ये हेतुले॥ २४॥
 मेरो जो शिर काटियो धनुषले * त्यो जोरियो अश्वको
 मान्छन् लोकहरू ‘हयाऽऽनन्’ भनी * त्यो हो खटन शक्तिको ।
 यो चर्चा मुनि व्यासका सँग गरी * देवर्षि फकै जब
 छोरो प्राप्त हुने उपायतिर नै * लागीगएथे तब॥ २५॥
 हयानन अवतारको कथा— (४)

यो विस्तार सबै सुनेर सहसा * बोल्दा भए शौनक
 शङ्का एक भयो बताउनुहवस् * हे सूत पौराणिक ।
 आफैं विष्णु थिए त्रिलोकभरिका * जीवादिका पालक
 तिन्को कारण के परेर कसरी * काट्यो खस्यो मस्तक॥ १॥
 धेरै अन्य कथाहरू कहनुभोँ * सुन्दै गयौं त्यो सब
 आज्ञा गर्नुहवस् प्रसन्न मनले * सुन्छौं कथा त्यो अब ।
 ज्ञानी शौनक आदिको जब सुने * त्यो प्रश्न श्री सूतले
 लागे भन कथा यथाक्रम सबै * एकेक विस्तारले॥ २॥

लडा अघी मधु र कैटभ वीर—साथ
 लाग्यो थकाइ हरिलाइ गलेर गाथ ।

सुलूभयो धनुषको गरि आड नाथ

निद्रा पच्यो प्रभुजिलाइ विचित्र—साथ ॥ ३ ॥

त्यस्को क्यै पछि देवता सकलले * क्वै यज्ञ थालौँ भनी
थाले गर्न विचार विष्णु नभई * त्यो हुन आँटे पनि ।
सारा बन्द हुने भए अब क्रिया * सत्कर्म जो हुन् सब
धेरै काल बित्यो अनी सुर पुगे * चौतर्फ खोज्दै तब ॥ ४ ॥

देखेथे प्रभुलाइ लीन सहसा * ती योगनिद्रामहाँ
थाले गर्न विचार फेरि उहिँ नै * के गर्नुपर्ला यहाँ ।

निद्रा भङ्ग गराउने कसरि हो * श्री विष्णुको यो भनी
चर्चा खूब गरे अनेक थरिका * सोचेर युक्ती पनि ॥ ५ ॥

खाँचो पर्न गयो कहीँ यदि भने * त्यस्तो कुनै स्थानमा
निद्रा भङ्ग गरेर दोष पनि क्यै * लाग्दैन शास्त्रादिमा ।

कीरा एक गरे तुरुन्त त्यहिँ नै * उत्पन्न ब्रह्माजिले
ताँदो कटिदिनूँ गएर धमिरो— * लाई भने देवले ॥ ६ ॥

उस्लाइ प्रभु विष्णुको डर भयो * मारिन्छु यो कामले
त्यस्को भाव बुझी दिए वर त्यहीँ * रक्षार्थ ब्रह्माजिले ।

जुन् उच्छिष्ट कहिन्छ यज्ञहरुमा * त्यै प्राप्त होला अब
ब्रह्माको वरले प्रसन्न मनले * ताँदो छिनायो तब ॥ ७ ॥

त्यै वेला धनु फट्कियो र हुनगो * त्यो शब्द, बढौ गयो
भूमी कम्प भइन्, दिशाहरु सबै * थकें ध्वनी फैलियो ।

दुक्रा श्री हरिको तुरुन्त धनुले * घाँटी गरायो जब
तिन्को त्यो शिर सिन्धुको बिच परी * आफै हरायो तब ॥ ८ ॥

देखी दुःस्थिति त्यो समस्त सुरमा * हा—हा गराईदियो
ब्रह्माले सबलाइ शान्त रहने * शिक्षा दिई भनुभो ।

भावी हुन्छ प्रधान लेख्छ जति जे * टारेर टर्दैन त्यो
 यस्मा पर्छ विचार गर्नु गहिरो * त्यै मुख्य कर्तव्य हो॥९॥
 यस्को झट्ट गराँ प्रयत्न सजिलो * कल्याण होला भनी
 मान्छौ बात भने म भन्दछु अरु * विश्वास पर्ला सुनी।
 मैले नै निज पुत्रिलाइ पहिल्यै * खेदीसकैं क्वै दिन
 मेरो पञ्चम माथ शीघ्र शिवले * काटे रिसाईक्न ॥१०॥
 जानूभो भृगुको निषिद्ध वनमा * भै शम्भु कामातुर
 उन्को लिङ्ग पतन् भयो भृगुजिको * त्यो श्रापले नै, तर।
 जाँदा गौतम—पत्निका नगिचमा * हज्जार योनी भए
 मार्दा ब्राह्मण विश्वरूप, दहमा * देवेन्द्र लुक्नै गए॥११॥
 त्यागी भाव कुभाव व्यर्थ मनमा * शङ्का नराखी अब
 शक्तीको निज भक्तिले स्तुति गराँ * हामीहरू लौ सब।
 ब्रह्माको सुनि यो विचार सबले * आनन्द मानीकन
 थाले गर्न सबै मिलेर स्तुति यो * बिन्ती गरी कारण॥१२॥
 भवानी, हे दुर्गे, जगत—जननी हे भगवती!
 महामाये देवी जय—जय शिवे, देउ सुमति ।
 शिवाणी, ब्रह्माणी, असुरगण—संहारिणि शिवे
 तिमी आद्याशक्ति प्रखर बलरूपा जय—जये ॥१३॥
 महेशानी, श्रद्धा, स्मृति, धृति, दयारूपिणि अति
 द्वुकी बिन्ती गर्छौं चरणतलमा हे भगवती !
 तिमी तुष्टी पुष्टी धृति अरु क्षमारूपिणि तथा
 सदा आफ्ना सेवारत सुजनको लौ हर व्यथा ॥१४॥
 तिमी लज्जा तुष्टि स्मृति स्वरूपकी लोक—जननी
 दया पाओँ अम्बे! गर अब क्षमा सेवक भनी।

जती गर्छन् ब्रह्मा हरि र शिवले कार्य भवमा
 सबै पूरा पार्ने अतुल बल तिम्रो छ तनमा ॥ १५ ॥
 जो तिम्रो स्तुति गर्दछन् हृदयमा * भक्ती र श्रद्धा धरी
 ती भेदछन् वरदान इच्छित सदा * त्रैलोक्यकी ईश्वरी! ।
 यस्तै खूब सबै मिली स्तुति गरे * ती देवताले जब
 देवी खूशि भइन्, भयो त्यहिं स्वयम् * आकाशवाणी तब ॥ १६ ॥
 जो यो काण्ड भयो, समस्त सुरले * पद्दैन मानू डर
 यौटा कारण जो छ यो विषयमा * सुन्दै रहो सुन्दर ।
 हेरेथे कहिल्यै रमातिर अधी * हाँसेर श्री विष्णुले
 हाँस्तैमा अनुमान गर्न ति पुगिन् * हेलाँ गरे नाथले ॥ १७ ॥
 शङ्खा पर्न गयो तुरुन्त मनमा * सौता छ कि क्वै भनी
 आयो क्रोध तुरुन्त अग्नि—सरिको * लक्ष्मी रिसाइन् अनि ।
 खिल्ली जुन् मुखले उडाउनुभयो * व्यर्थे गिज्याईकन
 दुक्रा त्यो मुखको हुनेछ सहजे * गिर्ला यही कारण ॥ १८ ॥
 लक्ष्मीको उहि श्रापले प्रभुजिको * दुक्रा भयो गर्दन
 अर्को एक म भन्हु यै विषयमा * जस्तो पन्यो कारण ।
 हो यो शास्त्र—प्रमाण बात मुनि हो! * विश्वास मानी सुन
 तिम्रो कार्य हुनेछ सिद्ध सहजे * पद्दैन चिन्ता लिन ॥ १९ ॥
 यौटा जुन् हयग्रीव दानव भयो * पेहे कुनै कालमा
 त्यस्को बाह हजार वर्ष तपमा * पूरा बित्यो कष्टमा ।
 मैले तुष्ट भई भनें उहिं पुगी * माँगेर लेउ वर
 लाग्यो माँग अवध्य देउ वर त्यो, * मैले भनें आखिर ॥ २० ॥
 जनेका जति मृत्युलोकभरिमा * मर्छन् अवश्यै सब
 मनै क्यै अवकाश राखि वरदान् * लौ माँग हे दानव !

यस्मा दिक्क नमान वीर ! तिमिले * हो नीतिको बात यो
 मेरो बात सुनी प्रसन्न मनले * त्यो दैत्य हाँस्तो भयो॥ २१ ॥
 मर्नेपछ भने मरुँ हयमुखे * क्वै वीरको घातले
 त्यो छाडी, नमरुँ कुनै पुरुषको * सानो ढुलो अस्त्रले ।
 मैले 'हुन्छ' भनेपछी उ खलको * अन्याय बढौदै गयो
 त्यस्को मृत्यु—निमित्त कारण यहाँ * प्रत्यक्ष यो देखियो॥ २२ ॥
 घोडाको शिर जोर ल्याइ अहिल्यै * जागा हुनन् श्रीहरि
 अन्तर्धान भइन् उसै बखतमा * त्रैलोक्यकी ईश्वरी ।
 त्वष्टा कोहि थिए प्रजापति त्यहीँ * तिन्ले तुरुन्तै गई
 घोडाको मुख जोर्दिए 'हरि' उठे * तत्काल जागा भई॥ २३ ॥
 जागेका प्रभुलाइ देखि सहसा * युद्धार्थ आयो अनि
 मारे त्यो हयग्रीवलाइ प्रभुले * लौ पार हो जा भनी ।
 देखेथे हयग्रीवको मरण त्यो * ती देवताले जब
 जै जै—कार गरेर उच्च स्वरले * भन्थे ति जै केशव॥ २४ ॥

संग्राममा बढि परिश्रम पर्न जाँदा
 विश्राम गर्दछु भनेर विचार हूँदा ।
 त्यो क्षीर सागर पुगीकन शेष—माथि
 गर्नूभयो शयन लक्ष्मि लिएर साथी ॥ २५ ॥

मधु—कैटभको तपस्या र उद्धार — (५)

हे राजन् ! हयग्रीवको वध हुने * विस्तार सारा सुनी
 सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * भनोस् दयालू मुनि !
 जन्मेथे दुइ वीर कैटभ मधूँ * ढूलो तपस्या गरी
 पाएथे वरदान कुनू किसिमले * खूशी भइन् ईश्वरी॥ १ ॥
 तिन्ले युद्ध गरे कहाँ र कसरी? * श्री विष्णुका साथमा
 मारेथे कसरी छलेर प्रभुले * हारे पनी युद्धमा ।

यस्तो प्रश्न सुनेर ती सकलको * श्री सूत पौराणिक
भन्छू यो म कथा यथार्थ जति हो * सुन्दै रहू शौनक॥ २॥
यो ब्रह्माण्ड सबै जलामय थियो * पैहे कुनै कालमा
शय्या रेष गरी निदाउनुभयो * श्री विष्णु त्यै सिन्धुमा ।
निस्कयो स्वच्छ सरोज एक प्रभुको * त्यो नाभिदेखिन् जब
ब्रह्मा सोहि सरोजबाट हुनुभो * उत्पन आफै तब॥ ३॥
जन्मेथे हरिका ति कैटभ मधु * कानेगुजीबाट र
इल्थे दैत्य दुवै जलामय सबै * देखेर चारैतिर ।
हाम्रो जन्म भयो यहाँ किन? कहाँ * आईपुग्याँ के गरी
यौटा शब्द सुने, विचित्र बिजुली * चम्के सरी त्यै घरि॥ ४॥
पाए मन्त्र उनै सरस्वतिजिको * आकाशमा दर्शन
सोहि मन्त्र जपी ठुलो तप गरे * एकान्तमा गैकन ।
धेरै वर्षपछी मिठो स्वर गरी * आकाशवाणी भयो
जे इच्छा मनमा छ माँग वर त्यै * दिन्छू म हे वीर हो॥ ५॥
माँगेथे वर त्यो अवध्य हुनको * बने अजेयी पनि
छोपिन मोह गराउँदै जननिले * तिन्ले भनेको सुनी ।
भनेछौं ‘अब मार’ हामि दुइले * आफ्नू खुशीले जब
मनेछौं अनि मात्र, नत्र नमरौं * शस्त्रास्त्रद्वारा सब॥ ६॥
मुनासाथ ‘तथास्तु’ वीर दुइले * आकाश — वाणीकन
लागे उम्लन ती थरी थरि गरी * अन्यायले गर्जन ।
कस्का साथ लडौं, पराक्रम कहाँ * देखाउँ आफ्नू भनी
आले खोज यता—उती दस—दिशा * उन्मत्त जस्तै बनी॥ ७॥
ब्रह्मा विष्णु हुने सहस्र दलको * पक्रीलिए नाल र
हल्लाए जब बेसरी अनि भयो * ब्रह्माजिलाई डर ।

थाले भन दुवै रिसाइ यसरी * को हौ र बस्छौ किन ?
 आऊ लइन कि भाग शीघ्र अहिले * आफ्नू लिई जीवन ॥ ८ ॥
 बस्छौं हामिहरू भनी जब गरे * लम्की र झाम्की अनि
 ब्रह्माको मनमा भयो यि खलले * मार्छन् अवश्यै भनी ।
 बोलाए हरिलाइ उच्च स्वरले * चिच्च्याइ धेरै तर
 जागेनन् परि घोर योग—निदमा * निद्रित ति योगेश्वर ॥ ९ ॥
 ब्रह्मालाइ जसै जगज्जननिको * आयो स्वयम् सम्झना
 चिम्ली नेत्र दुवै गरे हृदयले * श्री शक्ति—आराधना ।
 ब्रह्माको स्तुतिले प्रसन्न हुनुभो * काली—स्वरूपा जब
 देवीले निज नीट तानिलिनुभो * जागा भए माधव ॥ १० ॥
 ब्रह्माले हरिलाइ जागृत त्यहाँ * देखी भने सादर
 हल्लाए जब पक्रि नाल खलले * लायो मलाई डर ।
 मैले बस्न सकीन दुष्ट दुइले * बाधा दिए हे हरि !
 रक्षा गर्नुहवस् परे शरणमा * दुःखी मछू बेसरी ॥ ११ ॥
 ब्रह्माको सुनि कष्ट धैर्य दिनुभो * उन्लाइ गोविन्दले
 क्यै डर कत्ति नमान आफ्नु मनमा * मार्छू कुनै युक्तिले ।
 हेदैं ती दुइ वीरतर्फ हरिले * हाँसेर आज्ञा भयो
 जस्ले जिल्ल मलाइ आज रणमा * त्यै वीर पोश्रेष्ठ हो ॥ १२ ॥
 यस्तो हाँक सुनेर वीर ति दुवै * क्रोधित भए बेसरी
 थाले लइन दुवै मिली अगि सरी * एकेक पालो गरी ।
 तिन्ले पाँच हजार वर्ष जलमा * निककै लडाई गरे
 थाकेनन् अनि विष्णुका मनमहाँ * शङ्का अनेकाँ परे ॥ १३ ॥
 देवीको अनि ध्यान झट्ट प्रभुको * आयो जसै चित्तमा
 त्यै बेला मधुरो ध्वनी हुन गयो * आकाशको माझ्मा ।

मेरो नै वरले अजेय ति दुवै * योद्धा भए दानव
 मर्छन् ती तब भन्दछन् जब स्वयम् * लौ मार हे माधव!॥१४॥
 मायाले अब मोह पार्दछु म नै * संग्राम गर्दै गर
 भन्नेछन् अनि दुष्ट 'मार' मुखले * मन्मा नमानी डर।
 मार्नूं युक्ति स्वयम् विचारि तिमिले * आकाशवाणी भयो
 फेरी विष्णु र दैत्यको जलधिमै * संग्राम झन् मच्चियो॥१५॥
 मायाले जब चित्त मोहित गरिन् * ती दैत्यको, देविले
 शक्ति क्षीण भयो भनीकन बुझे * देखेर नै विष्णुले।
 बोल्लूभो—म भएँ प्रसन्न रणमा * माँगेर लेओ वर
 चर्को शब्द गरी दिए ति दुइले * त्यो बातको उत्तर॥१६॥
 हाप्रो जीत भएपछी समरमा * दिन्छौ तिमी के वर!
 जे इच्छा मनमा छ माँग वर त्यै * दिन्छौ नमानी डर।
 तिन्को भाव बुझी तुरुन्त प्रभुले * वाचा गरी बन्धन
 आज्ञा भो—वर माँगदछू, मर दुवै * मैबाट हे दुर्जन!॥१७॥
 यस्ता बात सुनी परेर छलमा * मन्मा निकै आत्तिए
 वाचा—बन्धनमा हुँदा अझ बढी * लाचार झन् देखिए।
 भूमी औ जलबाट अन्त अहिल्यै * लौ मार छौं तत्पर
 भन्दै रूप हजार योजन जती * पारे निकै दुस्तर॥१८॥
 जंघा बीस हजार योजन छिटै * पारीलिए विष्णुले
 मारे ती दुइलाइ राखि उरुमै * काटी ढुलो चक्रले।
 बोसो मांस र रक्तले ति दुइको* सृष्टी भयो भूमिको
 सोही कारण मेदिनी यि कहिइन् * विस्तार भो सृष्टिको॥१९॥
 धेरै पर्वत हाडले हुन गए * दुंगा मुढा पत्थर
 यस्तो वर्णन सूतले गरिदिए * कालीजिको सादर।

यो आख्यान पवित्र जानि मनले * जो गर्दछन् सम्झना
तिन्का पूर्ण हुनन् जगज्जननिको * पाई दया, कामना॥ २०॥

घृताचीको आगमन र व्यासको चिन्ता — (६)

शिक्षा नारदको कुनै दिन त्यहीं * पाएर श्री व्यासले
लाग्नूभो शिवको कठोर तपमा * श्रद्धा तथा भक्तिले ।
पाल्नूभो शिवजी प्रसन्न मनले * श्री व्यासको सामुमा
ढोगे नम्र भई तुरुन्त मुनिले * श्री शम्भुका पाउमा॥ १॥
यौटा पुत्र हुनेछ विज र गुणी * माँगै नमाँगी वर
यस्तो दी वरदान पार्वतिपती * पाल्नूभएथ्यो, तर ।
आए आश्रममा फिरेर खुशिले * श्री व्यास ज्ञानी अनि
ल्याएथे अरणी र मन्थन गरी * आगो निकाल्छू भनी॥ २॥
आई एक घृताचि नाम सुमुखी * त्यो अप्सरा सुन्दरी
लागी हेर्न बसेर एक रुखमा * मोहित भए झँगरी ।
थाले व्यास विचार गर्न मनमा * देख्दा घृताचीकन
आगो हुन्छ प्रकट तुरुन्त अरणी * गर्दा यहाँ मन्थन॥ ३॥
होला निश्चय योग्य उत्तम गुणी * स्त्री-भोगद्वारा सुत
राखौँ यस्कन पुत्र खातिर भने * हो कार्य यो निन्दित ।
चर्चा यी ऋषिवृद्धले पनि गरी * भन्नन् तपस्वी पनि
देख्दा सुन्दरिलाइ मोहित भए * आसक्त जस्ता बनी॥ ४॥
इच्छा गर्दिनँ भोगको म मनमा * निर्लिप्त छू तैपनि
आयो लोभ बढी सुपुत्र—तिरको * होला कि मेरो भनी ।
जानी बाधक नारि मात्र तपमा * मोहित छिटै पार्दछन्
जानी व्यक्ति पनी तिनैतिर सदा * आसक्ति देखाउँछन्॥ ५॥
देख्दै छू म घृताचिलाइ अहिले * यस्लाइ डाकूँ भने
भन्नन्-पन्थ यि खोज्दछन् थरि-थरी * व्यामोहमा गाडिने ।

भेटी उर्वशि अप्सरा पुरुरवा * साहै मिलेका थिए
त्यस्ले छाडिदिई अनी नरपती * अत्यन्त दुःखी भए॥ ६॥
त्यस्ले नै उपदेश उत्तम दिई * ती भूपलाई जब
छोरोलाइ दिएर राज्य वनमा * पौचै त्यजी वैभव।
त्यस्तै त्यागि मलाइ स्वर्ग पुरि नै * जान्छे घृताची पनि
भने चिन्तनमा थिए घरि—घरी * उद्विग्न जस्तै मुनि॥ ७॥

उर्वशी र पुरुरवा, इला र बुध, तारा र चन्द्रमाको आख्यान— (७)

भन्थे दिव्य कथाहरू खुरु—खुरु * श्री सूत पौराणिक
लागे सोधन झुकाइ माथ सहसा * ज्ञानी मुनी शौनक।
को हुन् भूप पुरुरवा अनि थिइन् * को उर्वशी सुन्दरी
तिन्को भेट भयो कहाँ र कसरी * प्रेमी बने के गरी॥ १॥
तिन्को फेरि भयो वियोग कसरी? * सन्ताप भोगे कति?
सारा भनुहवस् कथा हजुरले * शङ्का नमानी रति।
तारा—चन्द्र तथा इला—बुध भए * कस्तो परी कारण?
गर्नुहोस् क्रमले सबै विषयको * विस्तारले वर्णन॥ २॥
तारा रूपवती सबै तरहले * निर्दोष थिन् सुन्दरी
त्यस्तै चन्द्र थिए समान वयका * राम्रा पनी बेसरी।
देखादेख हुँदा युवा र युवती * तत्काल मोहित् भए
सोचेनन् परिणाम केहि पछिको * ती भोगमा तम्सिए॥ ३॥
तारा हुन् गुरु—पत्नि यो विषयमा * जान्दै थिइन् ती तर
जानेका सब चन्द्रमा पनि थिए * त्यस्को नमानी डर।
ताराले पनि क्यै नमानि पछिको * लज्जा र ठूलो भय
यस्मा कारण के परी दुइ भए * निःशङ्का औ निर्भय॥ ४॥

भोगेथे गुरु—पल्लिलाइ त्यसरी * ती चन्द्रमाले किन ?
 यस्को सुन्छु यथार्थ वर्णन सबै * भन्नूहवस् कारण ।
 यस्तो प्रश्न सुनेर शौनकजिको * श्री सूत बोले अनि
 सारा कारण भन्दछू सुन तिमी * यस्तो भएथ्यो भनी॥५॥
 यौटा वाक्य छ शास्त्रको र ऋषिको * आयो भने यो स्थिति
 आई माँग भने स्वयम् ऋतु कुनै * भोगछू खुशी भै अति ।
 हुन्छन् शुद्ध पछी रजोवति हुँदा * यै तथ्य जानीकन
 भोगेथे गुरु—पल्लिलाइ शशिले * सानन्द केही दिन॥६॥
 यौटी जुन् ममता उतथ्य मुनिकी * पली थइन् सुन्दरी
 मेरी भाउजु हुन् भनेर गुरुले * त्यो जान्दथे राम्ररी ।
 राखेथे उनिलाइ ल्याइ घरमा * आफ्नू, गुरुले जब
 तारालाइ भयो घृणा स्व—पतिको * देखेर चाला तब॥७॥
 ताराले सब त्यो बुझी मनमनै * निककै भइन् क्रोधित
 साटो फेर्न बसिन् गई शाशि—सँगे * त्यस्तो नराम्रो—सित ।
 त्यो जानेर गए सरासर गुरु * देवेन्द्रका पासमा
 आफ्नू दुःख सबै निवेदन गरे * निककै परी तापमा॥८॥
 त्यस्को निर्णय गर्न पञ्चगणको * दूलो सभा डाकियो
 त्यस्मा निर्णय देवता सकलको * संग्राम नै तोकियो ।
 सारा देवहरू सुरेन्द्रतिर भै * लड्छौं भनी तम्सिए
 सारा दानव चन्द्रमातिर रहून् * यो शुक्रले भन्दिए॥९॥
 निककै वर्ष चल्यो लडाइ दुइको * संहार धेरै भयो
 देखी घोर हुने अनर्थ विधिले * सम्झाउँदा थामियो ।
 सम्झाए पछि चन्द्रलाइ विधिले * एकान्तमा राम्ररी
 जिम्मा लाइदिए गुरुकन स्वयम् * तारा अती सुन्दरी॥१०॥

तारा गर्भवती थिइन् पछि भयो * तिन्लाइ छोरो जब
 राखेथे बुध नाम विज्ञ जनले * संस्कार गर्दा सब ।
 छोरो खातिर चन्द्रमा र गुरुको * फेरी कचिङ्गल् भयो
 गर्दा तर्क—वितर्क चित्त नबुझी * संग्राममै मन् गयो॥११॥
 ताराले गइ चन्द्र—वीर्य सुत हो * आफै भनीथिन् जब
 सुभ्ये बालक चन्द्रलाइ विधिले * धेरै बुझाए तब ।
 राजा उत्तम श्रद्धदेव कहिने * धेरै पहीले थिए
 छोरा हुन् रविका तिनी समरका * ज्ञाता प्रतापी भए॥१२॥
 यौटा पुत्र—विना सबै तरहले * चिन्तित थिए भूपति
 पुत्रेष्टी मख थाल्दछू अब भनी * सन्तोष मान्दै अति ।
 रानी एक थिइन् तिनै नृपतिकी * श्रद्धा अती सुन्दरी
 होतालाइ भनिन् गएर तिनिले * सानन्द बिन्ती गरी॥१३॥
 कन्या प्राप्त हुने सुआहुति दिनोस् * तिन्ले भनीथिन् जब
 छोरी एक भइन् र भूपति भए * दुःखी र चिन्तित तब ।
 सोधेथे गुरुलाइ यो हुन गयो * उल्टो गुरो ! लौ किन ?
 यस्को हेतु बताउनोस् हजुरले * दुःखी छ मेरो मन॥१४॥
 देखी दुःस्थिति भूपको, गुरुजिले * सेवा गरे शम्भुको
 छोरीबाट हुनेछ पुत्र वर यो * श्री शम्भुले बकिसयो ।
 कन्याबाट भए कुमार अनि भो * सुद्युम्न नाऊँ जब
 खेल्थे नित्य गई शिकार वनमा * आनन्द मान्दै तब॥१५॥
 जाँदा जङ्गलमा नजानिकन ती * सुद्युम्न नारी भए
 घोडा घोडि बन्यो, गए जति सखा * नारी सबै भैगए ।
 थाले गर्न विचार यो स्वरूपले * के जानु फर्की घर
 लागे बस्न गएर अन्य वनमा * भै वाध्य ती आखिर॥१६॥

सोधे शौनकले विनम्र स्वरमा * कस्तो थियो त्यो वन?
 नारी—रूप हुने पुगी नर त्यहाँ * भन्नूहवस् कारण ।
 बिन्ती शौनकको सुनी मनमनै * सोच्चै भने सूतले
 केही वर्ष अघी उमा र शिवजी * डुल्थे र आनन्दले ॥१७॥
 गर्थे भोग—विलास सोहि वनमा * एकान्तमा प्रेमले
 अर्कों कोहि थिएन व्यक्ति सहसा * पुग्ने कुनै युक्तिले ।
 जानी ती सनकादि शुद्ध मनले * गर्छौं भनी दर्शन
 पुगदा त्यै वनमा, थिए शिव—उमा * आनन्दमा सो क्षण ॥१८॥
 त्यो वेला रतिमा थिए दुइ जना * नाङ्गा त्यसै कारण
 मानी लाज उमा लुकेर कपडा * थाल्दी भइन् पैहन ।
 हाम्रो यो अपराध आज हुनगो * साहै नराम्रो भनी
 फर्के दर्शनकै विना, तप गराँ * भन्दै तपस्वी मुनि ॥१९॥
 मेरो यो सुखमा वृथा हुन गयो * बाधा भनी शम्भुले
 नारी—रूप हुनेछ क्वै नर यहाँ * आए यही श्रापले ।
 सोही हेतु बने ति स्त्री—स्वरूपका * सुद्युम्न अज्ञानमा
 तिन्को नाम ‘इला’भयो उहिँ बसे * क्यै काल स्त्री—रूपमा ॥२०॥
 धेरै वर्ष बित्यो बसेर त्यहिँ नै * नारी इलाको जब
 आएथे बुधजी कुनै दिन स्वयम् * थाहै नपाई तब ।
 देखे रूपवती अनिन्द्य सुमुखी * राम्री ‘इला’ सुन्दरी
 आसक्ती मनमा भयो र बुधले * तत्काल राजी गरी ॥२१॥
 गर्भधान गरे सुरम्य वनमै * वेला पुगेथ्यो जब
 जन्मे पुत्र त्यहीं गुणी पुरुरवा * रक्षा गरेथे तब ।
 भोगूँ कष्ट कती म स्त्री—स्वरूपले * भने गरी चिन्तन
 साहै दिक्क भइन् इला मनमनै * थाल्दी भईथिन् रुन ॥२२॥

त्यै वेला तिनिले बृहस्पतिजिको * थालिन् र आराधना
 पूरा गर्न गुरु उपस्थित भए * तिन्का सबै कामना ।
 आफ्नू कष्ट सबै निवेदन गरिन् * साध्वी इलाले जब
 थाल्मूभो स्तुति गर्न झट्ट गुरुले * भन्दै प्रभो, हे शिव!॥२३॥
 भन्मूभो शिवले प्रसन्न म भएँ * लौ माँग दिन्छू वर
 नारी—रूप हुनेछ एक महिना * अर्को महीना नर ।
 शम्भूको वर पाइ ती महलमा * फक्केर आए अनि
 गर्थे शासन एक मास पुरको * आनन्द मान्दै तिनी॥२४॥
 मैहा एक अनेक भोग सुखमै * ती काटिदिन्थे दिन
 केही काल चल्यो यही क्रम, पछी * गर्दै गए चिन्तन ।
 मेरो योग्य भएन यो किसिमले * साम्राज्यको शासन
 सुम्पे राज्य पुरुरवाकन अनी * जाँदा भए ती वन॥२५॥
 गर्दा ध्यान त्यहीं जगज्जननिको * ती भूप सुद्युम्ले
 मुक्ति प्राप्त गरे त्यहीं तन तजी * गर्दा दया शक्तिले ।
 ती सुद्युम्ल नरेशका सुत जती * ती जन्मिएका थिए
 उन्कै अंश भए र सूर्यतिरको * ती सूर्यवंशी भए॥२६॥
 जो—जो भूप भए ति वीर्य रविका * पाएर संसारमा
 तिन्लाई रवि—वंशका नरपती * भन्छन् सबै लोकमा ।
 देवीकै वरदान आशिषहरू * पाएर नाना थरी
 चल्दै छन् रवि—वंशका अझ पनी * राजा प्रजा राम्री॥२७॥
 पुरुरवा र उर्वशीको आख्यान —(८)

मुन्थे दिव्य कथा प्रसन्न मनले * ज्ञानी मुनी शौनक
 सोधेको सब भन्दथे खुरु—खुरु * श्री सूत पौराणिक ।
 जुन सुद्युम्ल अघी इला—स्वरूपमा * नारी भएकी थिइन्
 त्यै बेला बुधको समागम भई * रानी बनी बस्तथिन्॥१॥

तिन्कै भूप पुरुखा सुत भए * विख्यात संसारमा
 उन्कै हो बुझ चन्द्र—वंश अझ त्यो * चल्दै छ लोकादिमा ।
 खेल्थे गै वनमा शिकार नृपती * सानन्द कोही दिन
 मारे वन्य—पशूहरू थरि—थरी * डुल्थे खुशी भैकन॥ २ ॥
 ब्रह्माको परि श्राप सोहि वनमा * त्यो उर्वशी सुन्दरी
 डुल्थी कष्ट सहेर चिन्तित बनी * दुःखी भई बेसरी ।
 देखादेख भयो परस्पर जसै * निकै भए मोहित
 कामासक्त भई भने पुरुखा * हाँसेर नै ती—सित॥ ३ ॥
 रानीको पदमा सुशोभित हुने * इच्छा बुझाए जब
 लागिन् भन ति उर्वशी नृपतिको * त्यो भाव जानी सब ।
 भन्नूभो जति बात हे नरपते * स्वीकार त्यो गर्दछु
 त्याग्नेछू रतिकाल बाहिक कतै * नाङ्गो जसै देख्दछु॥ ४ ॥
 राख्नेछू म सँगै सुरक्षित गरी * भेडा दुवै छन् प्रिय
 मान्नूहुन्छ भने तयार छु सबै * मैले बुझौँ आशय ।
 वाचा—बन्धन गर्नुहोस् अब छिटै * मैले भनेको जति
 यस्मा विघ्न पन्यो कुनै दिन भने * त्याग्नेछु हे भूपति॥ ५ ॥
 इच्छा उर्वशिको बुझेर नृपले * स्वीकार गर्दा भए
 धेरै वर्ष दुवै रहेर सँगमा * आनन्द भोगदै गए ।
 सम्झे उर्वशिलाइ स्वर्गपुरिमा * देवेन्द्रले क्वै दिन
 डाके खिन भई सभा—बिच बसी * गन्धर्व छानीकन॥ ६ ॥
 शोभा—हीन भयो सभा—भवन यो * श्री-शून्य झैँ भो यहाँ
 ल्याओ उर्वशिलाइ खोज गर क्यै * युक्ती, छ ऐहे जहाँ ।
 यौटी उर्वशिको उपस्थिति—विना * भो शून्य झैँ स्वर्ग यो
 गन्धर्वादि हिँडै उसै बखतमा * आज्ञा सुनी इन्द्रको॥ ७ ॥

भेडा उर्वशिका थिए प्रिय दुवै * माँगे तिनै तीकन
 नाङ्गो भोगविषे थिए पुरुरवा * निर्लिप्त त्यै कारण ।
 दौडे त्यै स्थितिमा उठेर सहसा * भेडा फिराई लिन
 चम्काए बिजुली द्विलिकक पथमै * गन्धर्वले त्यै क्षण ॥ ८ ॥
 देखिन् उर्वशिले प्रकाश बिचमै * नाङ्गा थिए भूपति
 हाम्रो त्यो प्रण भङ्ग भो अब भनी * बोलदी भइन्—सद्यति ।
 त्यो सारा घटना घट्यो छिनमहाँ * थाहै नपाईकन
 त्यागी उर्वशि स्वर्गमा चलिगइन् * तोडी सबै बन्धन ॥ ९ ॥
 सम्झी उर्वशिलाइ पागल सरी * विक्षिप्त राजा भए
 आफ्नू राज्य र सम्पती महल त्यो * एकेक त्यागीदिए ।
 हा—हा ! प्राणप्रिये, कतातिर गयौ * हे उर्वशी ! सुन्दरी
 भेट्नेछू तिमिलाइ फेरि म कहाँ * कुन् यत्लले के गरी ॥ १० ॥
 धेरै बेर गरी विलाप नृपले * सन्ताप भोगदा भए
 शान्ति प्राप्त भएन केहि मनमा * ज्ञन् बेसरी आतिए ।
 थाले गर्न तिनी सबैतिर डुली * एकेक तीर्थाटिन
 पाँचेथे कुरुक्षेत्रमा पुरुरवा * संकष्टमै क्वै दिन ॥ ११ ॥
 देखे उर्वशिलाइ त्यै बखतमा * निकै भए हर्षित
 कानालाइ मिले सरी नयन भो * भेटेर प्यारी—सित ।
 बोले भूप—तिमी गयौ किन त्यसै * त्यागेर हे उर्वशी
 आऊ भोग गराँ प्रसन्न मनले * मानी अघी झाँ खुशी ॥ १२ ॥
 यस्तै बात सहर्ष प्रेम—रसका * गर्दै गए भूपले
 क्यै गम्भीर भई भनिन् सुमुखिले * सम्झाउँदै स्नेहले ।
 यो संसार अनित्य, भोग—सुख यी * जानेर झूठा भनी
 गर्नुहुन्छ कुरा वृथा नरपते * के मूर्ख जस्तै बनी ॥ १३ ॥

धोका मिल्छ गरे पत्यार दुइको * स्त्री जाति औ चोरको
 सोही कारण भन्दछू हित कुरा * हो शास्त्रको नीतिको ।
 आसक्ती नगरेर मोह तजि यो * बिर्सी मलाई पनि
 गर्नेसु भोग र राज्यका सुखहरू * कर्तव्य यै हो भनी॥१४॥
 जान्छू इन्द्रसभा—विषे नरपते * बस्छू गई स्वर्गमा
 तिन्को बात सुनी विरक्त मनले * फिर्दा भए राज्यमा ।
 बिर्सेनन् नृपले बिते दिन निकै * सम्झीरहे उर्वशी
 थाले यज्ञ अनी ति वेद—विधिले * गन्धर्व पार्ने खुशी॥१५॥
 राजाको मखले खुशी हुन गई * आएर गन्धर्वले
 साथैमा निजलोकमा लिइ गए * तिन्लाइ आनन्दले ।
 राजा यज्ञ गरी ठुलो, जब पुगे * गन्धर्वको लोकमा
 पाए भेद्न ति उर्वशी गुणवती-* लाई त्यही स्थानमा॥१६॥
 चन्द्रवंशी राजा र परशुरामको आख्यान — (९)

ज्ञानी सूतजिले सबै भनिसके * आख्यान विस्तारले
 सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * अर्कों कथा प्रेमले ।
 जो—जो भूपति चन्द्रवंश—तिरका * प्रत्येक भूपालको
 तिन्का पुत्रहरू कती—कति भए * विस्तार एकेकको॥ १॥
 सोधेथे जब यो कथा विनयले * सन्तोषले, सूतले
 लागे भन ति चन्द्रवंशि नृपको * उत्पत्ति आनन्दले ।
 जेठा पुत्र पुरुरवा नृपतिका * पैदा भएका थिए
 आफ्नू शासनमा सबै तरहका * सन्तोष तिन्ले दिए॥ २॥
 तिन्कै उत्तम वंशमा पछि भए * गाथी भनी भूपति
 कन्या सत्यवती भइन् नृपतिका * साध्वी र राम्री अति ।

देखी ती सुमुखी ऋचीक ऋषिले * गर्छू बिहे लौ भनी
 माँगी सत्यवती बिहे गरिलिए * सन्तोष माने अनि॥ ३॥
 केही काल बित्यो अनी खुशि हुँदै * आमा र छोरी भई
 माँगे पुत्र म पाउँ हे ऋषिपते! * भन्दै अगाडी गई ।
 पाऊन् पुत्र यि जाति—माफिक भनी * भाँडो दुवैमा धरी
 पलीलाइ र सासुलाइ ऋषिले * सुम्ये चरू त्यै घरि॥ ४॥
 पलीको चरुमा अवश्य बढिया * छोरो दिए हुन् भनी
 शङ्का गाथिकि रानिले गरि स्वयम् * खाइन् चरू त्यो अनि ।
 छोरीको चरु जो थियो सकल त्यो * आफै ति खाइलिँदा
 आफ्नू जो चरु हो ‘तँ खा’भनि त्यहाँ * ती छोरिलाई दिँदा॥ ५॥
 सोही कारणले ति क्षत्रिय सरी * त्यो उग्र बानी गरी
 जन्मे एक सुपुत्र सत्यवतिका * श्री पर्शुराम् त्यै घरि ।
 तिन्ले हैह्यवंशिलाइ पहिले * मारेर संग्राममा
 एककाईस—पटक ति क्षत्रिय जती * मारीदिए युद्धमा॥ ६॥
 त्यो विस्तार सुनेर शौनकजिले * सोधे नि शङ्का गरी
 क्रोधी ती कसरी भए परशुराम् * के कारणले गरी ।
 यो बिन्ती सब शौनकादि ऋषिको * तिन्ले सुनेथे जब
 खूशी भैकन सूतले सब कथा * भन्दै गएथे तब॥ ७॥
 पैहे हैह्य वंशमा नरपती * जुन् कार्तवीर्ये भए
 तिन्ले रावणलाइ पक्रि बलले * धर्मा थुनेका थिए ।
 केही कालपछी पुलस्त्य ऋषिले * मुक्ती दिलाए जब
 रक्यों रावण वीर लज्जित भई * लङ्घापुरीमा तब॥ ८॥
 आए सैन्य लिएर एक दिन ती * ठूलो शिकारी बनी
 गाँचेथे जमदग्निको कुटिमहाँ * ती पाहुना हुँ भनी ।

शानी ती जमदग्नि आफ्नु कुटिमा * एकलै बसेका थिए
 गाईबाट मिलेर वस्तु सबको * तृप्ती गराईदिए॥९॥
 गाईको सुप्रभाव देखि नृपती * आश्वर्य मानीकन
 माँगे गाइ मलाइ देउ खुशिले * मिथ्या कुरा बोल्दिनँ ।
 त्यो सुन्दा जमदग्निले गउ दिने * इच्छा गरेन् जब
 तिन्ले गाइ लगे हरेर बलले * फर्के खुशीले तब॥१०॥
 त्यो संचार सुनेर श्री परशुराम् * संग्राम गर्दू भनी
 आफ्ना शस्त्रहरू लिईकन पुगे * माहिष्मतीमा तिनी ।
 त्यो देखेर ति कार्तवीर्य नृपती * सेना लिई साथमा
 आए शस्त्र लिएर क्रोधित हुँदै * गर्जेर संग्राममा॥११॥
 थाले गर्न प्रहार शस्त्रहरू ती * योद्धा दुवैले जब
 लागे मर्न अनेक सैन्य नृपका * हा—हा परेथ्यो तब ।
 तिन्ले हात हजारमा धनु लिई * आए अगाडी अनि
 पाई ती नृपलाइ आफ्नु नगिचै * मौका छ राम्रो भनी॥१२॥
 पक्रे झट्ट कपाल ती नृपतिको * श्री पाशुरामले अनि
 घाँटी काटिदिए लिईकन खुँडा * लौ पार हो जा भनी ।
 त्यो संग्राम जितेर गाइ बलले * आफ्नू सँगैमा लिई
 फर्के आश्रममा छिटै परशुराम् * अत्यन्त हर्षित भई॥१३॥
 एककाईस—पटक् घुमेर पृथिवी * छानी सबै क्षत्रिय
 पृथ्वी शून्य गराउने उनि थिए * संग्राममा निर्भय ।
 धेरैपल्ट गरेर दान पृथिवी * राजी गरे ब्राह्मण
 बढ्दै गो त्यसरी चतुर्दिक सबै * सम्मान कीर्ती धन॥१४॥
 पत्नी थिन् जमदग्निकी पतिव्रता * साध्वी गुणी सुन्दरी
 गङ्गामा जल ल्याउनाकन गइन् * पूजार्थ कोही घरि ।

लागिन् हेर्न विहार ठिङ्ग उभिई * क्यै बेर गन्धर्वको
 सोधेथे पतिले ढिलो कन भयो * बाधा कहाँ के पन्यो?॥१५॥
 त्यस्को उत्तरमा नबोलिकन ती * हेर्दै रहिन् केवल
 गर्जेथे जमदग्नि घोर तपको * देखाइ आफ्नू बल ।
 आमा काट भनी तुरुन्त रिसिले * आज्ञा दिएथे जब
 मानेनन् तर तीन भाइ अरुले * अन्याय ठानी तब॥१६॥
 सुम्पेथे जमदग्निले परशुराम्— * लाई खुँडा त्यो अनि
 काटेथे जननी र भाइ सब ती * आज्ञा पिताको भनी ।
 देखी अद्भुत घोर कर्म सुतको * खूशी पिताजी भए
 जे इच्छा मनमा छ लेड वर त्यै * तिन्लाइ आज्ञा दिए॥१७॥
 जोरी हात दुवै भने विनयले * आफ्ना पिताजी—सित
 आमालाइ बचाउनोस् अब पिता ! * हाम्रो चिताई हित ।
 बोलेथे जमदग्नि त्यै बखतमा * होला ‘तथास्तु’ जब
 निद्राबाट उठे सरी उठिगइन् * ती रेणुकाजी तब॥१८॥
 तिन्का दाजुहरू जुरू—जुरु उठे * पाई पिताको वर
 चिन्ताग्रस्त भए निकै परशुराम् * गर्नोस् क्षमा ईश्वर !
 प्रायश्चित्त निमित्त ती हिडिगए * तत्काल तीर्थाटन
 आएथे अनि कार्तवीर्य सुत ती * धेरै रिसाईकन॥१९॥
 काटेथे जमदग्निलाइ कुटिमै * वैरी पिताको भनी
 आए तीर्थहरू घुमी परशुराम् * आफ्नू कुटीमा अनि ।
 रोई छाति पिटी भनिन् जननिले * हत्या पिताको जब
 गर्जेथे रिसिले निकै परशुराम् * गर्दै प्रतिज्ञा तब ॥२०॥
 निष्क्री पृथिवी गराउँछु भनी * खुँडा लिई हातमा
 मारेथे सब कार्तवीर्य—सुत ती * एकक संग्राममा ।

थाले मार्न प्रदक्षिणा गरि गरी * संसारका क्षत्रिय
 यौटा शेष रहेन दुष्ट नृपती * सारा गराए क्षय ॥ २१ ॥
 धोए खङ्ग स्यमन्तपञ्चक ठुलो * जुन् तीर्थमा गैकन
 त्यस्को पूजन भक्तिले जनहरू * गर्छन् गई दर्शन ।
 एककार्इस—पटक दिए पृथिवि नै * ती कश्यपादीकन
 धेरै यज्ञ गरेर पाप तनको * पारीलिए कञ्चन ॥ २२ ॥
 पाएथे तिनिले अजम्मरि हुने * आफ्ना पिताको वर
 गर्दै छन् तप ती महेन्द्र गिरिमा * सम्झी उनै ईश्वर ।
 जम्मा आठ चिरञ्जिवी पृथिविमा * छन् मानिएका अनि
 तिन्मा एक ठुला उनै परशुराम् * हुन् क्रोधमूर्ति पनि ॥ २३ ॥

विश्वामित्रको आख्यान — (१०)

भन्थे दिव्य कथा प्रसन्न मनले * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे विज्ञ मुनीश्वरादि—सहितै * ज्ञानी मुनी शौनक ।
 विश्वामित्रजिको कथा कहनुहोस् * सुन्छौं खुशीले अब
 लागे भन बुझाइ सूत मुनिले * विस्तारले त्यो सब ॥ १ ॥
 विश्वामित्रजि गाधिका सुत भए * ठूला प्रतापी पनि
 ब्रह्मर्षी कहिए पछी तप गरी * क्षत्री थिए तापनि ।
 खेल्छू गै वनमा शिकार म भनी * सेना लिई क्वै दिन
 गाधी—पुत्र पुगे वसिष्ठ ऋषिको * राम्रो कुटीमा, सुन ॥ २ ॥
 ठूलो स्वागत सैन्यको र नृपको * ज्ञानी मुनीले गरे
 देखी ती मुनिको प्रभाव तपको * ती खूब छक्कै परे ।
 सोधे—के गरि गर्नुभो ऋषिपते * हाम्रो ठुलो स्वागत
 बोले—नन्दिनिको प्रताप सब हो * तत्काल राजा—सित ॥ ३ ॥

लैजान्छु घरमा मलाइ दिनुहोस् * यी गाइमा श्रेष्ठ छन् ।
 राजाको घरमा गएर खुशिले * यी नन्दिनी बस्तछिन् ।
 यी जान्छिन् खुशिले भने नरपते * लैजानुहोस् नन्दिनी
 गौ—माता तिमि छौ स्वतन्त्र गर लौ * रक्षा स्वयम् नै भनी॥४॥
 लागे तान अनेक सैन्य बलले * गाई समाई जब
 विश्वामित्रजिले भने तिमिहरू * लैजाउ गाई अब ।
 जुकर्याइन् निज अङ्ग नन्दिनिजिले * पैदा भए सैनिक
 सेना मारिदिए समस्त नृपका * बाँचेन क्वै रक्षक॥५॥
 गाईका सब रौं जती हुन गए * उत्पन्न ती सैन्यमा
 मान्छन् म्लेच्छ तिनै सुविश्वरुले * देखिन्छ शास्त्रादिमा ।
 विश्वामित्र वसिष्ठको जब भयो * संग्राम ढूलो त्यहाँ
 राजर्षी शरको प्रहार जति जे * गर्थे डटी छिन्महाँ॥६॥
 रोके काठ लिएर एक गुरुले * सारा वृथा पार्दिए
 विश्वामित्र भएर दिक्क मनमा * यो बात बोल्दा भए ।
 धिक्कार क्षत्रिय—शक्ति, ब्रह्म—बल हो * यो श्रेष्ठ संसारमा
 क्षत्री हूँ तर बन्धु ब्राह्मण भनी * पक्का गरे चित्तमा॥७॥
 तिन्ले उग्र गरे ढुलो तप अनी * ब्रह्मर्षि बन्दा भए
 ब्रह्मर्षी यि भए वसिष्ठ गुरुले * उन्लाइ मानीलिए ।
 विश्वामित्रजिका कुमार सय ती * निकै प्रतापी थिए
 दाजू यी शुनशेफलाइ सबले * लौ मान भन्दा भए॥८॥
 मानेनन् ति पचासले र रिसिले * जो श्राप तिन्ले दिए
 जन्मे म्लेच्छ भई तिनै पृथिविमा * चौतर्फमा फैलिए ।
 भन्छन् गोत्र पचास शेष जतिको * प्राणीहरू कौशिक
 त्यै हो वंश पुरुरवा नृपतिको * त्यस्तै भए शौनक॥९॥

जानी शौनकजी त्रिलोक—भरिमा * ऋग्वेद जाने थिए
 तिन्ले वंश गराइ उज्ज्वल निकै * कीर्ती फिँजाई लिए ।
 तिन्कै उत्तम वंशमा पछि भए * स्वर्वैद्य धन्वन्तरि
 आयुर्वेद गरे प्रचार उनिले * संसारमा राम्ररी ॥१०॥
 उन्को नाम लिए पनी शारिका * रोगादि जान्छन् सब
 यस्तै वंश पुरुरवा नृपतिको * बढौदै गयो झान् तब ।
 फेरी त्यै कुलमा अलार्क नृपती * निकै प्रतापी थिए
 धेरै वर्ष गरेर राज्य, पछि ती * त्यो देह त्यागी गए ॥११॥
 अर्का भूप रजी तिनै पुरुरवा— * को वंशमा जन्मिए
 यिन्ले मद्दत इन्द्रको समरमा * गर्दै रहेका थिए ।
 मृत्यु थो रजिको, सुपुत्र उनकै * आफै गई स्वर्गमा
 खोसे शक्ति सुरेन्द्रको र मखको * जो पाउँथे यज्ञमा ॥१२॥
 यौटा यज्ञ गरेर श्रेष्ठ गुरुले * बुद्धी हरेथे जब
 तिन्लाई सुरराजले समरमा * मारीदिएथे तब ।
 अर्का भूप भए ढुला नहुषजी * प्रख्यात त्यै वंशमा
 तिन्ले भोग गरे निकै सुखहरू * देवेन्द्र भै स्वर्गमा ॥१३॥
 इन्द्राणी—सँग भोगको जब गरे * इच्छा नराम्रो अनि
 पाए श्राप कठोर सप्त—ऋषिको * गिर्दा भए ती पनि ।
 छोरीका सुतले दिए जब स्वयम् * सद्धर्म आफ्नू अनि
 भोगे स्वर्ग गएर फेरि सुख ती * क्यै वर्ष राजा बनी ॥१४॥
 गिर्दा भए पृथिविमा मिलि सर्पयोनि
 भोगे विपत्ति नृपले अति दुःख मानी ।
 आख्यान यो नहुषको सुनिलिन्छ जस्ले
 गर्नेछ स्वर्गपुरिमा सुख—भोग त्यस्ले ॥१५॥

राजा ययातिको कथा — (११)

भन्थे दिव्य कथा अनेक थरिका * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे सोहि कथा यथामति मुनी * ज्ञानी ऋषी शौनक ।
 छोरा एक भए तिनै नहुषका * राजा ययाती अनि
 खेल्थे जङ्गलमा शिकार पशुको * आनन्द मान्दै तिनी ॥ १ ॥
 कन्या शुक्रजिकी इनार—बिचमा * नाङ्गी गिरेकी थिइन्
 सुन्दा शब्द ययातिको खुशि भई * तत्काल डाकीलिइन् ।
 बाहू पक्रि नरेशले झिकिदिए * त्यो कूपको बाहिर
 लज्जा ढाक्न भनेर वस्त्र नृपले * आफ्नू दिए सादर ॥ २ ॥
 फक्केथे दरबारमा नृप, यता * घर्मा गइन् सुन्दरी
 बाबूका सँगमा समस्त घटना * रोई भनिन् त्यै घरि ।
 हे राजेन्द्र ! पुरुखवा नृपतिको * हो वंश जुन् उज्ज्वल
 जन्मे भूप ययाति कीर्ति फिजियो * तिन्को बढेथ्यो बल ॥ ३ ॥
 जान्छु खेल्ल शिकार आज वनमा * भन्दै गए क्वै दिन
 देखेथे अनि कूप—भित्र नृपले * ती देवयानीकन ।
 डाकिन् भूपतिलाइ शब्द सुनि क्यै * नाङ्गी थिइन् तापनि
 पक्री बाहु झिकीदिए नृपतिले * कर्तव्य आफ्नू भनी ॥ ४ ॥
 लज्जा ढाक्न भनेर झट्ट नृपले * आफ्नू पछ्यौरा दिए
 ती फर्किन् घरमा, ययाति नृपती * दर्बारमा फर्किए ।
 केही बेर नबोलि नै बसिरहिन् * एकलै तिनी घोरिइन्
 जे—जे बात भयो पितासँग सबै * रूँदै ति भन्दीभइन् ॥ ५ ॥
 बाबा ! खेलिसकी नदीतिर गयाँ * हामी नुहाओँ भनी
 पाल्लूभो शिवजी उसै बखतमा * अत्यन्त लज्जित बनी ।

आफाफ्ना लिइ वस्त्र पैहन भयाँ * हामी जसै तत्पर
 शर्मिष्ठा पहिरेर वस्त्र उभई * मेरा सबै सुदर॥६॥
 मैले दानव—पुत्रि थै किन गरिस् * यस्तो भनेथै अनि
 मेरो भो अपवित्र वस्त्र कसरी * मैले लगाऊँ भनी।
 मेरो बात सुनेर क्रोधित भई * गर्जी निकै बेसरी
 छोरी भिक्षुककी भएर किन हो * बोल्छेस नराम्भो गरी॥७॥
 निन्दा धेर गरी लुगाहरु सबै * खोसेर आफ्ना पनि
 पारी नाङ्गि घचेटि कूप—बिचमा * भन्दी भई दुष्टिनी।
 त्यस्को केहि पछी ययाति नृपती * आएर देखी—लिए
 कूआबाट झिकेर प्राण—सहितै * लज्जा बचाईदिए॥८॥
 छोरीको सुनि बात शुक्र सहसा * क्रोधित भए बेसरी
 पौचैथे वृषपर्व दानवकहाँ * कन्या लिई त्यै घरि।
 हफ्काएर निकै म जान्छु सब यो * त्यागी भनेथे जब
 बोले ती वृषपर्व पाउ गुरुको * पक्नी, त्यजी गौरव॥९॥
 त्यागनूभो गुरुले भने त यसरी * मर्छन् सबै दानव
 छोरीको अपराध हो तरपनी * माँग्छू म माफी अब।
 सारा राज्य र सम्पत्ती जति छ यो * गर्ढै सबै अर्पण
 केहि शान्त भएर शुक्र मनमा * बोलै बुझाईकन॥१०॥
 छोरीले जति भन्दछे सब कुरा * मान्ने भए बस्तछु
 मान्दैनौ हितका कुरा यदि भने * ऐहे सबै त्यागदछु।
 त्यो सारा वृषपर्वले खुशि हुँदै * मान्छू भनेथे अनि
 सोधेथे निज—पुत्रिलाइ मनको * इच्छा बताऊ भनी॥११॥
 शर्मिष्ठा गरि चाकरी बसिदिए * हज्जार दासी लिई
 मेरो हुँच बिहे जहाँ, उहिं हिडोस * मानेछु खूशी भई।

सोधेथे वृषपर्वले गरुँ कसो * भन्दै ति छोरीसित
 बाबूको मनको व्यथा बुझि भनिन् * खूशी छु यस्मा मत॥१२॥
 पाईथिन् कचबाट श्राप अघि जो * समझी त्यही कारण
 मेरो हुन्न विवाह विप्रसँग क्वै * भन्ने बुझी मन्नन।
 बाबूलाइ भनी ययातिकन नै * मानिन् तिनीले वर
 कन्यादान ति शुक्रले गरिदिए * गर्दै ठुलो आदर॥१३॥
 छोरीलाइ बिदा गरे धन निकै * सुप्पेर खूशी भई
 शर्मिष्ठा सँगमा गइन् विवश भै * हज्जार दासी लिई।
 राजालाइ भने ति दैत्यगुरुले * रामो बुझाईकन
 शर्मिष्ठासित भोग—राग नगरे * व्यर्थैं बिगारी मन॥१४॥
 भिन्ना—भिन्न थिए दुवै महलमा * ती राखिएका अनि
 भोगे भोग अनेक वर्ष नृपले * अत्यन्त मोहित बनी।
 छोरा तुर्वसु औ यदू हुन गए * ती देवयानीतिर
 शर्मिष्ठा पनि लोभिइन् सुत दुवै * देखेर नै आखिर॥१५॥
 मौका पाइ भनिन् मलाइ क्रतुदान् * गर्नूहवस् भूपति
 राजालाइ त शुक्रकै भय थियो * मन्मा बिझेको अति।
 पाई उत्तम सुन्दरी नगिचमा * बिर्से अघीको प्रण
 इच्छा सुन्दरिको पुन्याउन स्वयम् * लागे खुशी भैकन॥१६॥
 शर्मिष्ठा—तिरका भए सुतहरू * द्वुह्यू, अनू औ पुरु
 यस्को भेद खुल्यो निकै दिनपछी * देखेर छोराहरू।
 आफ्नू कष्ट भनिन् पितासित गई * रोएर तिन्ले जब
 शुक्राचार्य भए अपार रिसले * आगो सरीका तब॥१७॥
 जडै श्राप दिए विचार नगरी * ज्वाई बुढा हुन् भनी
 राजाले सुनि श्राप त्यो उहिँ पुगी * बिन्ती गरेथे अनि।

मैले वृद्ध भएर बाँचु कसरी * हे नाथ ! भनूहवस्
 भोगेछ्हा अझ पूर्ण छैन मनको * माँछूम माफी दिनैस्॥१८॥
 ज्वाईंको सुनि बात आफ्नु मनमा * आई दया यो भने
 मेरो श्राप वृथा हुँदैन नृपते ! * भन्ने मनैमा गुने ।
 दिन्छन् पुत्र भने प्रसन्न मनले * वृद्धत्व आफ्नू दिई
 सकछौ यौवन साट्न यै बखतमा * अत्यन्त हर्षित भई॥१९॥
 पाँचोटा सुतलाइ डाकि नृपले * आफ्नू बुझाए कुरा
 मानेनन् अरुले, कनिष्ठ पुरु नै * बोले म गर्छु पुरा ।
 छोरोलाइ बुढ्याइँ दीकन लिए * उस्को नयाँ यौवन
 भोगे भोग अनेक वर्ष नृपले * आनन्द मानीकन॥२०॥
 धेरै वर्ष बित्यो त्यजी विषय त्यो * फर्केर आए घर
 सुम्पे राज्य, लिए बुढ्याइँ र हिँडे * रानी—सहित वन्तिर ।
 भोगे भोग अनेक स्वर्ग पुरिको * वन्मा तपस्या गरी
 पुण्य क्षीण हुँदा यिनै पृथिविमा * आए ययाती झरी॥२१॥
 नाती अष्टक आदिले गरि दया * सर्वद्व आफ्नू दिए
 पाई त्यो शुभ कर्म स्वर्ग पुरिमा * फेरी ययाती गए ।
 राजा ती यदुबाट यादवहरू * संसारमा फैलिए
 ती छोरा पुरुबाट ‘पौरव’ भनी * राजा प्रतापी भए॥२२॥
 जेठा पुत्र भए तिनै नृपतिका * भूपाल जन्मेजय
 गर्थे शासन ज्येष्ठ पुत्र उनकै * प्राचीनवान् निर्भय ।
 सम्पाती उनका सुपुत्र तिनका * राजा अहम्पाति हुन्
 तिन्का हुन् जयसेन श्री अहिरका * छोरा महाभौम हुन्॥२३॥
 धेरै यै क्रमले भए अरु पनी * राजा कती हो कति
 श्री दुष्यन्त—कुमार हुन् भरतजी * यै देशका भूपति ।

भूमारु उनका, सुहोत्र तिनका * सत्युत्र हस्ती भए
 यिन्ले नै पछि हस्तिनापुर ढुलो * साम्राज्य पारीलिए॥ २४॥
 नाती हुन् नृपश्रेष्ठ संवरणका * प्रख्यात राजा कुरु
 तेजस्वी कुरु वंशका पछि भए * विख्यात राजाहरु ।
 हुन् यी वंश प्रधान भूप कुरुका * औ पाण्डुका पाण्डव
 धेरै वर्षपछी लडीकन मरे * एकेक ती कौरव॥ २५॥
 जो सुन्छ, भन्छ पुरुको कुरुको चरित्र
 त्यस्का हुनन् कुल दुवै सहजै पवित्र ।
 आशीष पितृगणको मिलि घोर नित्य
 जानेछ स्वर्ग सबलाइ बुझी अनित्य ॥ २६॥

शकुन्तलोपाख्यान — (१२)

सोधे शौनकले—मुने! अब कथा * भनोस् ति दुष्यन्तको
 गर्नोस् वर्णन शक्ति शौर्य कुलको * उन्को ढुलो कीर्तिको ।
 लागे भन कथा ति सूत मुनिले * पैहे कुनै कालमा
 राजा खेल पुगे शिकार वनमा * सेना लिई साथमा॥ १॥
 मारी जन्तु अनेक एक कुटिमा * पौँचै जसै भूपति
 देख्दा त्यो स्थलको स्वरूप मनमा * आनन्द माने अति ।
 कन्या एक त्यहीं स्वरूप गुणकी * खानी बसेकी थिइन्
 तिन्ले स्वागत प्रेमले नगिच गै * दुष्यन्तजीको गरिन्॥ २॥
 देखी उत्तम रूप ती सुमुखिको * राजा भए मोहित
 सोधे हौ तिमि पुत्रि कस्कि सुमुखी! * क्षत्राणि ठान्छू म त ।
 सोधेथे तिनिलाइ यो किसिमले * तत्काल ती भूपले
 तिन्ले पूर्वकथा यथामति भनिन् * एकेक विस्तारले॥ ३॥

विश्वामित्र थिए कुनै समयमा * बस्थे तपस्या गरी
 हल्ल्यो आसन इन्द्रको मनमनै * ती आत्तिए बेसरी ।
 जाने भो अब यो सुरम्य पद नै * भने भएथ्यो जब
 बोले—वायु र मेनका तिमि दुवै * तत्काल जाओ अब ॥ ४ ॥
 तिन्को त्यो तप भङ्ग पारि खुशिले * फर्केर आओ यहाँ
 आज्ञा पाइ सुरेन्द्रको पुगिगए * बस्थे मुनी ती जहाँ ।
 विश्वामित्रकहाँ पुगेर दुइले * मीठो निकाली स्वर
 थालिन् गान र नाच मन्द गतिले * हावा चल्यो सुन्दर ॥ ५ ॥
 तिन्को वस्त्र फुकी पुग्यो मुनिकहाँ * त्यो वायुको वेगले
 आफ्नू वस्त्र लिने निहूँ गरि पुगिन् * हाँसेर आनन्दले ।
 देखेथे जब नग्न रूप मुनिले * ती मेनकाको त्यहाँ
 बिसी त्यो तप सुन्दरीसित रमे * हर्षित भई मन्महाँ ॥ ६ ॥
 मैहा पूर्ण भयो, म जन्मन गएँ * ती अप्सराको पनि
 इच्छा पूर्ण भएर स्वर्गपतिको * तत्काल फर्किन् तिनी ।
 त्यागे जङ्गलमै मलाइ दुइले, * भेटी मुनी कण्वले
 ल्याई पाल्नुभयो सुआश्रममहाँ * राखी निकै स्नेहले ॥ ७ ॥
 मेरो नाम शकुन्तला भनि यहाँ * श्री कण्वले डाक्तछन्
 पाई स्नेह पिता—समान मुनिको * सन्तोष मान्छू म झन् ।
 तिन्को पूर्व—कथा सुनेर मनमा * हर्षित भए भूपति
 लागे भन पिएर अमृत सरी * सौन्दर्य मीठो अति ॥ ८ ॥
 यस्तो उत्तम रूप यौवन लिई * साक्षात् बनी योगिनी
 भोग्दै छौ किन कष्ट घोर वनमा * जान्दीनै केही पनि ।
 मेरा साथ गरे विवाह तिमिले * पर्दैन बस्नू यहाँ
 बस्नेछौ सुखले दुलो महलमा * शङ्का नल्यौ मन्महाँ ॥ ९ ॥

हाम्रो बात सुनेर यो मिलनको * ज्ञानी मुनी कण्वले
 देलान् आशिष धर्म—सम्मत भनी * अत्यन्त आनन्दले ।
 यस्ता बात सुनेर ती नृपतिको * क्यै बेर सोचीकन
 लागिन् भन शकुन्तला अलि—अली * हाँसेर सोही क्षण ॥ १० ॥
 राजन्! माँगनुहवस् मुनीसित भनी * छोरी मलाई दिनोस्
 गर्नेछू म विवाह वेद—विधिले * विश्वास मानूहवस् ।
 बोले भूप कुरा सुनी सुमुखिको * गन्धर्वाको रीतिले
 गर्थे क्षत्रियिका सुपुत्रहरुले * इच्छित बिहे प्रेमले ॥ ११ ॥
 सोही धर्म र नीतिले अब यहीं * हामी विवाह गरौ
 रित्तो जो छ घडा दुवै तरफको * त्यस्लाइ हामी भरौ ।
 लागिन् भन शकुन्तला—नरपते * बिन्ती छ यौटा कुरा
 मेरे पुत्र हुनेछ भूपति भने * गर्छू म इच्छा पुरा ॥ १२ ॥
 बोले भूपति क्यै विचार नगरी * इच्छा छ तिम्रो जति
 मैले पूर्ण गराउनेछु मनमा * शङ्का नमाने रति ।
 धरै सैन्य पठाउनेछु म दिई * वस्त्रादि आभूषण
 डोलीमा बसि आउनू महलमा * आनन्द मानीकन ॥ १३ ॥
 आकर्षित नृपलाइ देखि सुमुखी * आफू प्रती मोहित
 आज्ञा धर्म र नीतिका यहि भए * स्वीकार गर्छू म त ।
 यस्मा पाप कुनै प्रकार नभए * मञ्जूर गर्छू सब
 तिन्को चित्त बुझी बिहे गरिलिए * गन्धर्व जस्तै तब ॥ १४ ॥
 केही बेर बसेर भित्र कुटिमा * बार्ता गरी प्रेमका
 गर्भाधान गरी फिरे नरपती * गर्दै कुरा तर्कका ।
 केही काल—पछी फिरेर कुटिमा * श्री कण्व आए जब
 छोरीको स्थिति चाल त्यो बखतमा * उल्टो बुझेथे सब ॥ १५ ॥

जानेथे मुनिले प्रभाव तपको * बर्ता हुनाले गरी
 सोधे तैपनि—के भयो भन सबै * विस्तारले राम्ररी ।
 लाग्यो लाज निकै भनिन् तरपनी * जो—जो भएथ्यो सब
 आशीर्वाद दिए प्रसन्न मनले * ज्ञानी मुनीले तब ॥ १६ ॥
 छोरो एक शकुन्तलाकन भयो * मैहां पुगेका दिन
 त्यस्को उत्सव कण्वले गरिदिए * आनन्द मानीकन ।
 खेल्थ्यो बालक त्यो अनेक वनका * जन्तु लिई साथमा
 हेर्थे दर्शक रूपमा उ शिशुको, * पर्थे ति आनन्दमा ॥ १७ ॥
 छोरो भो जब पाँच वर्ष जतिको * आएन कोही लिन
 लागिन् गर्न अनेक तर्क मनमा * थालिन् बसी ती रुन ।
 लागे भन मुनी व्यथा सब बुझी * तत्काल छोरीकन
 मान्दै छौं किन कष्ट व्यर्थ मनमा * पुत्री, मलाई भन ॥ १८ ॥
 जस्तो काम गरे अघी म नहुँदा * दुष्पत्त भूपालले
 आएनन् लिन ज्ञानले बुझ तिमी * जाऊ स्वयम् हर्षले ।
 छोरीलाइ दिए अनेक थरिका * शिक्षा मुनी कण्वले
 ज्ञानी विप्रहरू पुन्याउन गए * तिन्लाइ आनन्दले ॥ १९ ॥
 ढोगिन् सादर कण्वलाइ र हिँडिन् * रोएर ती सुन्दरी
 पाँची भूपतिलाइ पुत्र—सहितै * ढोगीदिइन् राम्ररी ।
 बोले भूप रिसाइ उच्च स्वरले * गर्जी नराप्त्रो गरी
 को हौ ? यो दरबरमा किन पस्यो ? * निःशङ्क हे सुन्दरी ! ॥ २० ॥
 इच्छा क्यै छ र कार्य केहि छ भने * सारा सुनाऊ अनि
 पूरा गर्न प्रयत्न गर्दछु स्वयम् * कर्तव्य हो यो भनी ।
 हे स्वामी ! मुनि कण्वको कुटिविषे * आज्ञा भयो जे जति
 पूरा गर्नुहक्स, छ यो सुत पनी * हो नाथकै सम्पति ॥ २१ ॥

रानीको सुनि बात क्रोधित भई * बोल्दा भए भूपति
 झुट्टा बात वृथा तपस्विनि भई * बोल्छौ बिगारी मति ।
 जे—जे बात भन्यौ, म एक पनि त्यो * सम्झनँ हे सुन्दरी
 लज्जित पार्न भनी मलाइ कसरी * आयौ तिमी यो घरि ॥ २२ ॥
 मेरी रानि भनी भने पनि यहाँ * पत्त्याउला को भन ?
 फर्की जाउ बरू सुरम्य कुटिमा * याहाँ बसेको किन ?
 जे इच्छा मनमा छ त्यै गर तिमी * रोकतैन कोही पनि
 मैले भनु जती सबै भनिसकै * विस्तारले त्यो पनि ॥ २३ ॥
 राजाले त्यसरी भनी थरि—थरी * निन्दा गरेको सुनी
 आयो क्रोध तथापि रोकि मनमै * रोएर बोलिन् तिनी ।
 राजा उत्तम वंशका हजुरले * यो क्षुद्र चाला गरी
 झूठो सत्य कुनै विचार नगरी * बोल्नूभयो बेसरी ॥ २४ ॥
 फर्कन्छू म त लौ सुरम्य कुटिमा * हो पुत्र यो नाथको
 रक्षा गर्नुहवसु समस्त कुलको * उद्धार गर्नेछ यो ।
 त्यागदैनन् यसरी वृथा हजुर झैँ * पली कुनै विज्ञले
 राजा योग्य भएर त्याग्नु यसरी * हो योग्य के नाथले ॥ २५ ॥
 बोले भूपति—नारिहेरु बहुतै * मिथ्या कुरा बोल्दछन्
 स्वामी मारि, सती म हुन्छु भनि ती * निःशङ्कु भै भन्दछन् ।
 तिम्रो पुत्र भनेर यो बखतमा * सम्झन वा जान्दिनँ
 गर्दै छौ कुलटा सरी तिमि कुरा * विश्वास क्यै मान्दिनँ ॥ २६ ॥
 बोलिन् फेरि शकुन्तला म कहिल्यै * मिथ्या कुरा बोलिनँ
 आफ्नू गर्नुहवसु विचार मनमा * सारा कुरा सम्झन ।
 नीतीयुक्त र धर्म—सम्मत कुरा * बिन्ती चढाइन् तर
 मानेनन् नृपले र फिर्न कुटिमै * उन्ले गरिन् तर्खर ॥ २७ ॥

त्यै वेला न भबाट स्पष्ट हुनगो * आकाशवाणी अनि
 बोलिछन् सत्य शकुन्तला नरपते! * छन् सत्यवक्ता यिनी।
 छोरो हो नृप, वंश उज्ज्वल हुने * तिम्रो यसै कारण
 स्वीकारेर तुरन्त राख घरमा * शङ्का नमानीकन॥ २८॥
 रानीलाइ पनी गईकन स्वयम् * ल्याऊ बुझाई घर
 तिम्रो मङ्गल नै हुनेछ नृपते! * जाऊ भई तत्पर।
 लावा पुष्य अबीर देवगणले * सानन्द वर्षा गरे
 रानीलाइ फिराउँछू अब भनी * आफैँ अगाडी सरे॥ २९॥
 बोले ज्ञान थियो सबै तरपनी * सारा प्रजा—खातिर
 साना वाक्य गरेँ प्रयोग जति जे * बिसेर माफी गर।
 बोलिन् नम्र शकुन्तला जति भनेँ * जाती नजाती कुरा
 मेरो दुर्मति सम्झिई नरपते * माफी दिनूहोस् पुरा॥ ३०॥
 यस्ता बातहरू परस्पर गरी * पौँचै ति दबारिमा
 हुन् दुष्यन्त—कुमार ती भरतजी * ख्यात्याप्त संसारमा।
 भोगेथे सय वर्ष राज्य—सुख ती * भूपाल दुष्यन्तले
 त्यागी देह गए र स्वर्गपुरिमा * बस्थे ति आनन्दले॥ ३१॥
 ऐहेसम्म छ नामले भरतकै * प्रख्यात यो भारत
 रैती राजि गरी गरे मखहरू * सद्बर्मले सम्मत।
 जस्ते पढ्छ कि सुन्छ यो शुभ कथा * श्रद्धा र भक्ती धरी
 त्यस्ते भोगछ यहाँ, गएपछि उहाँ * सौख्यादि नाना थरी॥ ३२॥
 त्यै वंशमा पछि भए नृप ‘हस्ति’ नाम
 यिन्कै पनाति कुरु—वंश भए तमाम ।
 राजा प्रसिद्ध कुरु—वंश—विषे अनेक
 जन्मे प्रतीप पछि शन्तनु पुत्र एक ॥ ३३॥

यै वंशमा पछि ति कौरव वीर धेर
 ती पाण्डुका सुत भए पछि पाँच वीर ।
 साम्राज्य—खातिर कचिङ्गल भो दुवैको
 सारा मेरे समरमा धन—निम्ति नै हो ॥ ३४॥

शुकदेवको जन्मकथा — (१३)

सोधे ति शौनकजिले दुइ हात जोरी
 जानेर ब्रह्मकन नाधि गएर पारि ।
 त्यस्को कुरा मकन केहि भएन ज्ञान
 इच्छा भयो अब ऋषे ! सब सोहि जान ॥ १॥

ज्ञानी शौनकको सुनी यति कुरा * जानेर इच्छा पनि
 लागे सूत बुझाइ भन्न क्रमले * सुनूहवस् हे मुनि ।
 ज्ञानी व्यास थिए सुमेरु गिरिमा * बस्ने तपस्या गरी
 तिन्को त्यो तपले प्रसन्न हुनुभो * श्री शम्भु राम्रो गरी ॥ २॥
 तिन्को प्रेम बुझेर आउनुभयो * उन्को अगाडी जब
 ढोगेथे शिवका परी चरणमा * श्री व्यासजीले तब ।
 सोध्नुभो शिवले प्रसन्न मनले * इच्छा छ जे पाउने
 जे माँग्छौ तिमि माँग शुद्ध मनले * कल्याण आफ्नु हुने ॥ ३॥
 माँगेथे वरदान एक म गुणी * सत्युत्र पाऊँ भनी
 आज्ञा भो शिवले छिटै सुत तिमी * छौ पाउने हे मुनि ।
 शम्भु पाल्नुभयो र व्यास अरणी * गर्दै थिए मन्थन
 गर्थे तर्क अनेक आफ्नु मनमा * छोरो गुणी पाउन ॥ ४॥
 गर्दै मन्थन बेसरी पतन—भो * जुन् वीर्य आगो सरी
 दिन्छनु श्राप भनी घृताचि मनमा * सोचेर निकै डरी ।

आइन् ती सुँगिनी बनेर नगिचै * ती व्यासजीको अनि
 लाग्यो दन्कन वीर्य त्यो अरणिमै * आगो समानूको बनी॥५॥
 छोरा एक भए अयोनिज त्यहाँ * श्री व्यासजीका जब
 साहै हर्ष भयो चतुर्दिक त्यहाँ * खूशी भएथे सब ।
 राखेथे शुक नाम, सामु सुँगिनी * आईदिनाले गरी
 ज्ञानी ती शुकदेवको हुन गयो * कीर्ती ठुलो बेसरी॥६॥
 राम्रा लक्षण स्वर्गमा हुन गए * चौतर्फ खूशी भए
 लावा पुष्प अबीर चन्दन छरी * बाजा बजाईदिए ।
 सारा देव भई प्रसन्न मनले * गाना—बजाना गरे
 ज्ञानी व्यास खुशी भएर धन त्यो * पानी परेझाँ छरे॥७॥
 छोरालाइ गुरु बृहस्पतिकहाँ * आफै पठाईदिए
 तिन्का हुन् व्रतबन्ध आदि जति जे * पूरा सबै गर्दिए ।
 चारै वेद पढेर शास्त्र र समा— * वर्तन् गरी पुत्रको
 गर्थे पाठ सँधै पिता सुत बसी * आनन्दले वेदको॥८॥
 राजा एक थिए ठुला जनकजी * खानी ठुलो ज्ञानका
 जाऊ सिक्न भनेर ज्ञान तिमि लौ * ज्ञाता ति छन् नीतिका ।
 शङ्का जे जति गर्दछौ तिमि गई * ती भूपको सामुमा
 त्यस्ले प्राप्त हुनेछ ज्ञान, मनको * चिन्ता गई चित्तमा॥९॥
 यस्तो बात सुनेर व्यास मुनिको * गर्दै ठुलो आदर
 सोधेथे शुकदेवले विनयले * समझी उनै ईश्वर ।
 राजा हुन् तिनि गर्दछन् घर बसी * साम्राज्यको शासन
 पर्छन् साम र दण्ड भेद जति छन् * गर्दै रही पालन॥१०॥
 जो गर्दैन स्वयम् प्रसन्न मनले * चिद्ब्रह्मको चिन्तन
 तिन्ले ज्ञान दिनन् मलाइ कसरी * शङ्कित छ मेरो मन ।

गर्ने भोग अनेक स्त्री—सुखविषे * छन् गाडिएका जब
 तिन्लाई हुन सक्छ ज्ञान कसरी? * जान्दीनँ क्यै त्यो सब॥११॥
 जान्छु आज हजूरको हुकुमको * गर्दै रही पालन
 त्याहाँबाट हिडे तुरुन्त शुकजी * आनन्द मानीकन।
 नाधी पर्वत त्यो सुमेरु क्रमले * बढ्दै अगाडी गए
 हेदै त्यो पथका अनेक थरिका * सौन्दर्य, जाँदा भए॥१२॥
 धेरै कालपछी पुगे ति मिथिला * आज्ञा पिताको भनी
 हेर्थे छक्क परी बजार सब ती * आश्वर्य लागे पनि।
 रोकेथ्यो जब द्वारपाल सहसा * आएर सामू अनि
 आएका किन है? छ काम भन के? * बाबू! मलाई भनी॥१३॥
 बोलेनन् शुकले कुनै पनि कुरा * त्यस्को दिई उत्तर
 अर्को आइपुग्यो तुरुन्त त्यहिनै * ती भूपतीको चर।
 ज्ञानी केहि थियो र उत्तम कुरा * उस्ले सुध्यायो जति
 त्यस्को उत्तर जो दिए शुकजिले * खूशीभयोत्योअति॥१४॥
 राजालाइ भन्यो गएर चरले * एकैक विस्तारले
 राखे भूपतिले सुआदर गरी * तिन्लाइ सम्मानले।
 तिन्को जाँच भनी प्रभाव नृपले * डाकी निकै सुन्दरी
 आई नाच गरे विमोहित गराँ * भन्ने इरादा धरी॥१५॥
 हेरेनन् शुकले जसै तिनिहरू * फर्केर सारा गए
 राजालाइ गएर त्यो विषयमा * विस्तार गर्दा भए।
 भोलीपल्ट गएर श्री जनकले * जो प्रश्न सोधीलिए
 त्यस्को उत्तरमा सहर्ष शुकले * सारा बताईदिए॥१६॥
 पाई ज्ञान अनेक नीतिहरूको * फर्केर आए तिनी
 बाबूलाइ भने यथार्थ शुकले * चर्चा भयो यो भनी।

गर्थे व्यास बसेर पुत्रसित नै * सानन्द वेद—ध्वनि
 चर्चा ती दुइको चतुर्दिक सबै * गर्थे तपस्वी भनी॥ १७॥
 बोले व्यास हुँदैन काम यसरी * बाबू विवाह गर !
 हो यो उत्तम काम शास्त्रमतले * गार्हस्थ्यको नै तर।
 हुन् ज्ञानी शुक श्रेष्ठ व्यास मुनिका * छोरा भए तापनि
 थाले भन्न—पिता यि लोकसुख हुन् * स्वज्ञासरीका भनी॥ १८॥
 आज्ञा गर्नुभयो जती हजुरले * हुन् सत्य भन्छु, तर
 संसारी जनलाइ मोहित हुने * बाटो छ यो सुन्दर।
 ज्ञानीलाइ हुँदैन यो विषयमा * क्यै मोह कैहे पनि
 भोगदैनन् कहिल्यै कुनै सुख ढुलो * संसार झूठो भनी॥ १९॥
 जीवन्—मुक्त हुन् सबै किसिमले * राम्रो कुरा हो तर
 संसारी सुखमा भुलेर जनले * के भेट्छ लौ ईश्वर।
 सोही कारणले विवाह—तिरको * छाडूँ कि यो बन्धन
 जान्छु जङ्गलमा म खूशि मनले * संकष्ट क्यै मानिनँ॥ २०॥
 छोराको सुनि त्यो विरक्तितिरको * वार्ता, भने व्यासले
 तर्णन् व्यक्ति अनेक बन्धन यहीँ * पक्रेर आनन्दले।
 मान्छन् शास्त्र गृहस्थ धर्महरुको * आनन्दले पालन
 रक्षा स्त्री सुतको गरेर रहनू * गार्हस्थ्य मानीकन॥ २१॥
 आसक्ती मनमा हुँदैन लिनु क्यै * सद्धर्म बिर्सी सब
 त्याग्नू लोभ अधर्मका पथहरू * जोर्ने ढुलो वैभव।
 ढूला यज्ञहरू गरेर रहनू * श्राद्धादि राम्रो—सित
 रक्षा सम्पत्तिको र दार—सुतको * गर्नु चिताई हित॥ २२॥
 छोरो हुँच समर्थ जुन् बखतमा * सम्पूर्ण सुम्पीदिनू
 वानप्रस्थ लिई बसेर वनमा * ढुलो तपस्वी हुनू।

मेरा घोर तपी पराशर पिता * सर्वज्ञ आफै थिए
 कन्या थिन् ति निषादकी, तर भई * कामार्त भोगीलिए॥ २३॥

विश्वामित्र तपी थिए विषयका * एकेक ज्ञाता पनि
 देख्दा लोभ बढी फसे अबुझ हँ * नै मेनकामा तिनी।
 ब्रह्मा हुन् सब सृष्टिका रचयिता * जाने - बुझेका, तर
 लम्केथे भइ कामका वश उनी * आफ्नी ति छोरीतिर॥ २४॥

राजा इन्द्र थिए दुला, तर भए * कामार्त बर्ता जब
 भोगे गौतम-पत्निलाई र परे * आपत्तिमा वासव।

धेरै व्यासजिले उदाहरणमा * भन्दै गएथे जब
 थाले भन्न यथार्थ बात शुकजी * जाने-बुझेका सब॥ २५॥

गर्नुभो जाति जे कुरा सुख दिने * चर्चा हजुर्ले यहाँ
 तिन्लाई म त मान्छु बन्धन दुलो * द्युठो भनी मन्महाँ।
 भन्नहुन्छ स्वयम् अयोनिज भनी * बाबा ! हजुर्ले जब
 त्यै योनी-बिच अल्ज्जने म कसरी * भन्नोसबुझाई अब॥ २६॥

छोरोको सुनि बात केहि मनमा * सोचेर ती व्यासले
 शिक्षा दिन्छु म शास्त्र-ज्ञान पथको * भन्दै दुलो स्नेहले।
 आधा शक्ति स्वयम् उपस्थित रही * यो सृष्टि आरम्भमा
 शिक्षा श्री हरिलाई जो दिनुभयो * हो श्रेष्ठ त्यै ज्ञानमा॥ २७॥

आधा श्लोक थियो त्यही पछि-पछी * विस्तारका साथमा
 लेख्नुभो मुनि व्यासले र फिजियो * सम्पूर्ण त्रैलोक्यमा।
 सोही भागवत प्रधान शुकमा * शिक्षा दिए व्यासले
 त्यस्ले शान्त भएन चित्त शुकको * चिन्ता बढ्यो वेगले॥ २८॥

गर्थे तर्क-वितर्क ज्ञानतिर नै * एकलै बसी चिन्तन
 ज्ञानी नारदजी उसै बखतमा * आई दिए दर्शन।

पूजा ती शुकदेवले गरिसके * देवर्षिको सादर
 सौधे नारदले तुरुन्त शुकको * कल्याणकै खातिर॥ २९॥
 बाबू ?जे मनमा छ माँग खुशिले * शङ्का नमानीकन
 मैले के दिनुपर्छ लौ शुभ कुरा * कल्याण गर्ने भन ।
 बोलेथे शुकदेव नारजिले * आज्ञा भएको सुनी
 शिक्षा—साधनको मलाइ दिनुहोस् * बाटो सजिलो मुनि!॥ ३०॥
 लागे नारद भन—बाबु ! पहिले * ज्ञानी र तत्त्वशले
 गर्दा प्रश्न सनत्कुमार मुनिले * भनूभयो स्नेहले ।
 भन्छु गोहि कथा म, छैन सजिलो * आँखा सुविद्या सरी
 सिद्धि प्राप्त हुँदैन सत्य नभई * ठूलो तपस्या गरी॥ ३१॥
 अकों प्राप्त हुँदैन भोग सरिको * हे बाबु ! संसारमा
 छैनन् त्याग—समान क्यै सुख दिने * वस्तू तिनै लोकमा ।
 टाढै बस्नु कुर्कम्बाट र सधैँ * सत्कर्ममा मन् दिनू
 गर्नु कार्य समस्त विज्ञ जन झैँ * आसक्ति छाडीदिनू॥ ३२॥
 यी सारा सुखका र चार थरिका * कल्याणका मार्ग हुन्
 जस्को चञ्चल चित्त हुन्छ दुख त्यै * नाना थरी भोगदछन् ।
 पैहेका सुख—दुःख जुन् पुरुषले * सम्झन्छ रातो—दिन
 त्यस्लाई धन—धर्म हुन कहिल्यै * रोला बसी दुर्जन॥ ३३॥
 अर्थाभाव भयो भनेर मनमा * चिनित रहे तापनि
 तिन्लाई धन—धर्म मान कहिल्यै * मिल्दैन खोजे पनि ।
 ब्रह्मज्ञान हुने उपाय सजिलो * मानिन्छ जुन् विश्वमा
 त्यस्मा पर्दछ त्याग्नु लोभ मनको * झूठो बुझी चित्तमा॥ ३४॥
 पाए ज्ञान ठुलो परम्पद छिटै * पुग्ने मुनीले दिए
 ज्ञानी श्री शुकदेवले हृदयमा * सानन्द राखीलिए ।

शिक्षा नारदले दिए थरि—थरी * राम्रो बुझाई जब
 शान्ति प्राप्त भयो, गयो शुकजिको * शङ्खा भएको सब॥ ३५॥
 केही बेर गरे विचार मनमा * आनन्द मानीकन
 यो संसार समस्त त्यागिदिनको * तिन्को भएथ्यो मन ।
 इच्छा छैन मलाइ बस्न कुटिमा * बाबा ! कदापी अब
 आज्ञा पाउँ हजूरको अनि छिटै * जान्छू म त्यागी सब॥ ३६॥
 भनासाथ उडे तिनी गरुड झैँ * आकाशमा वेगले
 थाले चारणले र सिद्ध मुनिले * तारीफ गन्धर्वले ।
 उड्दै ती शुकजी पुगे जब छिटै * मन्दाकिनी — तीरमा
 गर्थै स्नान अनेक स्त्रीहरु त्यहीँ * आनन्दका साथमा॥ ३७॥
 ढाकेनन् सबले शरीर सहसा * नाङ्गा थिए तापनि
 गर्थै ती गुण—गान विज्ञ शुकको * हुन् ब्रह्मज्ञानी भनी ।
 पुत्र—स्नेह बढेर खप नसकी * श्री व्यास चिन्तित भए
 छोरो झैँ लिइ योग, आश्रम तजी * उड्दै पछ्याई गए॥ ३८॥
 देखेथे पथमा ति नारिहरुले * श्री व्यास ज्ञानीकन
 मानी लाज निकै यताउति लुकी * थाले लुगा लाउन ।
 छोरोको बुझि मुक्तता मनमनै * श्री व्यास लज्जित भए
 आफूलाइ अनेकपल्ट मुनिले * धिक्कार धेरै दिए॥ ३९॥
 बाबू ! छाडि नजाउ पर्ख यसरी * भन्दै गए ती, तर
 यौटै ब्रह्म छ हे पिता ! शुकजिले * जाँदै दिए उत्तर ।
 ब्रह्मीभूत भए छिटै शुक त्यहीँ * आकाशको बीचमा
 थालेथे गुण—गान गर्न सबले * उन्को तिनै लोकमा॥ ४०॥
 मानी दिक्क अनेक व्यास त्यहीँ नै * क्यै बेर पर्खै जब
 तिन्लाई दिन ज्ञान त्यै बखतमा * पाल्नुभयो श्री शिव ।

आज्ञा गर्नुभयो वृथा किन मुने ! * व्यामोहमा पर्दछौ ?
 ज्ञानी छौ, सब यी हिताहित कुरा * एकेक नै जान्दछौ ॥ ४१ ॥
 माँगेथ्यौ पहिले दुलो तप गरी * सत्युत्र पाऊँ भनी
 पायौ उत्तम पुत्र ती शुक सरी * पाइन खोजे पनि ।
 जैहेसम्म रहन्छ तेज रविको * औ चन्द्रको लोकमा
 तैहेसम्म सुकीर्ति चल्छ शुकको * हुन् श्रेष्ठ ब्रह्मज्ञमा ॥ ४२ ॥
 आफ्नू त्यै कुटिमा गई गरिरहू * अध्यात्मको चिन्तन
 छाया—रूप सुपुत्रको त्यहि गरे * नित्यै तिमी दर्शन ।
 ज्ञानी व्यास भए प्रसन्न शिवले * अर्ती दिएको सुनी
 थाले आश्रममा बसेर अघि झैँ * गर्नै ति वेदध्वनि ॥ ४३ ॥
 छायारूप सुपुत्रको दिन—दिनै * गर्थै तिनी दर्शन
 हुन्थ्यो पूर्ण सदा मनोरथ अनी * खूशी रहन्थ्यो मन ।
 जस्ले सुन्दछ वा कहन्छ खुशिले * यो ज्ञान मिल्ले कथा
 उस्लाई सुख—शान्ति मिल्छ मनको * जानेर भित्री व्यथा ॥ ४४ ॥

॥ श्रीमद्देवीभागवतको प्रथम स्कन्ध समाप्त ॥

श्रीमद्देवीभागवत द्वितीय स्कन्ध प्रारम्भ

व्यासको जन्म—कथा— (१)

सोधेथे अनि शौनकादि ऋषिले * हे सूत ज्ञानी ! अब
भनोस् जन्म—कथा ति व्यास मुनिको * सुन्धौ खुशीले सब ।
को हुन् सत्यवती? गरे किन बिहे * श्री शन्तनू भूपले
यस्को वर्णन सुन्दछौं कहनुहोस् * सम्पूर्ण विस्तारलै॥ १॥
बिन्ती शौनकको सुनेर सबको * जानेर इच्छा पनि
थाले भन बुझाइ सूत मुनिले * यस्तो भएथ्यो भनी ।
भेटिन्छन् सुगुणी कुनै बखतमा * श्रोता र वक्ता जब
चर्चा चल्दछ ज्ञान—धर्म—पथको * या शास्त्रको नै सब॥ २॥

उपरिचर थिए क्वै भूपती एक ज्ञानी
तिनि प्रतिदिन पूजा गर्दथे हर्ष मानी ।

तप बल भइ ठूलौ चेदिको राज्य पाए

सुख दिइ सबलाई कीर्ति ठूलो फिजाए ॥ ३॥

रानी थिन् गिरिका भनेर नृपकी * अत्यन्त नै सुन्दरी
माँगिन् क्वै दिन स्नान् गरे ऋतुदान् * सानन्द बिन्ती गरी ।
मारी हिंसक जन्तु ल्याइ वनका * लौ देउ मासू भनी
माँगेथे निज पितृले, वचन त्यो * टार्नै नसक्ता तिनी॥ ४॥

बोकी शस्त्र हिँडे तुरुन्त, वनमै * सम्झेर रानीकन
 कामोदीपन भै सखलित हुन गए * भूपाल सोही क्षण ।
 झट्टै एक दुना बनाइ उसमै * त्यो वीर्य थापीलिए
 रानीलाई दिनू भनेर नृपले * क्वै बाजलाई दिए॥५॥
 पक्षी सोहि दुना लिएर नभमा * जाँदै थियो वेगले
 देखेथ्यो यमुना नदी उपरमा * अर्कों कुनै बाजले ।
 झाम्ट्यो आइ, दुवै लडेर जलमा * त्यो वीर्य खस्तो भयो
 पाई श्राप भएर मत्स्य जलमै * बस्थ्यो उसैले निल्यो॥६॥
 फेरि त्यै नदिमा नुहाउन भनी * पस्ता भए विप्र क्वै
 पाई श्राप भएकि मत्स्य त्यहिँ थी * त्यो अद्रिका नाम क्वै ।
 त्यो कामातुर अप्सरा चरणमा * पक्रेर ती विप्रको
 थाली तान र विप्र आत्तिन गए * उस्को बुझे चाल त्यो॥७॥
 माछी भै यहिँ नै रहेस यति भनी * पाई त्यहीं श्राप जो
 भोगी श्राप बनेर मत्स्य उहिँ नै * त्यस्ले त बस्नैपन्यो ।
 त्यस्ले वीर्य निली अमोघ जलमै * माछी भई गर्भिणी
 माझीले पछि जाल हालि सहजै * माछी निकाल्यो अनि॥८॥
 निकले बालक—बालिका दुइ जना * त्यो मत्स्य चिर्दा जब
 माझीले लगि शीघ्र हाजिर गन्यो * राजाकहाँ नै तब ।
 देखी बालक मत्स्यको उदरमा * आश्वर्य माने अनि
 सल्लाहा सबको लिए वरिपरी * जाने र सुने पनि॥९॥
 राख्बे बालक भूपले, पछि तिनी * नै ‘मत्स्यराजा’ भए
 कन्या चाहिँ नरैशले नियमले * त्यै माझिलाई दिए ।
 माछाकै सरि देहबाट तिनिको * दुगन्ध जो आउँथ्यो
 भन्थे सत्यवती तिनैकन त्यसै— * ले मत्स्यगच्छा भयो॥१०॥

माझीका घरको अनेक थरिका * कार्यादि ती गर्दथिन्
 डुङ्गा—माथि चढाइ मानिस पनी * पारी तिने तार्दथिन् ।
 पारी जान भनी पराशर मुनी * आए त्यहाँ क्वै दिन
 देखी रूप अनूप सत्यवतिको * हेरे खुशी भैकन ॥ ११ ॥
 पारी जान्छु छिटै म, तार अहिल्यै * तिन्ले भनेको सुनी
 माझी अल्मलमा थियो र उसले * छोरी पठायो, अनि ।
 डुङ्गा—माथि बसे पराशर मुनी * ओर्लन्छु पारी भनी
 लागिन् ख्याउन नाउ बीच नदिमा * पुगदा भएथे मुनि ॥ १२ ॥
 हे बाले! अहिले समागम गराँ * हामी दुवैले यहाँ
 जानी योग्य तपी स्वयम् हुन गए * ती मूर्ख जस्तै त्यहाँ ।
 बोलिन् सत्यवती—मुने! तटभरी * हेरीरहेछन् सब
 गर्नुहुन्छ कसोरि भोग अहिले * डुङ्गमहाँ लौ अब ॥ १३ ॥
 तिन्को बात सुनी प्रभाव तपको * दूलो हुनाले गरी
 तत्कालै कुहिरो रचेर मुनिले * ढाकीदिए राम्रारी ।
 देखी छक्क परेर सत्यवतिले * सोधीलिइन् हे मुने!
 कन्या छू म, पिताजिका अधिनमा * के भन्दछन् यो सुने ॥ १४ ॥
 यस्तो काम गरेर गर्भ रहला * के भन्नु मैले त्यहाँ?
 लज्जा शील तजेर जीवन पनी * राख्नेछु मैले कहाँ ।
 तिन्को बात सुनी पराशर मुनी * बोले खुशी भैकन
 मेरो पूर्ण गरे मनोरथ तिमी * कन्यै रहन्छ्यौ सुन ॥ १५ ॥
 माँगील्यौ वर दिन्छु आफ्नु मनमा * इच्छा भएको सब
 मेरो हुन ज्ञुठो अनुग्रह कुनै * निःशङ्क होऊ अब ।
 यस्तो बात सुनेर सत्यवतिले * सोचेर राम्रो गरी
 बोलिन्—गन्ध हटेर मत्स्य सरिको * आओसु सुगम्भी छरी ॥ १६ ॥

त्यो फैलोस् अनि एक योजन जती * बास्ना मिठो हे मुनि !
 तिन्को बात सुनी 'तथास्तु' मुनिले * भन्दा भएथे अनि ।
 इच्छा पूर्ण गरी पराशर छिटै * फर्केर जाँदा भए
 छोरा व्यास भएर सत्यवतिका * साम्ने खडा थै गए ॥ १७ ॥
 बोले—हे जननी ! मलाइ कहिल्यै * डाक्नूभएका घरि
 हुन्छू हाजिर यो भनी हिँडिगए * तत्काल पाऊ परी ।
 कालो वर्ण भएर कृष्ण भनि नाम् * तिन्को परेको थियो
 द्वैपायन् पनि नाम द्वीप—बिचमा * पैदा हुनाले भयो ॥ १८ ॥
 तिन्को नाम भयो प्रसिद्ध भवमा * श्री कृष्ण द्वैपायन
 चारै वेद गरे विभाजन, भए * ती व्यास ज्ञानी, सुन ।
 जस्ले सुन्दछ यो कथा दिनदिनै * श्रद्धा र भक्ती धरी
 त्यस्लाई सुख शान्ति मिल्दछ पछी * मुक्ती दिनन् श्री हरि ॥ १९ ॥

शन्तनु र गङ्गाको कथा — (२)

सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * हे सूत ! ज्ञानी अब
 सुन्छौं शन्तनुको चरित्रि कहनोस् * भागीरथीको सब ।
 छोरा भीष्म थिए ति शन्तनुजिका * योद्धा प्रतापी अति
 हुन् ती वंश प्रधान अष्ट—वसुका * प्रख्यात गाङ्गेय जी ॥ १ ॥
 तिन्को प्रश्न सुनेर सूत मुनिले * हे शौनकादी सब
 भन्छू उत्तम त्यो कथा सुन सबै * आनन्द मानी अब ।
 इक्ष्वाकू कुलमा महाभिष भए * निकै तुला भूपति
 बस्थे यज्ञ गरेर स्वर्ग पुरिमा * श्री इन्द्रका साथ ती ॥ २ ॥
 पौचै ब्रह्मसभामहाँ सुर सबै * जम्मा भई क्वै दिन
 गङ्गाजी पनि त्यै सभाबिच थिइन् * आनन्द मानीकन ।

हाक्का वेगवती चलीकन लग्यो * लूगा उडाई जब
 हेरेनन् तर देवता सकलले * मानेर लज्जा तब ॥ ३ ॥
 हेरे मोह भई महाभिषजिले * गङ्गातिरै राम्री
 त्यो देखी नृपलाइ श्राप विधिले * यस्तो दिए त्यै घरि ।
 मान्छेको जुनि पाइ केहि दिनमा * यै स्वर्गमा आउला
 जुन् गङ्गातिर मन् दियौ, पछि उहाँ * तिन्लाइ भेट्टाउला ॥ ४ ॥
 गर्नेछौ रिस हे नरेश ! तिमिले * भागीरथीका प्रति
 हुन्छौ श्राप-विमुक्त त्यै बखतमा * सप्रेर जाला मति ।
 जेठा द्यौ वसु पलिका सँग कतै * डुल्दै हिँडिका थिए
 पुगदा आश्रममा वसिष्ठ मुनिको * आश्वर्यमा गाडिए ॥ ५ ॥
 गाई नन्दिनिलाइ देखि तिनिले * सोधिन् पतीलाइ यो
 कस्की गाइ ति हुन् बताउनुहवसु * विस्तारले सुन्छु त्यो ।
 पलीको सुनि बात विज्ञ वसुले * हाँसेर भन्दा भए
 गाई नन्दिनि हुन् वसिष्ठ मुनिकी * प्रख्यात जानीलिए ॥ ६ ॥
 यिन्को दूध पिएर अमृत सरी * बढ्दो छँदो यौवन
 एकैनास रहन्छ, वृद्ध नभई * बिग्रन केहे मन ।
 स्वामीको सुनि बात हर्षित हुँदै * बिन्ती गरिन् पलिले
 यस्तो हुन्छ भने म भन्दछु कुरा * यौटा छ जो प्रेमले ॥ ७ ॥
 मेरी एक सखी नरेन्द्र-दुहिता * औसीनरी छन् दुखी
 तिन्कै निमिति यि नन्दिनीकन स्वयम् * माँगनोस् हुनेछन् सुखी ।
 पलीको सुनि बात, केहि मुखले * बोल्दै नबोले पनि
 गाई चोरि लगे वसिष्ठ मुनिकी * ती चोर पक्का बनी ॥ ८ ॥
 पाए थाह वसिष्ठले पनि छिटै * गाई लगेको जब
 जाओ जन्मन मर्त्य-मण्डल भनी * श्रापे रिसाई तब ।

होलान् मुक्त मरेर सात वसु ती * पैदा भएकै घरि
 थेरै वर्ष रहन्छ द्यौ वसु भने * गाई लगेथ्यो हरी॥९॥
 थालेका तल खस्न आठ वसु ती * त्यो श्रापकै कारण
 तिन्को कष्ट बुझेर पग्लन गयो * गङ्गाजिको क्यै मन।
 सोधिन् सादर पाप घोर गरि के * पायौ नराम्रो गति
 गङ्गाको सुनि प्रश्न ज्येष्ठ वसुले * भन्दा भए हे सति॥१०॥
 गाई नन्दिनि ती वसिष्ठ मुनिकी * हामीहरूले हन्यौं
 उन्कै श्राप परेर मानिस हुने * यस्तो स्थितीमा पन्यौं।
 आफ्ना पुत्र बनाइ जन्म दिनुहोस * गङ्गे ! हजुर्ले अब
 चाँडो मुक्त हुने उपाय सजिलो * यै भेष देख्छौं सब॥११॥
 तिन्को भाव बुझी 'तथास्तु' अब लौ * गर्नेछु त्यस्तै भनी
 गङ्गा पाल्नुभयो हिडे वसुहरू * अत्यन्त हर्षित बनी।
 यौटा भूप प्रतीप यै पृथिविमा * बस्थे तपस्या गरी
 तिग्रामा गइ दाहिने—तिर बसिन् * गङ्गा बनी सुन्दरी॥१२॥
 लागे भन प्रतीप भूप सुमुखी ! * को हौ बुझाई भन
 बोलिन् गर्दु हजूरकै म मनले * स्वामी भनी चिन्तन।
 छोरीको र बुहारिको छ भवमा * विख्यात जुन् आसन
 त्यस्मा आइ बसेपछी म कसरी * पली तुल्याऊँ भन॥१३॥
 मान्छ्यौ ता म बुहारिको पद दिई * राख्छु भनेथे जब
 बोलिन्—हुन्छ, त्यसै म गर्दछु सबै * बिन्ती छ यौटा अब।
 छोरालाइ हजूरले मसँगको * भन्दै नभनू कुरा
 तिन्को बात सुनी भने नृपतिले * गर्दू प्रतिज्ञा पुरा॥१४॥
 सोही भूप प्रतीपका सुत भए * श्री शन्तनु सुन्दर
 तिन्को धर्म प्रताप वर्णन गरी * को सकछ नारी—नर।

गङ्गाका तटमा कुनै दिन पुगे * ती भूप इुल्दै जब
 गङ्गा उत्तम रूपकी बनि पुगिन् * तिन्का नगीचै तब ॥ १५ ॥
 देखादेख गरी विमोहित भए * गङ्गा र राजा अनि
 सोधे शन्तनुले पुगेर नगीचै * क्यै दीन जस्ता बनी ।
 तिम्रो देखि स्वरूप मोहित भएँ * को हौ तिमी लौ भन?
 मेरा साथ तिमी विवाह गरिल्यो * सन्तुष्ट होला मन ॥ १६ ॥
 बोलिन्—भागिरथी म खूशि मनले * स्वीकार गर्छू, तर
 गर्नेछू जति जे जहाँ म जसरी * मानी सबै सुन्दर ।
 छेकनेछैन तथा म अप्रिय पनी * बोल्दीनँ भनूभए
 तिन्को बात सबै सुनेर नृपले * मानेछु भन्दै गए ॥ १७ ॥
 ल्याएथे रथमा बसालि घरमा * श्री शन्तनुले जब
 भोगे भोग प्रशस्त, सात क्रमले * सन्तान भएथे तब ।
 गङ्गाले जलमा यथाक्रम सबै * छोरा बगाईदिइन्
 आठौं पुत्र भयो र फेरि अघि झैँ * ती प्याँकलाई गइन् ॥ १८ ॥
 रोकी भूपतिले भने तिमि सरी * होवैन क्वै पापिनी
 को हौ स्पष्ट बताउ? बालकहरू * मार्ने सबै दुष्टिनी ।
 बोलिन्—शीघ्र कबोल जुन् हजुरले * गर्नूभएको थियो
 ऐहलेको यहि कार्यले सकल त्यो * मिथ्या गराईदियो ॥ १९ ॥
 पैहलेको जति हो कुरा सब भनी * सुम्पेर छोरा पनि
 मेरो श्राप हट्यो भनी हिडिगिन् * केही नबोली तिनी ।
 शुक्रचार्यकहाँ ति देवब्रतले * नीती पढेथे सब
 आए पद्न तिनी बृहस्पतिकहाँ * शास्त्रादि जाने तब ॥ २० ॥
 योग्य गुरु पछी परशुराम— * लाई धनुर्वेदको
 इच्छा पूर्ण भयो सुपुत्र हुनगै * एकेक ती भूपको ।

रैती राजि गराइ शासन गरे * तिन्ले अनेकोँ दिन
 डुल्दै ती यमुना नदी—तिर पुगे * आनन्द मानीकन ॥ २१ ॥
 देखे सत्यवती निषाद — दुहिता * राम्री त्यहीँ भूपले
 सोधे मोह भई बताउ सुमुखी ! * को हौ ? भनी प्रेमले ।
 बोलिन् सत्यवती—निषाद—दुहिता * हूँ दीन हे भूपति!
 तार्छू मानिस नाउबाट दिनहूँ * मैले सकेको जति ॥ २२ ॥
 तिन्को बात सुनेर, दास—पतिको * राजा पुगेथे घर
 छोरी देउ विवाह गर्दछु भनी * माँगीलिएथे, तर ।
 राजाको सुनि बात दास—पतिले * बिन्ती गरे राम्री
 छोरीकै सुत हुच्छ भूपति भने * दिन्छू सुता सुन्दरी ॥ २३ ॥
 फर्के भूप सुनेर बात घरमा * साहै दुखाई मन
 चिन्ता—ग्रस्त बुझेर देवव्रतले * सोधे पिताजीकन ।
 हेतू जात भई सरासर गए * तत्काल देवव्रत
 छोरीको खुशिले विवाह गरियौ * मेरा पिताजीसित ॥ २४ ॥
 पैहलेकै सब प्रश्न दासपतिले * सारा सुनाईदिए
 आफ्नू सत्य कबोल देवव्रतले * गर्जेर भन्दा भए ।
 गर्नेछैन विवाह राज्य पनि यो * भोगदीनँ कैहलै पनि
 तिम्रै नाति हुनेछ भूप, रहने— * छू ब्रह्मचारी बनी ॥ २५ ॥
 डर्लाङ्गो प्रण त्यो सुनेर तिनिले * तत्काल छोरी दिए
 बाबूलाइ सहर्ष दास—दुहिता * सानन्द सुम्पीदिए ।
 तिन्को त्यै प्रणले गरी पछि उनै— * को भीष्म नाऊँ भयो
 पाई इच्छित सुन्दरी नृपतिको * चिन्ता हराईगयो ॥ २६ ॥
 छोरालाइ दिए तुरुन्त नृपले * आशीष नाना थरी
 इच्छा—मृत्यु हुनेछ, वैरि सहजै * जित्थौ लडाई गरी ।

गङ्गाका सुतको चल्यो पछि निकै * गाङ्गेय नाऊँ पनि
 गर्थे आदर दीन हीन जनको * आफ्ना स्वजन्कोतिनी॥ २७॥
 छोरा सत्यवती प्रियातिर भए * ती भूपतीका दुई
 चित्राङ्गद् र विचित्रवीर्य बलवान् * सत्कीर्तिवाला भई ।
 केही वर्ष बितेर शन्तनु गए * त्यो देह छाडी जब
 चित्राङ्गदकन राज्य—शासन दिए * श्री भीष्मजिले तब॥ २८॥
 गदीमा बसि झन् अनीति दिनहुँ * गर्थे नराम्रो गरी
 रैतीको मुनिको गुणी सुजनको * हेलाँ गरी बेसरी ।
 चित्राङ्गद् भनि नामको अति बली * गन्धर्व कोही थियो
 त्यस्ले युद्ध गरेर घोर रणमा * उन्लाइ मारीदियो॥ २९॥
 पाए राज्य विचित्रवीर्य वयमा * सानै थिए तापनि
 रक्षा भीष्मजिले गरे सकलको * कर्तव्य आफ्नू भनी ।
 कन्या उत्तम काशिराज नृपका * जो तीन राम्रा थिए
 तिन्को गर्न भनी स्वयंवर सँगै * निम्ता पठाईदिए॥ ३०॥
 भाईको म विवाह गर्दछु भनी * श्री भीष्म त्याहाँ गए
 कन्या तीन हरेर आफ्नु रथमा * तत्काल राखीलिए ।
 आए रोक्न अनेक शाल्व प्रभृति * जो—जो थिए भूपति
 शेखी तोडि समस्त वीरहरुको * पारीदिए दुर्गति॥ ३१॥
 ल्याएथे घरमा जितेर रणमा * ती तीन कन्या जब
 अम्बा जेठि थिइन् उनै आँसरी * बिन्ती गरीथिन् तब ।
 मेरो ता अघि शाल्वका सँग बिहे * गर्ने प्रतिज्ञा थियो
 त्यस्तो सत्य कबोल यो कलहमा * मिथ्या हुने भै गयो॥ ३२॥
 यस्तो बात सुनी बिदा गरिदिए * तिन्लाइ जाऊ भनी
 बाँकी ती दुइ अम्बिका र बहिनी * अम्बालिकाको पनि ।

भाईका सँगमा बिहे गरिदिए * सन्तानका खातिर
 तिन्को मृत्यु छिटै भयो क्षय भई * लागेर भोगैतिर ॥३३॥
 कौरव—पाण्डवको उत्पत्ति—वर्णन— (३)
 भन्थे नैमित्तिमा बसी शुभ कथा * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे दिव्य कथा सबैसित मिली * ज्ञानी मुनी शौनक ।
 सोधे पाण्डवको र वंश कुरुको * उत्पत्तिको वर्णन
 लागे भन बुझाइ सूत मुनिले * सुनूहवस् सज्जन ॥१॥
 दोटै पुत्र मरेर सत्यवतिले * सन्ताप मान्दीभइन् ।
 आफ्नू वंश चलाउनाकन स्वयम् * ती भीष्मलाई भनिन् ।
 यो हो योग्य कुरा सबै सुजनको * शास्त्रादिको सम्मत
 हाम्रो वंश चलाउने अब अरू * देखदीनँ बाटो म त ॥२॥
 बाबू भीष्म ! दुवै बुहारिहरुमा * सन्तान पैदा गर
 तिग्रा भाइ मरेर वंश सहजै * इुब्जे भयो सुन्दर ।
 ज्ञानी सत्यप्रतिश पुत्र तिमि झाँ * क्वै छैन अर्को भनी
 आपद्धर्म बुझेर राज्य गर लौ * आज्ञा छ मेरो पनि ॥३॥
 माताको सुनि तर्क उत्तर दिए * गाङ्गेयले सादर
 आज्ञा भो अहिले जती हजुरले * हो सत्य सारा, तर ।
 मैले आफ्नु कबोल त्यागिदिनँ ठुलो * साम्राज्य पाए पनि
 ब्रह्मा, इन्द्र र शम्भुको पद पनी * त्यागनेछु तुच्छै गनी ॥४॥
 त्यागनेछैन कदापि सत्य प्रण त्यो * प्राणै दिनेछू बरु
 यो बाहेक सबै म मान्दछु हुकूम् * जे हुन्छ आज्ञा अरू ।
 लागिन् भन बुझाइ फेरि उनिले * श्री भीष्मलाई त्यहाँ
 आएथे जसरी पराशर अघी * गङ्गा—किनारामहाँ ॥५॥

जानी व्यासजिले म आउँछु भनी * डाकनूभएकै घरि
 दिन्छौ सम्मति डाकनको यदि भने * डाकछू म येसै घरि ।
 माताको सुनि बात, उत्तर दिए * आज्ञा भयो सुन्दर
 डाकनूहोस् मुनि व्यासलाई कुलको * रक्षार्थ नै सादर ॥ ६ ॥
 इच्छा भीष्मजिको बुझीकन गरिन् * तत्काल आराधना
 पाए थाह तुरुन्त व्यास मुनिले * गर्थे जहाँ साधना ।
 आई झट्ट गरे प्रणाम पदमा * तत्काल सोधे पनि
 ऐहले कष्ट परेर के ? हजुरले * डाकनूभएको भनी ॥ ७ ॥
 छोराको सुनि बात सत्यवति ती * बोलिन् बुझाईकन
 आँट्यो राज्य चलाउने सुत नभै * यो वंश नै नाशिन ।
 मेरो, भूपतिको र वंश सबको * रक्षार्थ नै सादर
 हे बाबू ! ति बुहारिबाट तिमिले * सन्तान पैदा गरा ॥ ८ ॥
 माताको सुनि बात खिन मनले * स्वीकार गर्दा भए
 रात्रीमा म हुनेछु हाजिर भनी * तत्काल फर्की गए ।
 आपद्धर्म र योग्य हो यहि भनी * धेरै बुझाईकन
 राजी पारिलिइन् ति सत्यवतिले * दोटी बुहारीकन ॥ ९ ॥
 चिल्लो देह-भरी घसेर रतिको * इच्छा नराखीकन
 पौचै व्यास नियोग गर्न श्रुतिको * आज्ञा गरी पालन ।
 लामा दाहि जुँधा जटा छ अझ झन् * लामो र कैलो पनि
 ड्रलाग्दो छ स्वरूप रात्रि-बिचमा * तसडिला की भनी ॥ १० ॥
 साम्नेमा मुनिलाई स्वच्छ तिनिले * देखिन् उभेका जब
 चिमिलन् नेत्र दुवै डराइ मनमा * बोल्नै सकीनन् तब ।
 कर्के व्यास सकी नियोग सहजै * बेला पुगेथ्यो अनि
 जन्मेथे धृतराष्ट्र नामक तिनी * जन्मान्ध छोरो बनी ॥ ११ ॥

अन्धो पुत्र हुँदैन भूपति भनी * पैहले गरी निश्चय
 डाकिन् व्यासजिलाइ फेरि तिनिले * आए उनी निर्भय ।
 तिन्ले फेरि गरे नियोग अघि झैँ * अर्की बुहारी—सित
 जाँदा शेत स्वरूपकी हुन गइन् * साहै डराई ति त ॥१२॥
 तेसै कारण पाण्डु जन्मन गए * तिन्बाट सेते जब
 डाकिन् फेरि सुपुत्र—निमित्त तिनिले * श्री व्यासलाई तब ।
 पैहलेको भय सम्झि आफु नगई * ती अम्बिकाले पनि
 दासीलाइ गरी सिँगार मुनिको * साम्ने पठाइन् अनि ॥१३॥
 आफ्नो चाकरिले प्रसन्न मुनिजी— * लाई गराई जब
 गर्भधान गरी, दिए वर पनी * दासत्व छुट्ने तब ।
 मातालाइ, भनी स्वयम् उक्खण भै * श्री व्यासजी फर्किए
 ज्ञानी उत्तम पुत्र ती विदुरजी * धर्माशिले जन्मिए ॥१४॥
 राजा पाण्डु भए पनी सब कुरा * गाङ्गेय नै गर्दथे
 रैती राजि गरी सुशासन—विषे * सारा खुशी पार्दथे ।
 गान्धारी शुभलक्षणा सुबलकी * कन्या थिइन् सुन्दरी
 तिन्को श्री धृतराष्ट्रका सँग बिहे * गर्दा भए त्यै घरि ॥१५॥
 छोरा ती धृतराष्ट्रका सय थिए * जेठा ति दुर्योधन
 वेश्याका सुत हुन युयुत्सु नृपका * निककै थिए सज्जन ।
 दोटी पत्नि ति पाण्डुका पनि थिए * कुन्ती र माद्री अनि
 यिन्कै पुत्र ति पाँच पाण्डव थिए * योद्धा प्रतापी पनि ॥१६॥
 कुन्तीलाइ मिल्यो अघी शिशु छैँदै * जुन् मन्त्र आकर्षिणी
 डाकिन् श्री रविलाइ मन्त्र—बलले * गर्भू परीक्षा भनी ।
 यो वृत्तान्त सुनेर शौनक मुनी * बोल्दा भए सादर
 कुन्तीका सुत सूर्य—पुत्र कसरी * जन्मे अती सुन्दर ॥१७॥

माद्री कुन्ति दुवै प्रिया हुन गए * श्री पाण्डुका के गरी?
 तिन्का पुत्र ति पाँच पाण्डव भए * के युक्तिले कुन् घर?
 यस्तो बिन्ति सुनेर शौनकजिको * देखेर श्रद्धा पनि
 थाले भन्न यथार्थ वर्णन गरी * श्री सूत वक्ता मुनि॥१८॥
 हे राजन् ! यदुवंशमा नरपति * श्री शूरसेन् जो थिए
 उन्कै पुत्रि थिइन् पृथा गुणवती * ती पाल्न मागदा, दिए ।
 कुन्ती नाम भयो प्रसिद्ध भवमा * ती मावलीमै रहिन्
 दाजू हुन् नृप उग्रसेन नृपती * बैही हरीकी थिइन्॥१९॥
 कुन्तीभोजकहाँ सदा अतिथिको * सत्कार गर्नू भनी
 सुम्पे काम, पृथा नमानि कर क्यै * गर्थिन् खुशीलै तिनी ।
 दुर्वासा ऋषि पाहुना हुन पुगे * ती भूपतीका घर
 तिन्को चाकरि ती पृथा सुमुखिले * गर्दी भइन् सादर॥२०॥
 डाक्नेछौ जुन देवताकन उही * हाजिर् हुनेछन् उनी
 आशीर्वाद दिई गए मुनि जसै * गर्ढू परीक्षा भनी ।
 प्रातःकाल उठी प्रसन्न मनले * बाँधेर पद्मासन
 सम्झिन् मन्त्र जपेर, भास्कर स्वयम् * आए खुशी भैकन॥२१॥
 सोधे—हे सुमुखी ! मलाइ यसरी * डाक्यौ अहीले किन?
 बोलिन्— जो अपराध यो हुन गयो * गर्नोसि क्षमा सज्जन!
 आज्ञा भो अनि सूर्यले गर तिमी * सम्भोग हे सुन्दरी!
 छोरो एक हुनेछ उत्तम छिटै * मेरो कृपाले गरी॥२२॥
 ऐहले झैँ तिमिले कुमारि रहने * तत्काल दिन्छू वर
 रितै फर्कन हुन व्यर्थ जनले * गर्नन् कुरा दुच्छर ।
 रक्षा हुन्छ अवश्य जान सुमुखी * कौमार्य तिग्रो अनि।
 इच्छा पूर्ण गराउ झट्ट तिमिले * मेरो दयालू बनी॥२३॥

यस्तो बात भनी समागम गरे * श्री सूर्यजीले जब
 जन्मे कर्ण गुणी सुपुत्र बलवान् * प्रख्यात योद्धा तब ।
 फर्के सूर्य उता, यता मनमहाँ * चिन्ता पन्यो कुन्तिको
 त्यो छोरो नदिमा बगाउँदि भइन् * रक्षार्थ दुष्कर्मको ॥ २४ ॥
 पाएथे पछि सूतपुत्र अधिरथ— * जीले उही बालक
 राधा पत्नि थिइन् उनै हुन गइन् * ती बालको रक्षक ।
 निःसन्तान थिए अधीरथ पनी * सोही परी कारण
 रक्षा बालकको गरे जतनले * आनन्द मानीकन ॥ २५ ॥
 तिन्ला रविले दिए कवच औ * रक्षार्थ जुन् कुण्डल
 त्यस्ले कर्ण भए अजेय अरिमा * पारीदिने खल्बल ।
 इच्छा पूर्ण गराइ दान दिनहूँ * गर्ने हुँदा लोकमा
 दानी कर्ण भनेर ख्याति हुनगो * तिन्को तिनै लोकमा ॥ २६ ॥
 कुन्तीको पछि जो स्वयंवर रचे, * भूपाल धेरै गए
 पैहाइन् जयमाल पाण्डुकन नै * बाँकी सबै फर्किए ।
 अर्को गर्छु विवाह फेरि म भनी * ती पाण्डुकै खातिर
 माँगे भद्र—नरेशकी गइ सुता * श्री भीष्मले सादर ॥ २७ ॥
 उन्ले खूशि भई बिहे गरिदिए * माद्री तथा पाण्डुको
 लागे गर्न विहार पाण्डु खुशिले * स्वामी बनी राज्यको ।
 धेरै वर्ष बिताइ दिग्विजयको * निम्ति स्वयम् निस्किए
 जो राजा रणमा जिते सकलले * सम्पत्ति धेरै दिए ॥ २८ ॥
 पाण्डूले धृतराष्ट्रलाइ धन त्यो * गर्दा भए अर्पण
 धेरै नै धृतराष्ट्रले पनि गरे * यज्ञादि आयोजन ।
 कीर्ती खूब चल्यो चतुर्दिक सबै * ती पाण्डुको बेसरी
 गर्थे दान र धर्म—कर्म कुलको * रक्षार्थ नाना थरी ॥ २९ ॥